

SUO, LUOKKA JA JUSSI

– Sosiaalisen turvan rakentuminen Täällä Pohjantähden alla -trilogiassa

Ritva Tuulia Stellberg
Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Sosiaalityö
Pro gradu -tutkielma
Elokuu 2017

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion –
Faculty

Valtiotieteellinen tiedekunta

Laitos – Institution – Department

Sosiaalitieteiden laitos

Tekijä – Författare – Author

Ritva Tuulia Stellberg

Työn nimi – Arbetets titel – Title

Suo, luokka ja Jussi – Sosiaalisen turvan rakentuminen Täällä Pohjantähden alla -trilogiassa.

Oppiaine – Läroämne – Subject

Sosiaalityö

Työn laji – Arbetets art –
Level

Pro gradu -tutkielma

Aika – Datum – Month and
year

Kesäkuu 2017

Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages

88 sivua

Tiivistelmä – Referat – Abstract

Tutkielmassa selvitetään sitä, mitä Täällä Pohjantähden alla -trilogiassa kerrotaan sosiaalisen turvan rakentumisesta. Tutkielmassa tarkastellaan Suomen lähihistorian tapahtumia, vallinneita yhteiskunnan luokkarakenteita, sosiaalisen turvan muotoja ja näiden vaikutuksia Pentinkulman kyläyhteisön ihmisten arkeen.

Tutkielman aineistona on Väinö Linnan kirjoittama, vuosina 1959–1962 ilmestynyt romaanitrilogia Täällä Pohjantähden alla. Aineiston analysoinnissa on käytetty kategoris-sisällöllistä narratiivista analyysiä ja tutkimukset tulokset muodostavat kolme tarinaa sosiaalisen turvan rakentumisesta.

Autonomian ajan Suomessa (vuodet 1809–1917) luokkarakenne perustui sääty-yhteiskuntaan ja eriarvoisuutta pidettiin Luojan tahtona. Aikuiselle työväestölle ei ollut sosiaalista turvajärjestelmää ja apua saivat vain kaikkein avuttomimmat, lapset ja vanhukset. Sosiaalinen turva perustui paikallisyhteisöjen tuottamaan hoivaan huutolais- ja ruotujärjestelmien keinoin. Viimesijaisena turvana olivat vaivaistalot. Asuminen muodosti keskeisen elintason kysymyksen.

Uusi vuosisata toi mukanaan itsenäistymisen, demokratian ja kansalaissodan. Säätyihin perustunut valtarakenne murtui yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden sekä raharikkaiden yleistymisen myötä. Kansalaisaktivismi kehittyi ja järjestäytyminen mahdollisti sosiaalisen kysymyksen esiinnousun. Sosiaalinen turva oli kontrolloivaa ja kasvattavaa. Kansalaisia pyrittiin sivistämään ja valvomaan poikkeavuutta, sillä nuori valtio tarvitsi terveen ja vahvan kansan.

Talvi- ja jatkosodan vuodet (1939–1944) tekivät sosiaalisista riskeistä yhteisiä, sota kosketti niin rikkaita kuin köyhiäkin perheitä. Rahasta eli tulonsiirroista oli kehitymässä keskeinen sosiaalisen turvan muoto teollistumisen myötä. Maaseudun omavaraistaloudet olivat jäämässä historiaan.

Tutkielman sanoma on se, että hyvinvointia edistävä sosiaalinen turva ja tasa-arvoinen yhteiskunta voivat rakentua olosuhteissa, joissa eriarvoisuus ja siihen johtavat mekanismit tunnistetaan. Keskeistä on se, millä tavoin huono-osaisuus selitetään. Sääty-yhteiskunnan luonnolliseen eriarvoisuuteen perustunut valta- ja luokkarakenne estivät näkemästä huono-osaisuuden rakenteellisia syitä. Tasa-arvo ja solidaarisuus näyttivät muodostuvan vasta kollektiivisen kärsimyksen seurauksena.

Avainsanat – Nyckelord – Keywords

Sosiaalinen turva, Täällä Pohjantähden alla, yhteiskuntaluokat, narratiivisuus

Sisältö

1 Johdanto	4
2 Sosiaaliturvajärjestelmän kehitys Suomessa	6
2.1 Sosiaalisen turvan lähtökohdat	6
2.2 Sääty-yhteiskunnan sosiaalinen turva	8
2.3 Puutteellinen turva nuoressa valtiossa	11
2.4 Jälleenrakennuksen kaudella kohti universaalia turvaa	13
3 Yhteiskunnan kerrostumat ja liikkuvuus	15
3.1 Yhteiskunta ja luokkarakenne	15
3.2 Sosiaalinen liikkuvuus	17
4 Tutkimustehtävä	18
5 Kertomukset ja historia tutkimuksen kohteena	19
5.1 Tiedon ja todellisuuden luonne	19
5.2 Narratiivisuus ja historiallinen kertomakirjallisuus	22
6 Aineisto ja analyysi	26
7 Sosiaalisen turvan rakentuminen autonomian ajasta jälleenrakennukseen	32
7.1 Sivistyneistö Suomen asialla 1884–1911	32
7.1.1 Eriarvoiset luojan armosta	35
7.1.2 Vaivaistalo viimesijaisena turvana	37
7.1.3 Asumisen epävarmuus	40
7.2 Vallan uusjako nuoressa valtiossa 1912–1921	47
7.2.1 Keskiluokan nousukkaat syrjäyttävät säädöt	50
7.2.2 Sosiaalinen turva on kontrollia ja kasvatusta	51
7.2.3 Poliittiset oikeudet ja järjestäytymisvapaus otetaan käyttöön	53
7.3 Pienviljelijästä maanpuolustajaksi 1922–1951	58
7.3.1 Sosiaalisesta liikkuvuudesta tulee totta	62
7.3.2 Sosiaaliturvaa koko kansalle	65
7.3.3 Raha turvaa elintason	70
8 Luokkarakenteen ja sosiaalisen turvan välinen yhteys	78
9 Pohdinta	80
Lähteet	84

1 Johdanto

Tässä tutkielmassa tarkastelen sosiaalisen turvan rakentumista suomalaisessa yhteiskunnassa autonomian ajasta sodanjälkeisiin vuosiin (1884–1951) aineistoni mukaisesti. Aineistonani on Väinö Linnan romaanitrilogia *Täällä Pohjantähden alla*, sillä myös kaunokirjalliset teokset muokkaavat ja ovat osa sosiaalista ja kulttuurista todellisuutta (Hyvärinen 2006). Voidaan sanoa, että *Täällä Pohjantähden alla* -trilogia sekä muut Väinön Linnan teokset ovat vaikuttaneet suomalaiseen historialliseen ymmärrykseen ja identiteettiin sukupolvesta toiseen (Torsti 2012, 108–109).

Pilvi Torsti (2012) on tutkinut suomalaisten ajatuksia siitä, mitä he uskovat menneisyydessä tapahtuneen ja millaisia merkityksiä he ovat menneisyydelle antaneet. Torsti tarkasteli myös kulttuurituotteita, jotka olivat tehneet vaikutuksen tutkittaviin. Väinö Linnan teokset toistuivat kaikkien ikäluokkien vastauksissa ja jättivät muut taiteelliset teokset kauas taakseen. Torsti arvioi, että Linnan teosten ja niistä tehtyjen elokuvien merkitys suomalaisten historiallisessa identiteetissä on suuri (Torsti 2012, 109).

Tämä aihe on myös henkilökohtaisesti tärkeä, koska itsekin kiinnostuin sosiaalisista kysymyksistä nimenomaan Linnan teosten kautta. Pikkuhiljaa kiinnostukseni syveni sosiaalipoliittikkaan ja sosiaalityöhön. Vuosien päästä siitä, kun ensimmäisen kerran luin *Täällä Pohjantähden alla* -trilogian, opiskelen sosiaalityötä ja kirjoitan pro gradu -tutkielmaa tarkastelun kohteenani suomalaisen sosiaalisen turvan rakentuminen.

Tutkielman tekee ajankohtaiseksi sataa ikävuottaan juhliva Suomi. Matka absoluuttisesta köyhyydestä hyvinvointivaltioksi on ollut pitkä, eivätkä sosiaalipoliittiset reformit ole olleet pelkkää sattumaa vaan tietoisia ratkaisuja (Anttonen ja Sipilä 2000). Sosiaalisen turvan institutionaalinen kehittyminen on vaatinut sekä mahdollistanut myös sosiaalisen työn ammatillistumisen (mm. Anttonen ja Sipilä 2000; Satka 1994; 1995; Toikko 2005).

Ajankohtaista on myös keskustelu yhteiskuntaluokista. Sosiologi Mari Käyhkön väitöstudkimukseensa perustuva artikkeli ”Kelpaanko? Riitänkö? Kuulunko? Työläistaustaiset naiset, yliopisto-opiskelu ja luokan kokemukset” vuodelta 2014 huomioitiin sosiologia-palkinnolla. Käyhkön (2014) artikkelin keskeinen sanoma on se, että tasa-arvoisen koulutuspolitiikan ylikorostaminen ja oletus opiskelijoiden samanlaisista lähtökohdista yl-

läpitävät tasa-arvomyyttiä ja estävät havaitsemasta yhteiskuntaluokan merkityksen. Työläistaustaiset naiset kokevat yliopistomaailmassa ulkopuolisuuden tunteita ja puutteelliseksi koettua kulttuurista pääomaa, lahjakkuudestaan huolimatta he pelkäävät, etteivät täytä akateemista ideaalia. Lapsuudenkodin kulttuuriset ja sosiaaliset käytännöt eivät ole valmentaneet heitä yliopistojen julkilausumattomaan kulttuuri- ja normikoodistoon. (Käyhkö 2004.)

Helsingin Sanomissa julkaistiin 3.11.2016 uutinen tuosta palkitusta artikkelista. Uutinen kirvoitti yli 200 kommenttia lukijoilta, joista osa myötäili artikkelin tuloksia ja osa taas kyseenalaisti luokkakysymyksen täysin. Eräs lukija kommentoi seuraavaa; ”Luokkajako voi olla myös korvien välissä. Jos ihminen kasvatetaan tuntemaan itsensä erityisesti johonkin ’luokkaan’ kuuluvaksi, ei siitä ikinä pääse eroon. Ja sitten voi aina tarvittaessa käyttää sitä epäonnistumisten syynäkin.” (Helsingin Sanomat 3.11.2016.) Kiinnostuin tästä näkemyksestä; onko yhteiskuntaluokkakeskustelu vielä tänä päivänäkin tulenarka aihe. Onko yhteiskuntaluokista edes tarpeellista keskustella?

Tätä tutkielmaa taustoittavat katsaukset luokkayhteiskuntaan, suomalaisen sosiaaliturvajärjestelmän kehittymiseen ja sosiaalisen työn ammatillistumiseen. Sosiaalityön historiallista kehitystä on tutkinut aiemmin muun muassa Mirja Satka (1995) ja Johanna Annola (2011). Pirkko-Liisa Rauhala (1996) on tutkinut sosiaalipalvelujen kehittymistä ja sen taustalla olevia tekijöitä.

Tutkielman teoreettisessa viitekehyksessä tarkastelen todellisuuden sosiaalista rakentumista ja kertomuksia tiedon välittäjänä sekä tuottajana. Vuorovaikutus lukijan ja teoksen välillä on täynnä tulkintoja, jotka muodostuvat lukijan omasta kokemustodellisuudesta. Tämäkin tutkielma herää eloon vasta lukijan mielessä ja muodostaa siten uusia kokemusmaailmoja. Aineiston ja analyysin esittelen omassa luvussaan, jonka jälkeen tulevat tutkielman tulokset. Tulosluku jakautuu kolmeen tarinaan, joissa kuvaan aikakaudelle tyypillisen yhteiskuntaluokkarakenteen, sosiaalisen turvan muodot sekä arjen olosuhteet. Viimeisinä lukuina ovat johtopäätökset ja pohdinta.

2 Sosiaaliturvajärjestelmän kehitys Suomessa

2.1 Sosiaalisen turvan lähtökohdat

Anneli Anttonen ja Jorma Sipilä (2000, 21) toteavat, että historia on välttämätön lähtökohta ymmärtää nykyisyyttä ja Jorma Kalelan (2000) mukaan historiantutkimus tekee maailmasta ymmärrettävää (Kalela 2000, 64). Sosiaaliturvapolitiikka ei ole syntynyt itsestään missään tyhjiössä, vaan silläkin on oma historiansa. Kansalliset sosiaalipoliittiset ohjelmat ovat pyrkineet vastaamaan eri maissa keskenään samankaltaisiin sosiaaliin kysymyksiin, mutta niiden muotoutumiseen ovat vaikuttaneet kansalliset erityispiirteet ja kulttuurinen perintö (Anttonen ja Sipilä 2000, 21). Tässä luvussa tarkastelen sosiaaliturvajärjestelmän kehitystä Suomessa, jossa yhteiskunnan luokkarakenne on tuonut kehitykseen omat jännitteensä.

Keskeisiä vaikuttamia sosiaalipoliitiikan kehittymiselle useissa maissa ovat olleet työväen kysymys, köyhyyden aiheuttama yhteiskunnallinen levottomuus, sukupuolten ja -polvien välisten suhteiden uudelleen muotoilu ja demokratisoituminen. (Anttonen ja Sipilä 2000, 21.) Suomalainen sosiaaliturvajärjestelmä on sosiaalisen työn kohde, menetelmä ja perustoimintakonteksti (Kröger 2004), joten tarkastelen tässä tutkielmassa rinnakkain sekä sosiaalisen turvan, että sosiaalisen työn rakentumista. Sosiaalityön kehittyminen on seurailut yhteiskunnallisia painopisteitä ja ideologisia valintoja. Se ei elä tyhjiössä, vaan on aina omassa ajassaan osa sosiaalista todellisuutta kytkeytyen sosiaaliin rakenteisiin ja järjestykseen (Harrikari, Rauhala ja Virokannas 2014, 6).

Mirja Satkan (1994, 261) määritelmää lainaten sosiaalinen työ tarkoittaa sellaista yhteiskunnallista toimintaa, jonka avulla pyritään ratkaisemaan ihmisten arkielämässä ilmenevää sosiaalista turvattomuutta. Sosiaalityön käsitteellä taas voidaan kuvata ammatillista toimintaa ja tieteenalaa. Sosiaalityön tarkoituksena on edistää yhteiskunnallista muutosta, sosiaalista kehitystä ja yhteenkuuluvuutta sekä ihmisten elämänhallintaa ja itsenäistymistä (Talentia). Sosiaalityö tulee siis ymmärtää toisaalta käytännönläheisenä työnä, mutta se on myös laissa säädeltyä ammatillista toimintaa sekä itsenäinen tieteenalansa. Sosiaalityö on tieteellistynyt ja muovautunut yhdessä yhteiskunnallisten muutosten kanssa.

Sosiaaliturvajärjestelmän yhtenä tavoitteena on ollut aineellisen hyvinvoinnin eli taloudellisen turvan aikaansaaminen. Suomessa tämä tavoite on saavutettu suhteellisen hyvin, kansalaisilla on käytettävissään taloudellisia sosiaalivakuutusjärjestelmiä, joita täydentävät erilaiset sosiaaliturva- ja huoltojärjestelmät. (Niemelä 1997, 9.) Varhainen köyhäinhoito, ja asunto- sekä terveysolojen kohentaminen olivat pikemminkin korjaavaa sosiaalipolitiikkaa. Vasta toisen maailmansodan jälkeen hyvinvointivaltioiden määrätietoinen kasvu jatkui ja tarkoituksellisesti kohdistuivat talouden kehittämiseen. Tavoitteena oli täystyöllisyyden ylläpitäminen, talouden suhdanteiden tasoittaminen ja teollistumisen ja talouden kasvun edistäminen. (Sulkunen 1999, 273–274; Raunio 2003, 24–25.) Sosiaalipolitiikka otettiin siten taloudellisen kasvun veturiksi. On myös tärkeä tunnistaa ja tunnustaa sen merkitys väestönkasvun turvaajana sekä jälleenrakennuksen tukena sodanjälkeisessä Suomessa.

Autonomian ajan Suomessa ei puhuttu sosiaalityöstä, vaan sosiaalisesta työstä tai hoivatyöstä. Sosiaalisen työn ammatillisen koulutuksen kehittyminen 1940-luvulla vaikutti myös ammatillisten käsitelmäärittelyjen tarkentumiseen ja sosiaalityön erottumiseen huoltotyöstä. (Heikkinen 2008, 19). Ensimmäisenä sosiaalityöntekijäsukupolvena kentälle astuivat tuolloin tutkinnon suorittaneet sosiaalihuoltajat ja -hoitajat (Satka 1997, 31).

Pirkko-Liisa Rauhala (1996, 185) toteaa, että sosiaalipalvelujen kytkeytyminen sosiaaliturvajärjestelmään on monimuotoinen prosessi, johon ovat vaikuttaneet erilaiset yhteiskunnalliset tendenssit. Keskeinen tekijä sosiaalipalvelujen kehitykselle ja niiden kytkeytymiselle sosiaaliturvaan on ollut agrariatalouteen nojanneen yhteiskunnan muutos teollistuneeksi palkkatyöyhteiskunnaksi, jolloin arkisen hoivan järjestäminen on täytynyt ratkaista uudelleen. Erityistä tässä on ollut naisten voimakas palkkatyöläistyminen, jolloin hoivatarpeet nousivat esiin. Merkittävä vaikutus on ollut myös perhe- ja elatussuhteiden muutoksella. Aikuisten väliset elatussuhteet ovat murentuneet ja tämä edellytti myös eläkejärjestelmän kehittämistä, kun kolmen sukupolven taloudet vähenivät. Eläkkeet mahdollistivat ikääntyneille itsenäisen asumisen ja oman talouden. (Rauhala 1996, 185–186, 188.)

Sosiaalipalvelut osana aineellisen avustamisen ja sosiaalivakuutuksen muodostamaa sosiaaliturvaa ovat osoitus siitä, että arkiset hoivatarpeet hyväksytään sosiaaliturvan

perusteeksi. On tärkeää huomata, että sosiaalipalvelut ovat perustavalla tavalla poikkeavia sosiaaliturvan osia suhteessa avustuksiin ja sosiaalivakuutuksiin, jotka keskittyvät sosiaalisten ongelmien käsittelyyn ja tulonmenetyksien kompensointiin. Sosiaalipalvelut ovatkin Rauhalan (1996, 187) mukaan kansalaisten palvelua.

Rauhala (1996, 197) esittää paradoksaalisen havainnon. Rauhalan mukaan universaalia, monimuotoista ja julkisin varoin rahoitettua sosiaaliturvaa voidaan tuottaa vain yhteiskunnissa, joissa vallitsee korkea työllisyys ja mahdollisuus järjestää arkinen hoiva joko sosiaalipalvelujen tuella tai hoivan voi julkisin varoin kompensoituna toteuttaa itse.

2.2 Sääty-yhteiskunnan sosiaalinen turva

Ennen Suomen teollistumista 1800-luvun puoliväliin saakka vallitsi sääty-yhteiskunta, jossa jako säätyläisten ja rahvaan välillä oli rikkomaton. Tämä jako perustui synnynnäiseen, luonnollisena pidettyyn eriarvoisuuteen, eriäviin elämäntapoihin, varallisuuseroihin ja työnteon luonteeseen. Selkeä rahvaan väen tunnusmerkki oli ruumiillinen, raskas työ. (Jaakkola 1994, 73, 77–78.) Tämä rahvas oli ”työn sääty”. Tämän säädyn yhteiskunnallisena tehtävänä oli tehdä epämurkavaa työtä, koska heitä pidettiin Luojan luomana ja tämän tahdosta vähempiarvoisena kansanosana. Tämä ”luonnollinen” eriarvoisuus oli tunnustettu myös oikeusjärjestelmässä. (Haapala 1999, 201; Leighninger 2012, 8).

Rahvas ei voinut olla vapaata ja päättää itsenäisesti asioistaan, vaan heille oli laissa säädetty velvoite kuulua laillisen suojelun piiriin jonkun vapaaksi tarkoitetun kansalaisen luota. Tämä tarkoitti käytännössä työsuhdetta vapaan kansalaisen eli maanomistajan, virkamiehen tai kaupunkien porvariston alaisena. Rahvasta vailla työsuhdetta kohdeltiin irtolaisena ja määrättiin pakkotyöhön (Haapala 1999, 201.) Sääty-yhteiskunnassa sosiaalinen liikkuvuus ei ollut mahdollista, koska eriarvoisuutta pidettiin ”luonnontilana”. Vaikka rahvaaseen kuuluneella olisi kykyjä ja taitoja ollutkin, ei hänellä ollut valtaa ohjata toimintaansa hyödyntääkseen kykyjään.

Teollistuminen ja kapitalistinen talous edellyttivät kuitenkin liberaaleja ratkaisuja, eikä työvoiman liikkuvuutta voitu enää estää. Lainsäädännöllä sallittiin elinkeinovapaus ja laillisen suojelun järjestelmä lakkautettiin vuosina 1879–1880, lisäksi laki määritteli työsuhteen yksityiseksi ja tasavertaiseksi sopimukseksi työntekijän sekä työnantajan välil-

lä. Tämä vapautti työväestön liikkumaan, valitsemaan työnsä ja sopimaan työsuhteen ehdoista. Lainsäädännön seurauksena kaupunkeihin kerääntyi työvoimareserviä ja syntyi myös työttömyyttä, joka aiempien rajoitteiden aikana oli harvinaista. (Haapala 1999, 201–202; Ehrnrooth 2005, 150.)

Länsimaisten hyvinvointivaltioiden kehittyminen alkoi jo 1800–1900-lukujen taitteessa. Ensimmäiset tavoitteet olivat suoranaisen kurjuuden poistaminen, yhteiskuntarauhan ylläpitäminen ja väestönkasvun turvaaminen. (Sulkunen 1999, 273–274.) Autonomian ajan Suomessa ei kuitenkaan ollut kattavaa valtiollista sosiaaliturvajärjestelmää, vaan sosiaalista turvaa muodostivat erilaiset lähi- ja paikallisyhteisöt sekä järjestöt (Anttonen ja Sipilä 2000). Eräitä varhaisia ammatillisia, julkisen vallan valtuuttamia sosiaalisen työn tekijöitä olivat köyhäintalojen johtajattaret (Annola 2011), köyhäinhuoltolautakuntien jäsenet, jotka toteuttivat köyhäinkaitsesta köyhien kodeissa sekä lastenvalvojat. (Satka 1994, 265).

Köyhäinhoito on ollut ensimmäisiä tehtäviä, jotka ovat siirtyneet seurakunnilta yhteiskunnan ja siten julkisen vallan hoidettavaksi vuoden 1852 vaivaishoitoasetuksella. Varhaisia kunnallisia köyhäinhoidon muotoja olivat ruotu- ja elätehoito, joiden yleisyyttä selitti niiden edullisuus kunnalle. Kunnallispäättäjät olivat merkittäviä veronmaksajia ja he halusivat pitää kunnan velvollisuudet ja vaivaishoidon kustannukset mahdollisimman vähäisinä. (Anttonen ja Sipilä 2000, 26.) Ruotu- ja elätehoidon muotoja tunnettiin myös Iso-Britanniassa. Perheet ja talot muodostivat ruotuja, jotka vuoron perään huolehtivat heidän vastuullaan olevasta köyhästä. Köyhä ihminen saatettiin asuttaa myös pidemmäksi aikaa yhteen taloon, jossa tämä osallistui talon töihin, kuten maataloustehtäviin ja kodinhoitoon. (Leighninger 2012, 8.)

Vapaa työväestö lieveilmiöineen nosti esiin kysymyksen työväenluokasta. Tätä keskustelua ei käyty ensin luokkakysymyksenä, vaan kieli- ja koulutuspoliittisena avauksena, jonka käynnisti J.V. Snellman. Luokkakeskustelu ei siis alkanut työväestön ja porvarien asetelmista, vaan sen toi Suomeen sivistyneistö. Kasvava, kansalaisoikeudeton ja kurjistuva työväenluokka aiheutti uhan yhteiskuntarauhalle, joten katsottiin tarpeelliseksi nostaa tämän joukon moraali ja sivistys sellaiselle tasolle, että se voisi yhdistyä kansakuntaan. (Satka 1995, 17; Haapala 1999, 199–200.) Eheää kansakuntaa tarvittiin itsenäistymispyrkimyksien tueksi, niinpä yhteiskuntaluokkien välistä kuilua pyrittiin kuroma

umpeen ja lisäämään luokkien välistä solidaarisuutta Venäjän sortotoimien edessä (Satka 1995, 54–55). Sivistyneistön tavoitteena oli integraatio ja siten yhteiskuntarauhan ylläpitäminen, mutta taustavireenä oli myös voimakas kansallisuusaate ja työväestön valjastaminen aatteeseen. Kansaa haluttiin sivistää, mutta taloudelliseen ja sosiaaliseen eriarvoisuuteen ei puututtu.

Itsenäistymispyrkimykset ja kansallisuusaate vaikuttivat sosiaalisen työn tekijöiden ja näiden tehtävien määrän kasvuun. Ideaalina oli terve perhe ja vahva kansa itsenäisessä valtiossa. Yhteiskunnan avuttomista jäsenistä pitivät naiset huolta, koska sitä pidettiin naisille ominaisena kutsumuksena. Huolenpitoa tuli antaa mahdollisimman monelle, siten että kustannukset pysyivät matalana. (Satka 1994, 271; Annola 2011.) Sosiaalinen työ palveli siis yhteiskunnallisia pyrkimyksiä ja köyhäinhoidon aiheuttamat niukat kustannuksetkin sallittiin. Palkat olivat kuitenkin alhaiset johtuen työn kutsumuksellisesta luonteesta. Sellaisesta työstä ei oikeastaan olisi edes sopinut vaatia palkkaa, lisäksi köyhänpöytä toteutettiin myös vapaaehtoisesti luottamustoimeen perustuen tai uskonnollisen vakaumuksen nojalla (Annola 2011, 72; Satka 1994, 267, 271). Ammatillisuudesta tai pätevyysvaatimuksista ei siis voitu puhua, vaan sosiaalista työtä saivat tehdä sellaiset naiset, jotka katsottiin siihen soveltuviksi kansalaisominaisuuksiensa perusteella.

Johanna Annola (2011) on tutkinut köyhäintalon johtajattarien henkilökuvaa muodostaen tietoa suomalaisen sosiaalityön kehityksestä, sukupuolijärjestelmän rakentamisesta ja näiden kytkeytymisestä keskiluokan nousuun. Köyhäintalon johtajattaret olivat varhaisia ammatillisen sosiaalisen työn edustajia, joille Annola (2011, 250) on määritellyt neljä roolia; *äiti*, *emäntä*, *virkanainen* ja *vartija*. Yhteiskuntajärjestelmä oli autonomian ajan Suomessa patriarkaalinen ja ylintä valtaa käyttivät sivistyneistön ja säätyläisten miehet. He myös määrittivät naisille soveltuvia yhteiskunnallisia tehtäviä, joista yksi oli köyhäinhoito. Keskiluokkaiset naiset edustivat ihannetta yhteiskunnallisesta äitiydestä ja emännyydestä, joten heidän toiminta-alueekseen määrittyivät hoiva ja kasvatusta sekä kodeissa, että laajemmin yhteiskunnassa. (Annola 2011, 10–12, 250.)

Annolan (2011) tutkimuksessa kiinnostavaa on sosiaalisen työn valjastaminen keskiluokkaisen ihanteen ja mallikansalaisuuden luomisen työvälineeksi. Myös Satkan (1995) tutkimus kuvaa tätä ilmiötä. Keskiluokkainen, sivistynyt nainen oli soveltuva

tarjoamaan hoivaa ja kontrollia köyhäinhoidon varaan joutuneille, tekemään sen kustannustehokkaasti ja osasi olla aiheuttamatta häiriöitä työmarkkinoille. Näen tässä ajassa kaikuja menneestä. Sosiaaliala on edelleen naisvaltainen ja palkat ovat matalat huomioiden alan pätevyysvaatimukset. Matalat palkat ja kuormittavat työolosuhteet eivät ole aiheuttaneet laajamittaisia työtaistelujakaan.

Äitiyden ideologiaan kytkeytyi myös ajatus kutsumuksellisesta työstä, joten keskusteluja palkasta tai ammattikunnan asemasta ei pidetty tarpeellisena. Kutsumustyöstä ei ollut sopivaa vaatia suurta korvausta. Tämä osaltaan ratkaisi sen, että naiset pääsivät virka-asemaan. Naisilla oli biologinen, kutsumuksellinen pätevyys johtajattaren tehtävään ja tämän perusteella heille ei tarvinnut maksaa yhtä paljon palkkaa kuin miehille, eivätkä he edes nostaisi kiusallisia palkkavaatimuksia esille. Pätevyydellä ei tarkoitettu koulutuksen kautta saatua ammatti-asemaa, vaan johtajattaren tuli olla keskiluokkainen ja sivistynyt ”mallikansalainen”, jolla oli laajat taidot taloudenhoidosta, emännyydestä. Kelpoisuusehdoksi asetettiin talousalan opinnot ja kuuluminen keskiluokkaiseen sivistyneistöön. Tätä ”kunnon kansalaisuuden” mallia johtajatarten tuli välittää hoidoilleen, jotta he olisivat ymmärtäneet, millaista kansalaisuutta yhteiskunta heiltä odottaa. Johtajattaret olivat sivistyneen keskiluokan arvojen vartijoita. (Annola 2011, 250–254.)

2.3 Puutteellinen turva nuoressa valtiossa

Ruotu- ja elätehoito pyrittiin lakkauttamaan lainsäädännöllä jo vuosina 1891 ja 1892, mutta edelleen vuonna 1913 se oli joissakin kunnissa käytössä. (Jaakkola 1994, 132–134.) Avohuolto kirjattiin uuteen vuoden 1922 köyhäinhoitolakiin ensisijaiseksi tukimuodoksi ja laitoshoidon tuli eriyttää omiin yksiköihinsä, sillä nähtiin, ettei hoivaa ja kurinpitoa voitu toteuttaa enää samoissa laitoksissa (Satka 1994, 275–276; Annola 2011, 248). Köyhäinavun varaan joutuneet jaettiin siis apua ansaitseviin ja ansaitsemattomiin köyhiin. Lapset, vammaiset ja vanhukset olivat erilaisessa asemassa, kuin työkykyiset köyhäinavun varaan joutuneet kansalaiset. Työkykyisiin suhtauduttiin ankaruudella ja heidät sijoitettiin erilaisiin työlaitoksiin. (Satka 1995, 22–24.)

Vaivaistalot eriytyivät köyhäinhoitolain myötä kunnalliskodeiksi, lastenkodeiksi ja työlaitoksiksi. Kunnalliskoteihin sijoitettiin avuttomat, vailla hoivaa olevat henkilöt, kuten vammaiset, vanhukset ja mielisairaat. Yli 2-vuotiaita lapsia ei saanut pysyvästi sijoittaa kunnalliskotiin, joten heitä varten kuntien tuli perustaa lastenkoteja. Työlaitoksiin sijoitettiin ne työkykyiset avuntarvitsijat, jotka eivät kyenneet itseään elättämään tai jotka laiminlöivät perheensä elatuksen. (Satka 1994, 273.) Työikäisen väestön turva oli siten vastikkeellista, vain työtä vastaan saattoi saada elatuksen. Toimenpiteet kohdistuivat yksilöihin, vaikka yleistynyt työttömyys oli seurausta elinkeinovapaudesta ja talouden vaihteluista.

Sodat asettivat sosiaalisen turvajärjestelmän testiin. Ensimmäisenä kansallisena tragediana kohdattiin kansalaissota, jonka seurauksiin turvajärjestelmä ei ollut varautunut. Satkan (1994, 272–272) mukaan kansalaissodan seurauksena jäi yli 14 000 lasta, joiden elatus oli vaarantunut toisen vanhemman kuoltua ja yli 1000 lasta jäi täysin orvoksi. Näistä lapsista yli 90 % kuului sodan hävinneiden punaisten perheisiin, jotka olivat jo lähtökohtaisesti köyhiä. Sota jätti katkerat jäljet ja jakoi kansaa kahteen leiriin. Nuorelle itsenäistyneelle valtiolle kansan yhtenäisyyden palauttaminen oli tärkeä tehtävä, jota voittanut osapuolikaan ei voinut kiistää. Lisäksi koettiin huolta siitä, miten punaorvot kasvatetaan lainkuuliaisiksi ja luotettaviksi kansalaisiksi. Lasten huollon, kasvatuksen ja yleisen oppivelvollisuuden aiheuttamat kustannukset keuhettiin, koska tavoitteet nähtiin tärkeänä. (Satka 1994, 272–273; Annola 2011.)

Markkinoiden maailmanlaajuinen romahdus ja suurlama vuonna 1929–1930 vaikuttivat sosiaalityöhön kansainvälisesti ja toivat näkyviin uuden uhan. Yhdysvalloissa sosiaalityöntekijät kohtasivat ensimmäisten joukossa laman uhrit ja näkivät taloudellisen romahduksen vaikutukset. Heidän asiakkaansa eivät enää olleetkaan perinteisesti köyhiä tai huono-osaisina pidettyjä, vaan työttömyys ja köyhyys kurittivat myös työväen- ja keskiluokan edustajia. Sosiaalityöntekijät suuntasivat katseensa taloudellisiin ja sosiaalisiin olosuhteisiin yksilöiden epäonnisuuden sijaan ja vaativat valtiollisia toimenpiteitä kriisin hallintaan ja vastuunkantoon. (Leighninger 2012, 23–24.) Yhdysvalloissa tehtiin siten jo rakenteellista sosiaalityötä.

Suomessa sosiaalityö koki oikeudellistumisen kansalaissodan ja 1930-luvun talouslaman jälkeen, jolloin syntyivät huoltolait. Ne muodostuivat oikeistolaisessa poliittisessa

ilmapiirissä, jossa alaluokkien sosiaalista poikkeavuutta haluttiin kontrolloida. Kontrolli ja sanktiointi vaativat lainmukaisia prosesseja kunnon kansalaisten kasvattamiseksi ja kunnat olivat velvollisia palkkaamaan henkilön, joka hallitsi huoltolain toimeenpanon. Asiakassuhde muuttui byrokraattiseksi, lain säätelemäksi työksi. Asiakastyöhön tuli myös dokumentointi varmistamaan oikeudellisten prosessien toteutumista (Satka 1997, 28–29).

Tämä oli iso muutos sosiaalisen työn sisältöihin ja osaamisvaatimuksiin. Oikeudellistumisen näkökulmasta on kuitenkin tärkeää huomata, että se toi erityisesti viranomaisille oikeuksia puuttua poikkeavuuteen. Dokumentoinnin suhteen kontrollin alaisuuteen joutuneilla ei ollut sananvaltaa päättää, mitä heistä kirjoitettiin. Valtaapitävät ja -käyttävät ovat tuottaneet historiankirjoihin kertomuksia alempiarvoisista yhteiskunnan jäsenistä usein ongelmakeskeisesti tai toiminnan kohteena olevana henkilönä (Rahikainen 1996, 20.)

2.4 Jälleenrakennuksen kaudella kohti universaalia turvaa

Sotien jälkeen elämäntavat yksilöllistyivät ja ihmiset sekä perheet saattoivat tehdä omaa elämäänsä koskevia itsenäisiä valintoja. Myös erilaiset sosiaaliset ongelmat, kuten perheen vuorovaikutuksen häiriöt, lapsen kasvatuksen ongelmat, nuorten huonotapaisuus ja alkoholismi nousivat esiin uudella tavalla. Nämä ilmiöt tunnistettiin kyllä jo aiemmin, mutta kuten moni muukin asia, ne hyväksyttiin kohtalona. Perhe ja avioliitto olivat muuttuneet perinteestä yksilölliseksi valinnaksi, eivätkä perinteet enää antaneet ratkaisumalleja näihin ongelmiin. Sosiaalisten ongelmien ratkaisu oli siirtymässä ulkopuolisille ammattilaisille, kuten avioliitto- ja perheneuvojalle. (Satka 1995, 119.)

Satkan (1997, 29) mukaan vanhat huoltolait perustuivat kontrolliin ja poikkeavuuden sanktiointiin. Talvi- ja jatkosodan jälkeinen aika haastoi huoltolait ja osoitti ne keinotomiksi vastata uudenlaisiin ongelmiin. Avioerot, miesten lisääntynyt päihteiden käyttö ja sukupuolimoraalin rappeutuminen olivat uusia sosiaalisia kysymyksiä, joihin kontrolli ja sanktiointi eivät enää tarjonneet vastauksia. Niitä jouduttiin hakemaan ihmisen yksilöllisistä tekijöistä ja ihmismielen rakenteista. Sosiaalinen työ psykologisoitui. (Satka 1997, 29.) Tässä vaiheessa sosiaalinen työ oli erkaantunut varhaisesta köyhäinhoidosta,

eikä yhteiskunnallinen äitiys enää riittänyt vastamaan ongelmiin. Perinteiden mureneminen kieli uudesta aikakaudesta ja vanhan sosiaalisen järjestyksen järkkymisestä.

Jälleenrakennuksen kaudella perhe oli edelleen se yhteiskunnan perusyksikkö, johon huomio kohdistui. Agraaritalouden kuihtuminen, perinteiden mureneminen, teollistumiskehitys ja raskaat sotakorvaukset, joihin kaikkien ponnisteluja tarvittiin, edellyttivät erilaista väestönsuojelua. Väestönkasvun turvaaminen, asunto- ja työpolitiikka sekä sotainvalidien ja –orpojen tilanne nousi sosiaalipolitiikan keskiöön. Erilaiset perhetyön muodot kehittyivät suojaamaan perheiden hyvinvointia, sillä perinteisiin kyläyhteisöihin kiinnittyneet yhteisöturvan muodot eivät enää olleet perheiden tukena. (Satka 1995, 107, 109–110.)

Ennen sotia sosiaalipoliittiset toimenpiteet kohdentuivat työväestöön ja köyhälistöön ollen ankaria, kasvatukseen ja kontrolliin perustuvia toimia. Kuten Anneli Anttonen ja Jorma Sipilä (2000, 58) toteavat, ensimmäinen askel universaaliin sosiaaliturvaan otettiin 1930-luvun lopulla laman jälkeisen talouskasvun aikana, jolloin luotiin kansaneläkejärjestelmä. Kansaneläkelaki vuodelta 1937 oli ensimmäinen universaali toimeentuloturvan muoto Suomessa.

Talvi- ja jatkosota käynnistivät sosiaalipoliittiset uudistukset, sillä sotien jälkeen nousivat esiin laajoja väestönsosia koskettaneet kysymykset. Sota jätti jälkeensä vammautuneita, orpoja, leskiä, mittavat sotakorvaukset ja siirtoväen asutuksen. Sota oli koskettanut niin köyhiä, kuin rikkaitakin. Sosiaalipolitiikka ei vastannut enää työväenkysymykseen, vaan se laajeni koskettamaan koko väestöä. Hyvinvointivaltio ei syntynyt vielä sotien jälkeen, vaan odotti laajentumistaan 1970-luvulle. Perusta sille kuitenkin luotiin sotien jälkeen kansakunnan eheyttäjänä. (Anttonen ja Sipilä 2000, 58–63.)

Anttonen ja Sipilän (2000, 99) mukaan sosiaalipolitiikka on kansallinen projekti, jonka lähtökohtana on ollut ensin mallikansalaisen ideaali ja nykyisellään tasa-arvoinen yhteiskunta, joka on vakuuttanut kaikki kansalaisensa riskien varalle. Hyvinvointivaltio turvaa myös keskiluokan elintasoja universaaleilla tulonsiirroilla ja palveluilla, kuten lapsilisällä ja koululaitoksella. Hyvinvointivaltion korkea verotus siedetään, koska kansalaiset kykenevät punnitsemaan sen aiheuttamia kustannuksia ja saamiaan hyötyjä. (Anttonen ja Sipilä 2000). Nähtäväksi jää, millä tavoin tuleva palvelurakenneuudistus (ns. sote-uudistus) muuttaa hyvinvointivaltiota, kun markkinaehtoiset palvelut tulevat

yhä voimakkaammin julkisten palvelujen rinnalle. Tuleva hyvinvointivaltio on ehkäpä jonkinlainen hybridi, jossa erilaiset hyvinvointimallit yhdistyvät.

3 Yhteiskunnan kerrostumat ja liikkuvuus

3.1 Yhteiskunta ja luokkarakenne

Yhteiskuntaluokan käsite kuvaa yhteiskunnassa vallitsevia jakoja eli sitä millaisia ryhmityksiä yksilöiden ja kokonaisen yhteiskunnan välillä on. Luokan käsite on latautunut, koska se kuvaa yhteiskunnan valtasuhteita ja erityisesti poliittisen ja taloudellisen vallan jakautumista. Keskeistä on myös sen kytkeytyminen työelämän valta- ja auktoriteettisuhteisiin. (Melin 2010, 211–212.) Yhteiskuntaluokkiin liittyvä poliittinen lataus tekee aiheesta haastavan, jopa niin vaikean, että luokkaerot on haluttu ”vaieta kuoliaaksi” (Erola 2010, 20). Vaikka luokkakeskustelu on menneinä vuosikymmeninä ollut vaimeaa, ei yhteiskunnan luokkarakenne ole lakannut olemasta. Se on vain muuttanut muotoaan kytkeytyen voimistuneeseen polarisaatioon, marginalisoitumiseen ja työmarkkinoiden toimintaympäristön muutoksiin (Taimio 2007; Siltala 2004, ref. Erola 2010, 21.)

Yhteiskuntaluokkien jäsentäminen ja niiden tutkimus ovat moninaista. Luokkia voidaan tarkastella esimerkiksi marxilaisittain, jolloin luokkarakennetta määrittää omistussuhde tuotantovälineisiin tai weberiläisittäin eli luokka-asema on riippuvainen yksilön asemasta markkinoilla, joka määrittää hänen elämisensä mahdollisuuksia. (Allardt 1995.) Tässä tutkielmassa olen kiinnostunut luokkien välisestä sosiaalisesta liikkuvuudesta ja siitä, millaisissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa se on mahdollista. Sosiaalinen liikkuvuus kytkeytyy keskeisellä tavalla demokratian toteutumiseen, sillä kyse on mahdollisuuksien tasa-arvoisuudesta (Allardt 1995, 146). 1800-luvun sääty-yhteiskunnassa luokkarajat olivat rikkumattomat ja liikehdintää tapahtui korkeintaan alempaan säätyyn. Huonosuosisuus ja köyhyys olivat ylisukupolvinen ominaisuus. (Haatanen 1968, 299–300.)

Sääty-yhteiskunnassa luokkajako perustui perittyyn asemaan ja tämän aseman muuttumattomuuteen, kunnes varallisuus alkoi teollistumisen myötä muodostua keskeiseksi

luokkaa määrittäväksi tekijäksi (Jaakkola 1994, 78; Erola 2010, 237–238.) Säätyihin perustunut luokkajako murtui myös maaseudulla, mutta luokkakysymys muodostui tilatoman väestön ja maanomistajien suhteesta. Maaseudulle muodostui oma työväestönsä, torpparit ja maatyöläiset, jotka eivät päässeet osalliseksi kaikesta siitä hyvästä, jonka maatalouden kapitalistinen kehitys toi mukanaan (Jaakkola 1994, 85, 88.) Suomalainen yhteiskuntarakenne kytkeytyi voimakkaasti 1800-luvulla ja vielä 1900-luvun alussa maan omistussuhteeseen. Maaseudun väestö voitiin Pekka Haatasen (1968, 37) mukaan jakaa kolmeen ryhmään:

1. Maanomistajat
2. Maanvuokraajat (lampuodit, torpparit ja mäkitupalaiset)
3. Tilaton väestö (vuosipalkolliset; pehtoorit, voudit, rengit, piijat, muonamiehet ja tilapäiset palkolliset; itselliset, loiset, irtaimet päiväläiset).

Jälkimodernissa yhteiskunnassa luokkarakenne on edelleen voimissaan, mutta se on eroteltavissa työmarkkina-aseman muodostamien sosiaalisten ryhmien perusteella (Erola 2010, 237–238). Jälkimodernin yhteiskunnan luokkia voidaan tarkastella esimerkiksi Eriksonin-Goldthorpen luokittelulla, jossa erottelu perustuu työn itsenäisyyteen ja erityisosaamisen tasoon (Erola 2010, 29–31):

1. Ylemmät professioammatit (tuomarit, lääkärit, ylimmät johtajat ym.)
2. Alemmat professioammatit (opettajat, sosiaalityöntekijät ym.)
3. Toimistotyöntekijät (sihteerit ym.)
4. Asiakaspalvelutyöntekijät (sairaanhoitajat, tarjoilijat ym.)
5. Yksityisyrittäjät
6. Maanviljelijät
7. Ammattitaitoinen työväestö (hitsarit, muurarit, putkimiehet ym.)
8. Muu työväestö (varastotyöntekijät ym.)
9. Muu työväestö maataloudessa (metsurit, eläintenhoitajat ym.)

Nykyisessä yhteiskunnassa kouluttautuminen on keino edetä luokkahierarkiassa ja vaikuttaa siten myös tulotasoon ammatin myötä (Erola 2010, 24). Siirtymää eivät estä syntyperä, sosiaalinen asema tai varallisuus, kuten aiemmassa, luonnolliseen eriarvoisuuden perustuneessa yhteiskuntarakenteessa. Työmarkkina-aseman määrittämä luokkarakenne tuo kuitenkin esiin kiintoisan kysymyksen luokattomasta väestöstä. Sellaisesta, joka ei ole vakiinnuttanut paikkaansa työmarkkinoilla tai jonka pääsy työmarkkinoille ei ole mahdollista.

3.2 Sosiaalinen liikkuvuus

Pekka Sulkusen (1999, 273–274) mukaan hyvinvointivaltiolla tarkoitetaan valtiota, joka turvaa vähimmäiselintason niille kansalaisilleen, jotka eivät pysty itse syystä tai toisesta sitä hankkimaan. Pohjoismaisen hyvinvointivaltion eetoksena on ollut universalismi, tasa-arvo ja julkinen vastuu. Se on pyrkinyt takaamaan kansalaisilleen laajat sosiaaliset oikeudet ja tulonjaon tasaamisen. (Harrikari, Rauhala ja Virokannas 2014, 7.) Hyvinvointivaltioprojektin keskeisenä eetoksena on ollut luokka- ja säätyerojen purkaminen ja sosiaalisen liikkuvuuden mahdollistaminen (Kolbe 2010, 8). Sosiaalisessa liikkuvuudessa yksilöt päätyvät erilaiseen sosiaaliseen asemaan, kuin heidän vanhempansa (Härkönen 2010, 51).

Hyvinvointivaltion eetoksesta huolimatta Suomessa on edelleen paikannettavissa erilaisia yhteiskuntaluokkia (Erola 2010, 237). Luokista ei siis ole päästy eroon, mutta sosiaalisen liikkuvuuden näkökulmasta luokkien muutos yhteiskunnallisissa murroksissa on kiintoisaa. Mikäli luokkien välistä liikkuvuutta ei ole, ei myöskään elintason nousu alemmissa luokissa ole mahdollista. Tästä näkökulmasta on ilmeistä, että Suomessa sosiaalinen liikkuvuus on mahdollista ja tapahtunut tosiasia. Sosiaalisen liikkuvuuden vähenemisestä Suomessa on kuitenkin heikkoja viitteitä (Härkönen 2010, 59).

Hyvinvointivaltion aatteellisena päämääränä on siis ollut vapauttaa kansalaiset luokkataustastaan ja mahdollistaa sosiaalinen liikkuvuus. Tätä tavoitetta tukemaan luotiin peruskoulu-uudistus ja korkeakouluverkoston laajentaminen. Tasa-arvoinen koulutuspolku on keino vaikuttaa sosiaaliseen liikkuvuuteen. (Järvinen 2010, 236; Erola 2010, 237.) Mahdollisuuksien tasa-arvo on ollutkin kaikkien kansalaisten etu. Jyrkkien luokkaerojen aiheuttamat sosiaaliset ongelmat, kuten rikollisuus ja turvattomuus eivät ole nykyisellään uhanneet yhteiskuntarauhaa.

Yhteiskuntaa, jossa sosiaalinen liikkuvuus luokasta toiseen on mahdollista, kutsutaan meritokraattiseksi yhteiskunnaksi. Meritokraattisessa yhteiskunnassa yksilöiden menestys syntyy näiden lahjakkuudesta ja ahkeruudesta, joten jokaisella on perhetaustastaan riippumatta yhtäläiset mahdollisuudet saavuttaa taloudellinen ja sosiaalinen hyväosaisuus. Täysin meritokraattista yhteiskuntaa ei voi kuitenkaan olla olemassa, sillä osa tulevien sukupolvien menestyksestä on riippuvainen myös periytyvästä kyvykkyydestä ja vanhempien koulutukselle asettamista arvoista. (Härkönen 2010, 52–53, ks. myös

Käyhkö 2014.) Meritokraattinen yhteiskunta nojaa siis toisaalta yksilön kykyihin menestyä, mutta myös yhteiskuntarakenteiden tulee tukea lahjakkuuden ja ahkeruuden avulla menestymistä.

Hyvinvointiyhteisvaltio on onnistunut tavoitteessaan, mutta heikkoja viitteitä sosiaalisen liikkuvuuden haurastumisesta on olemassa. Vanhempien asema ja kotiolojen yhteys sosiaaliseen liikkuvuuteen on vahvistunut, työläisperheiden jälkikasvusta näyttäisi tulevan työläisiä ja akateemisesta perheestä akateemisia. (Härkönen 2010; Järvinen 2010, 236.) Tämä nostaa esiin kiintoisan kysymyksen sosiaalisen työn juurista keskiluokkaisen sivistyneistön projektina. Tasa-arvoinen koulutuspolku on avannut tien yliopistoihin työväestön lapsillekin, joten akateemisesti koulutettuja sosiaalityöntekijöitä on tullut myös työläisperheistä. Kun lapsuudenperheen ja kotiolojen yhteys on voimistunut, on mahdollista, että sosiaalityö palaa tahtomattaan juurilleen keskiluokkaisten ammattina.

4 Tutkimustehtävä

Tutkimustehtävänäni on tarkastella, mitä Täällä Pohjantähden alla -trilogiassa kerrotaan sosiaalisen turvan rakentumisesta suomalaisessa kyläyhteisössä vuosina 1884–1951. Trilogian tapahtumat asettuvat kyseisiin vuosiin ja siten määrittävät tutkimaani ajanjaksoa.

Tässä tutkielmassa tarkoitan sosiaalisella turvalla aineellista ja taloudellista turvaa sekä ihmisten keskinäisissä suhteissa tuotettua turvaa. Suppeasti tarkasteltuna sosiaalinen turva voi tarkoittaa julkisen vallan ylläpitämiä turvajärjestelmiä, mutta laajemmin käsitettynä sen voidaan katsoa kuvaavan varhaisempia sosiaalisen turvan järjestämistapoja ja epävirallista turvaa. (Jaakkola, Pulma, Satka ja Urponen 1994, 11–12).

Tarkastellessani sosiaalisen turvan rakentumista, selvitän olosuhteita, reunaehtoja, resursseja sekä arjen käytäntöjä, joissa turva rakentuu. Tutkimuskysymykseni muodostavat siten jatkumon, kaksi ensimmäistä kysymystä tarkastelevat olosuhteita ja elämisen reunaehtoja, joista pääsen tutkielmani kannalta oleellisimpaan kysymykseen, mitä sosiaalisen turvan rakentumisesta kerrotaan ja millaisena kyläyhteisön ihmisten arki näytetään.

Historialliset tapahtumat muodostavat tutkimustehtäväni olosuhteet, luokkarakenne ja sosiaalinen liikkuvuus määrittävät reunaehdot. Sosiaalinen turvajärjestelmä on se resurssi, josta arjen käytännöt kumpuavat. Asetan itselleni vastattavaksi neliosaisen tutkimuskysymyksen:

Mitä Täällä Pohjantähden alla -trilogiassa kerrotaan a) historiallisista tapahtumista, b) yhteiskunnan luokkarakenteesta, c) sosiaalisen turvan rakentumisesta ja d) näiden näyttäytymisestä kyläyhteisön ihmisten arjessa?

5 Kertomukset ja historia tutkimuksen kohteena

5.1 Tiedon ja todellisuuden luonne

Tässä tutkielmassa tarkastelun kohteena eli tutkimusilmiönä on sosiaalisen turvan rakentuminen Täällä Pohjantähden alla -trilogiassa. Tutkimani ilmiö on olemassa kirjoitettuna kielenä kaunokirjallisessa teoksessa, joten ainoa keinoni saavuttaa tietoa on tutkia kyseistä teosta. Tämä ohjaa totuuskäsitykseni siihen, että kirjoitettu kieli on osa todellisuutta. Näin muodostuvat tutkielmani ontologiset ja epistemologiset raamit. Aino Äikäsen (2012, 31) mukaan tutkimuksen ontologiset ja epistemologiset kysymykset tarkoittavat sitä, mitä tutkija ymmärtää tiedon ja tutkimansa ilmiön luonteesta sekä sitä, millainen on tutkijan ja tutkittavan ilmiön suhde.

Ontologiassa on siis kyse siitä, miten tutkija uskoo jonkin asian olevan olemassa. Ihmistieteissä haasteen tuo se, että ilmiö on usein olemistavaltaan abstrakti. Epistemologia edellyttää tutkijan kannanottoa siihen, mikä voi olla totta tai ei-totta. Tämä koskettaa myös tiedon saavuttamisen tasoa. Tieto voi olla objektiivista, kovaa tietoa, tai kuten ihmistieteissä yleensä, subjektiivista ja kokemuksellista. Tutkimuksen tulokset voivat olla toistettavia syy-seuraussuhteen osoittavia tai luonteeltaan ainutkertaisia, tilanteeseen, kulttuuriin ja historiaan sidottuja. (Puusa ja Juuti 2011, 13–14, 19–21.) Sosiaalinen turva on abstrakti ilmiö, sitä ei voida osoittaa ja mitata yksiselitteisesti, mutta se on olemassa yhteiskunnallisissa ja yhteisöllisissä rakenteissa. Tutkijana uskon siis ilmiön

olevan rakentuneena sosiaalisessa. Tutkielmassa tarkastelen sosiaalisen turvan rakentumista ainutkertaisena ilmiönä omasta subjektiivisesta asemastani. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa kuvaus ilmiöstä, eikä osoittaa objektiivisesti mitattavia syyseurausyhteyksiä tai lainalaisuuksia.

Tästä syystä tutkielmani paradigma kytkeytyy jälkistrukturalistiseen tiedeperinteeseen. Tämä tiedeperinne nojaa päämäärään luoda vaihtoehtoisia tulkintoja ja näkökulmia tutkittavasta ilmiöstä. Tutkittavaa ilmiötä pidetään sosiaalisesti puheen ja kielen avulla rakentuneena konstruktiona ja sitä tutkitaan tekstuaalisina analyyseina. Tutkijan rooli on tarinankertoja, kielen ja puheen tulkitsija. Tulosten tulkinta on runsaiden yksityiskohtien avulla suoritettua tekstuaalista tarkastelua joka mahdollistaa moniäänisen ja vaihtoehtoisia tulkintoja esiintuovan tarinan. (Puusa ja Juuti 2011, 24.)

Todellisuus on sosiaalisesti rakentunutta. Tämä rakentuminen, sosiaalinen konstruktio-nismi tarkoittaa sitä, että todellisuus, jota elämme, syntyy ihmisten välisissä sosiaalisissa prosesseissa ihmisten tulkitsemana, käsitteellistämänä ja kielellistämänä. Näin ollen tieto sosiaalisen konstruktio-nismin näkökulmasta ei ole puhdasta tietoa jostakin pysyvästä todellisesta, vaan se on aina tilanteisesti jostakin positioista ja jotakin tarkoitusta varten merkityksellistettyä. Tietoa tai kokemusta ei voida siis koskaan erottaa siitä kontekstista, jossa maailmaa koetaan, jolloin kaikki tieto on tulkittava sosiaalisen todellisuuden tuottamana. (Berger ja Luckmann 1995.)

Erilaiset kommunikaation tavat, kuten ilmeet, puhe ja kirjoitettu kieli ovat kokemusmaailman käsitteellistämistä. Sanoitamme päivittäin kokemuksiamme vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Kieli on ihmisyhteisön tärkein merkkijärjestelmä. Kieli on lähtöisin kasvokkaisesta vuorovaikutuksesta, mutta voi myös irtautua siitä. Puhuttu ja elein ilmaistu kieli tapahtuu tässä ja nyt, joten päivittäisen kokemusmaailman aikarakenne on pakottava. Kirjoitettu, kasvokkaisesta vuorovaikutuksesta irtautunut kieli taas kykenee välittämään merkityksiä ajasta toiseen. (Berger ja Luckmann 1995, 37–38.)

Kielen kyky välittää merkityksiä ajassa muodostaa siitä valtavan merkitysten ja kokemusten varaston, joka säilöö tietoa tuleville sukupolville. Kieli syntyy aina uudelleen jokapäiväisessä elämässä viitaten siten sen hetkiseen todellisuuteen. Se voi myös viitata muihin todellisuuksiin juurtuneena kuitenkin samanaikaisesti arkielämän todellisuuteen. Kieli tarjoaa vastaanottajalleen mahdollisuuden tarkastella, käsitteellistää ja tyypitellä

omaa kokemusmaailmaansa. (Berger ja Luckmann 1995, 48–50.) Tässä tutkielmassa tarkastelen ja uudelleen tulkitsen historiallista romaania, jonka kertomat olosuhteet ovat minulle ja ehkä myös lukijalle vieraita. Täällä Pohjantähden alla on yksi tiedonvälittäjä ja -rakentaja menneestä ajasta. Vaikka minulla ei ole ajallista kosketusta tarinan maailmaan, peilaan tapahtumia ja ilmiöitä itse kokemaani. Ilmiöt, kuten perhe, koti, työ, köyhyys, huono-osaisuus, raha, valta, kaikki nämä tunnistan ja liitän kertomuksen kokemuksiini. Mielessäni ne jalostuvat uudeksi kokemukseksi ilmiöstä, jossa yhdistyvät omat kokemukseni ja kerrottu kuvaus ilmiöstä.

Sosiaalityöllä ja tiedon sosiaalisella rakentumisella, sosiaalisella konstruktionismilla on paljon yhteistä. Ihminen sosiaalityön kiinnostuksen ja tarkastelun kohteena on aina osa sosiaalista ympäristöään. Sosiaalisen konstruktionismin mukaisesti sosiaalityössäkin huomioidaan kokonaisvaltaisesti ihmisen historiallinen, kulttuurinen ja kielellinen ulottuvuus ja näiden muodostama kokemustodellisuus. (Witkin ja Rehner Iversen 2012, 232–233.)

Sosiaalinen konstruktionismi lähestyy todellisuuskäsityksessään Äikäsen (2012, 33) mukaan idealistista käsitystä todellisuudesta siten, että todellisuutta ei olisi olemassa ihmisestä riippumatta, vaan sitä tuotetaan sosiaalisissa prosesseissa. Realistisen tiedeperinteen mukaan ainakin osa todellisuudesta on olemassa havainnoijasta riippumatta. Äikäs (2012, 33) ottaa esimerkikseen kehitysvammaisuuden pohtiessaan näiden näkökulmien eroa. Kehitysvamma voi olla biologisesti todistettava fakta, joka aiheutuu kromosomimuutoksesta. Tämä fakta, kromosomimuutos, ei ole syntynyt käsitteellistämisen tai tulkinnan vuoksi, mutta se, millaisia merkityksiä ja tulkintoja me rakennamme kehitysvammaisesta henkilöstä, syntyy sosiaalisen prosessin kautta. Tapio Aittola ja Vesa Raiskila (1995, 228) esittävätkin, että konstruktionistinen ja realistinen tiedeperinne eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan pikemminkin toisiaan täydentäviä.

Äikäs käytti omalle tutkimukselleen relevanttia esimerkkiä kehitysvammaisuudesta sosiaalisesti rakentuneena ilmiönä. Omassa tutkielmassasi tämänkaltaisia ilmiöitä ovat esimerkiksi ”mallikansalainen” ja lait. Ne ovat sosiaalisesti rakentuneita ja rakennettuja ilmiöitä pyrkien tuottamaan integraatiota ja sosiaalista järjestystä (ks. Berger ja Luckmann 1995).

Ajattelen, ettei realistista näkökulmaa todellisuuden olemuksesta voi hylätä. Oman tutkielmani kannalta hyväksyn kuitenkin sosiaalisen konstruktionismin tarjoaman viitekehysten todellisuuteen. Jos en uskoisi, että todellisuus rakentuu myös sosiaalisesti, ei tutkielmani olisi lähtökohtaisestikaan mahdollinen. Äikäksen perustelu kehitysvamman todellistumisesta kuulostaa maltilliselta ja järkevältä suhtautumiselta todellisuuden olemukseen.

5.2 Narratiivisuus ja historiallinen kertomakirjallisuus

Kertomukset, narratiivit, ovat kielellisessä, kirjoitetussa tai kerrotussa muodossaan tietoa sosiaalisesta todellisuudesta, jolloin ne olemukseltaan lähenyvät sosiaalisen konstruktionismin näkemystä tiedon ja todellisuuden rakentumisesta. (Äikäs 2012, 34.) Anneli Hermanoff (2016, 73–75) toteaa Äikäksen tavoin tiedon rakentuvan kielellisesti sosiaalisissa prosesseissa, jolloin todellisuus syntyy ihmisten tulkitsemana ja käsitteellistämänä. Kertomukset, narratiivit, ovat keino tuottaa tätä todellisuutta. Ne ovat aina sidoksissa aikaan, paikkaan ja positioon, eivätkä ne pyri objektiiviseen tietoon. (Hermanoff 2016, 73–75.)

Kirjoitetussa muodossaan olevat kertomukset, tekstit, ovat mykkiä. Kuten Paul Ricoeur (2000, 120) toteaa; ”Tekstin ja lukijan välillä vallitsee asymmetrinen suhde, jossa ainoastaan toinen osapuolista puhuu molempien edestä”. Tekstin ymmärtäminen ei siis ole pelkästään sen toistamista, vaan uuden tapahtuman syntymä (Ricoeur 2000, 120). Tekstin tuottama todellisuus syntyy siis ihmisten tulkitsemana ja käsitteellistämänä, kuten Hermanoff (2016) on todennut.

Narratiivinen tutkimusote on prosessi, jossa yritetään ymmärtää jotain tiettyä ilmiötä. Hermeneuttisen perinteen mukaan ymmärrys ei koskaan ole täydellistä, vaan ymmärrys rakentuu hermeneuttisen kehän mukaisesti aina aiemman ymmärryksen varaan ja syvenee. Hermeneuttisuus kytkeytyy siis käsitykseen konstruktivistisesta tiedon muodostumisesta. (Äikäs 2012, 38.) Ajattelen, että konstruktivistinen näkökulma haastaa tutkijaa omintakeisella tavallaan. Tutkija joutuu tarkastelemaan tulkitsemaansa ja käsitteellistämäänsä ilmiötä ja samalla itseään. Miksi tutkija on äänettömästä tekstistä ”kuullut” juuri

sen ilmiön, mikä tutkijan omassa kokemusmaailmassa saa näkemään juuri sen ilmiön ja miksi se koskettaa tutkijaa.

Narratiivisuus ei muodosta selvärajaista teoreettis-metodologista tutkimusperinnettä, vaan se on viitekehys ja menetelmä tarkastella kertomuksia. Narratiivisuus viitekehyyksenä on levinnyt useiden tieteenalojen välineeksi tuoda esiin ja ymmärrettäväksi ihmiselämän monimuotoisuutta. Narratiivisuuden käsite on laaja ja sillä voidaan kuvata kaikkea kerronnalliseen muotoon saatettua kaunokirjallisuudesta aina suulliseen tarinankerontaan. (Hänninen 2000.) Tämä tutkielma kytkeytyy narratiiviseen viitekehyykseen todellisuuden olemuksen, aineiston ja analyysimetodin kautta.

Jos narratiivisuutta tarkastellaan ontologisesta eli todellisuuden luonteen olemuksesta käsin, sitä voidaan luonnehtia relativistisena. Narratiivien todellisuus syntyy vuorovaikutuksessa, suhteessa, ihmisten välillä ja heidän aiemmista kokemuksistaan. Tätä todellisuutta ei siis ole olemassa ilman kertojan suhdetta ympäröivään sosiaaliseen maailmaan. Narratiivisuus hyväksyy tutkimuksen subjektiivisuuden ja se on yksi tutkimuksen lähtökohtia. Narratiivisuudella ei tavoiteta eikä pyritä objektiiviseen tietoon. Narratiivien rakentuminen vuorovaikutuksessa tukee sen kytkemistä sosiaalisen konstruktio-
nismiin viitekehyykseen. (Äikäs, 2012, 35–35.)

Harri Hietikko (2008) on tehnyt johtamistieteiden väitöstutkimuksen *Valta, johtajuus, tuho ja toivo J.R.R. Tolkienin teoksessa Taru Sormusten Herrasta* eli ”Management by Sauron”. Hietikon (2008, 21–22) mukaan todellisuuden ja fiktion vuoropuhelu on tämänkaltaisessa tutkimuksessa keskeinen teoreettinen lähtökohta ja vaikeimmin hallittava metodologinen ongelma. On myös tärkeä huomata, että historiallisilla romaaneilla ja fantasiakirjallisuudella on keskenään erilainen suhde todellisuuteen. Fantasiakirjallisuudessa voidaan kertoa asioista, kuten yliluonnollista kyvyistä, jotka eivät ole mahdollisia. (Hietikko 2008.)

Fantasiamaailma ei ole kuitenkaan vapaa luonnonlaeista, vaan sitäkin ohjaavat tietyt lainalaisuudet. (Hietikko 2008, 21). Vaikka lukemamme kaunokirjallisen teoksen elämysmaailma olisi meille vieras, sisältää se myös elementtejä, joihin voimme samaistua Hietikko (2008, 21; Alber 2010). Peter L. Berger ja Thomas Luckmann (1995, 48–50) toteavat myös, että kuvaus jostain toisesta todellisuudesta on aina juurtuneena arkielämän todellisuuteen.

Hietikko siis perustelee kaunokirjallisen teoksen käyttöä tutkimusaineistona sen vuorovaikutussuhteella todelliseen maailmaan. Tämä puoltaa myös omaa päätöstäni valita kaunokirjallinen teos aineistoksi. Ymmärrän aineistoni olevan eräänlainen representatio todellisesta maailmasta autonomian ajan Suomessa, jolloin voin teoksen kautta tarkastella tätä maailmaa.

Hietikon (2008, 26–27) mukaan kaunokirjallinen teos voi sisältää verhottuna tai suoraan esitettynä kirjailijan poliittisia, yhteiskunnallisia tai moraalisia kannanottoja, jotka kertovat enemmän kirjailijan näkemyksistä, kuin teoksessa kuvattujen hahmojen ajatuksista. Hietikko (2008, 27) toteaa, että kirjailijan henkilöhistorian tuntemus voi auttaa tunnistamaan ainakin selvimpien tapausten kohdalla eron kirjailijan henkilökohtaisten mielipiteiden ja juoneen sekä henkilöhahmoihin sijoitetuttujen ajatusten välillä. Hietikko (2008) käyttää tästä kirjailijan henkilöhistorian huomioimisesta termiä sulkeistaminen.

Tämä on kiintoisa näkökulma myös tarkastellessa Väinö Linnan suurteosta. Täällä Pohjantähden alla -trilogia käsittelee yhteiskunnallisesti vaikeita, traumatisoineitakin asioita, kuten kansalaissotaa, eriarvoisuutta, torpparien asemaa, sekä talvi- ja jatkosotaa. Linnan teosta on suosiostaan huolimatta myös kritisoitu. J.P. Roos (1987, 24) toteaa teoksessaan Suomalainen elämä, että Linnan teoksessa ristiriidat ja politiikka ovat keskeisessä asemassa ja näin ollen Linna antaa harhaanjohtavan kuvan suomalaisen tavallisen kylän elämänmenosta. Lisäksi elämänkerta-analyysin näkökulmasta Linnan kuvaus kylän herrasväestä jää ohueksi, vaikkakin hänen kuvauksena raivaajasukupolvesta näyttyy J.P. Roosin mukaan elämänkertatutkimuksen valossa todellisenä. (Roos 1987, 22.)

Hietikon (2008) tavoin myös minun tulee tutkielmassani pohtia sulkeistamista, mutta toisaalta voin myös kyseenalaistaa sen mielekkyyttä. Tämä kytkeytyy tutkimuksen luotettavuuden arviointiin. Voisi ajatella, että sulkeistaminen lisäisi tutkimuksen luotettavuutta, mutta tähän näkemykseen liittyy tieteenfilosofinen ristiriita. Palaan aiheeseen päätännössä.

”Menneisyys vaikenee tutkijan edessä ja tarjoaa hiljaisuutta vastaukseksi moniin kysymyksiin” (Markkola 1996, 13). Tämän hiljaisuuden taakse voidaan yrittää kurkistaa tarkastelemalla historiassa marginaaliin jääneitä ryhmiä. Omassa ajassaan yhteiskunnan ulkopuolelle suljetut, normaaliudesta ja hyväksyttävyydestä poikkeavat ryhmät määrit-

tävät myös sitä, mikä on ollut ajassa hyväksyttyä ja normaalia eli valtaväestön ajattelutapaa ja kulttuuria. Se voi myös paljastaa poliittisen historian kipupisteitä. Venäläiset pakolaiset marginalisoitiin viranomaisten toimesta 1920-luvun Suomessa. He muistuttivat tuoretta tasavaltaa sen menneisyydestä ja toisaalta vihjasivat vaihtoehtoisesta tulevaisuudesta. (Markkola 1996, 13–14.) Poikkeavuuden tarkastelu historiallisessa kontekstissa tarjoaa siis myös näköalan sen ajan normaaliuteen ja arvoihin. Marginaaliryhmien kohtelu on voinut olla armotonta ja nykyhetkessä tarkasteltuna kovin epäinhimillistä. Tutkijalla ei kuitenkaan ole oikeutta tuomita menneisyyttä, vaan pyrkiä ymmärtämään millaisissa olosuhteissa tapahtumakulut ovat seuranneet toistaan.

Tarkastelun kohteenani on historiallinen romaani ja eletty aikakausi, joten minun tulee asemoida itseni tutkijana suhteessa historian tutkimiseen. Kalela (2000, 14) esittää, että historian tutkija ei voi asettua sen kulttuurin ulkopuolelle, josta käsin hän tutkii ja tulkitsee menneisyyttä. Tutkijan tulisi kuitenkin pyrkiä tunnistamaan ennakkokäsityksensä ja valvoa niiden vaikutusta tutkimusprosessiin. Kalela (2000, 68) mainitseekin kaksi eettistä periaatetta, joiden tulisi ohjata historian tutkimusta. Ensinnäkin historian tutkijan tulisi pyrkiä tekemään maailmasta ymmärrettävämmän aikalaisilleen, mutta samanaikaisesti tulisi myös tehdä oikeutta tutkimuksen kohteena olevalle aikakaudelle ja sen ihmisille. Tehtyjä tekoja ei voida välttämättä hyväksyä, mutta näille tulee voida etsiä motiiveja ja selityksiä. Maarit Leskelä-Kärki (2001, 119) puhuu samasta asiasta, käyttäen vielä voimakkaampaa ilmaisu ”eettinen velvoite”, joka sitoo tutkijan ymmärtämään ja tekemään oikeutta menneisyyden ihmiselle.

Kiinnostavia ovat myös Kalelan (2000) ajatukset historian tutkijan eettisistä velvoitteista. Vaikka tutkielmani kuuluukin sosiaalityön tieteenalaan, paikannan sen myös historian tutkimuksen kenttään. Pyrin täyttämään vaatimukset eettisistä velvoitteista ja ne toimivat tutkielmani yhtenä punaisena lankana. Täällä Pohjantähden alla -trilogia kertoo traagisen tarinan kansakunnan kahtiajakautumisesta ja syvästä katkeruudesta. Kansalaissodan molemmat osapuolet syyllistyivät armottomiin tekoihin, joita ei voida millään tavoin oikeuttaa, mutta tutustumalla eri näkökulmista tuotettuihin aikalaismuistoksiin, voidaan tapahtumille löytää selityksiä. Historiaa ei voida vaatia selittämään tapahtumia, vaan historian tutkijalle jää vastuu tarkastella tapahtumia mahdollisimman kokonaisvaltaisesti.

6 Aineisto ja analyysi

Aineistonani on Väinö Linnan romaanitrilogia Täällä Pohjantähden alla, jonka osat ovat kirjoitettu vuosina 1959, 1960 ja 1962. Olen käyttänyt trilogian 7. painosta vuodelta 2012, joka on sisällöltään alkuperäisessä muodossaan. Täällä Pohjantähden alla -trilogiassa on yhteensä 1046 sivua, joten aineistoa voi kuvata laajaksi. Kerronta teoksessa etenee ajassa kronologisesti vuodesta 1884 aina 1950-luvulle saakka. Teoksessa kuvataan fiktiivisen Pentinkulman kyläyhteisön elämää keskellä historiallisia murroksia. Teoksessa kerrotaan historian merkkitapahtumista, kuten helmikuun manifestista, suurlakosta, kansalaissotaan johtaneista tapahtumista, torppien vapautuksesta, maailmanlaajuisesta lamasta ja itsenäistymissodista yksilöiden ja perheiden näkökulmasta. Teos on fiktiivinen, mutta tapahtumaketjut noudattelevat todellisuutta. Täällä Pohjantähden alla -trilogia esittää tavallaan tuon ajan sukupolvien avainkokemuksia.

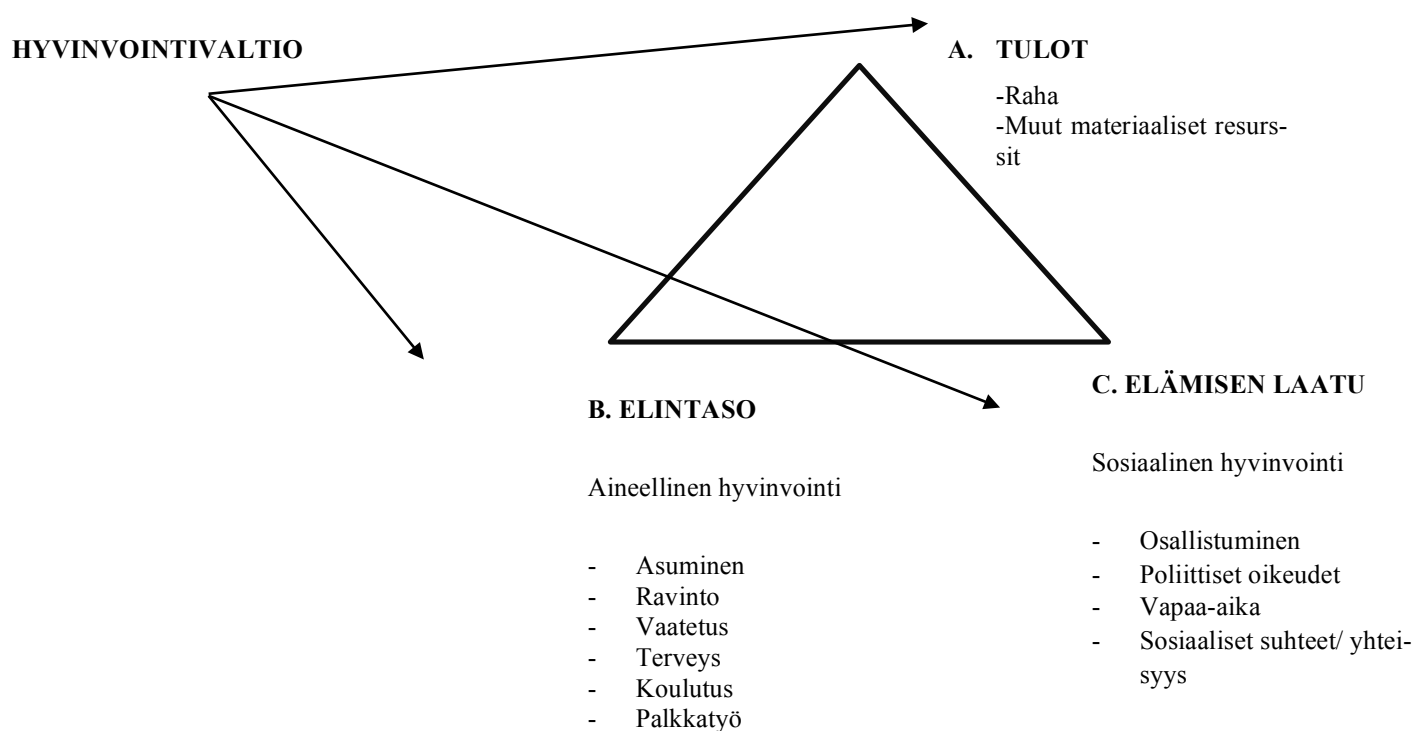
Tarkastelen tutkielmassani aikajakson historiallisia tapahtumia, vallitsevaa luokkarakennetta, sosiaalista turvajärjestelmää sekä arjen käytäntöjä, joissa vallitsivat olosuhteet ja resurssit todellistuvat. Olen käyttänyt analyysissäni Amia Lieblichin, Rivka Tuval-Mashiachin ja Tamar Zilberin (1998) jäsenyyksen mukaisesti aineistolähtöistä kategoris-sisällöllistä analyysiä, joka keskittyy aineiston luokitteluun sisällönanalyysiä muistuttavalla tavalla. Kategorinen lähestymistapa on toimiva, kun tutkija on kiinnostunut ilmiöstä, joka on yhteinen jollekin ihmisryhmälle (Kaasila 2008, 46). Tässä tutkimuksessa ilmiö eli yhteinen nimittäjä on sosiaalisen turvan rakentuminen.

Kategoris-sisällöllisessä analyysissä aineistosta valikoidaan ilmaisuja tutkimustehtävän mukaisesti. Valitut ilmaisut/teemat voidaan määritellä etukäteen teorialähtöisesti tai ne määrittyvät aineistolähtöisesti. Seuraavassa vaiheessa valikoidut ilmaisut sijoitetaan keskenään samankaltaisiin luokkiin ja näistä muodostuvat tutkimuksen tulokset. Viimeisenä vaiheena on johtopäätösten tekeminen tuloksista. (Lieblich ym. 1998, 112–114.) Omassa tutkimuksessani jatkoin analyysiä vielä luokittelun jälkeen, sillä käytin sitä tiivistämään elämäntarinoita.

Analyysini on kahdeksan (8) vaiheinen;

- 1) Aloitin lukemalla aineiston ja kirjoittamalla siitä elämäntarinoita (16 kpl). Keskeytin tarkastelemaan yksilöiden ja perheiden arkisia toimintoja, sillä aineisto itsessään ei vastannut suoraan kysymykseen sosiaalisesta turvasta. Etenin aineistolähtöisesti, mutta hyödynsin väljästi Matti Heikkilän (1990) sosiaaliturvamallien jäsennystä (kuvio 1, s. 27) elintasosta, tuloista ja elämisen laadusta.
- 2) Tein elämäntarinoille kategorisen sisällönanalyysin koodaamalla värikynillä keskenään samankaltaisia teemoja. Tässä vaiheessa nimesin teemat; *asuminen, hauras elämänvaihe, yhteisöelämä, talous, työ ja oikeudenmukaisuus* ja kirjoitin uudelleen tarinat teemojen mukaisesti. Luokittelin nämä tarinat kahteen yläkategoriaan; aineelliset olosuhteet ja sosiaaliset olosuhteet. Aineellisten olosuhteiden yläkäsite sisälsi kategoriset tarinat asumisesta, työstä ja taloudesta. Sosiaalisten olosuhteiden yläkäsitteen alle kuuluivat hauras elämänvaihe, yhteisöelämä ja oikeudenmukaisuus. Analyysin edetessä nimesin teemoja ja luokkia uudelleen.
- 3) Tämän jälkeen tutkimuskysymys tarkentui; Mitä Täällä Pohjantähden alla -trilogiassa kerrotaan a) kyläyhteisössä elävien sosiaalisesta elämästä, b) kyläyhteisössä elävien aineellisista olosuhteista ja c) sosiaalisen turvan rakentumisesta? Tässä vaiheessa tulokseksi määrittyivät kahden yläkategorian (aineelliset ja sosiaaliset olosuhteet) mukaiset tarinat. Huomasin kuitenkin, että tulokset vain kuvailivat vallitsevia olosuhteita. En peilannut olosuhteita yhteiskunnallisessa kontekstissaan. Yhteiskunnan luokkajärjestys ja sosiaalinen turvajärjestelmä vaikuttavat vallitseviin olosuhteisiin. Lisäksi analyysistäni puuttui ajallinen ulottuvuus, jossa luokkasuhteet ja sosiaalinen turvajärjestelmä ovat muuttuvia.
- 4) Muodostin analyysiin kolme ajallista vaihetta Täällä Pohjantähden alla -trilogian ajankulkua noudatellen. Ajalliset vaiheet määrittelin teosten mukaisesti vuosiin 1884–1911, 1912–1921 ja 1922–1951. Tässä vaiheessa huomasin, että tutkimuskysymykset tulisivat edelleen tarkentumaan analyysin edetessä.
- 5) Seuraavaksi lisäsin ajalliseen analyysiin yhteiskunnalliset olosuhteet ja sosiaalisen turvan muodot. Hyödynsin analyysissä soveltaen Matti Heikkilän (1990, 43) kaaviota, joka kuvaa marginaalisen ja institutionaalisen sosiaalipoliittisen mal-

lien eroja ja sosiaalipolitiikan toimintakohteita (kuvio 1). Kuvasin hyvinvointivaltion tilalle ajanjaksolle ominaisen yhteiskuntamallin ja sosiaalisen turvan institutionaaliset muodot (kuvio 1). Analyysin tukena käytin myös lähdekirjallisuutta täydentämään kuvauksia yhteiskunnallisista olosuhteista ja sosiaalisesta turvasta. Kirjoittamani 16 tarinaa aineellisista ja sosiaalisista olosuhteista tyhjenivät tuloihin, elintasoon ja elämisen laatuun. Nimesin ne myös näiden kolmen kategorian mukaisesti.

Kuvio 1. Hyvinvointivaltion uudelleenjakava sosiaalipolitiikan malli.
(Matti Heikkilää 1990 mukaillen).

- 6) Tarkastelin yhteiskuntarakennetta ja sosiaalisen turvan muotoja tuloista, elintasosta ja elämänlaadusta kertovien tarinoiden kanssa ajanjaksoittain. Havaitsin, että eri ajanjaksoina tuloista, elintasosta ja elämänlaadusta kertovien tarinoiden painopisteet vaihtelivat. Kokonaisvaltainen tarkastelutapa edellytti aineiston jäsentämistä, joten tein kaikille kolmelle ajanjaksolle analyysin avuksi työvälineen. Seuraavaksi esimerkki analyysistä (kuvio 2).

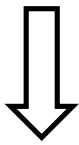
OSA I

LUOKKARAKENNE/VALTASUHTEET

LUONNOLLI-
SEEN ERIARVOISUUTEEN PERUSTUVA
SÄÄTY-YHTEISKUNTA

KASVAVA, OIKEUDETON TYÖVÄENLUOKKA

MAASEUDUN TILATON TYÖVÄESTÖ

SOSIAALINEN TURVA

VAIVAISHOITO

RUOTULAITOS

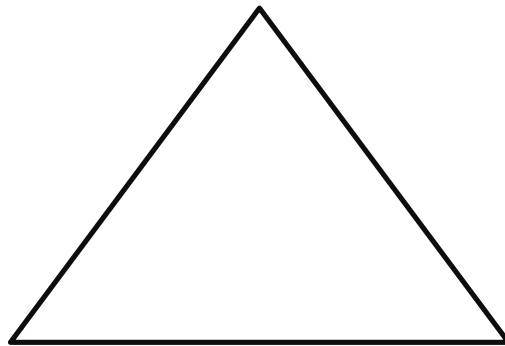
HUUTOLAISUUS

HYVÄNTEKEVÄISYYS

ELINTASO

TULOT

ELÄMÄNLAATU

1884	1889	1905	1906	1907	1909	1911
	TYÖVÄEN- LIIKE SYN- TYY	SUURLAKKO	ÄÄNIOIKEUS	EDUSKUNTA- VAALIT	TORPPARI- LAKI	
	HELMIKUUN MANIFESTI, SORTOKAUSI					

Kuvio 2. Analyysityökalu Täällä Pohjantähden alla 1 -teokseen.

- 7) Tuloslukua kirjoittaessani pohdin havaintoa tulojen, elintason ja elämänlaadun painottumisessa eri tavoin kaikissa kolmessa teoksessa ja huomasin siinä loogisuutta. Vanhan säätyvallan aikana rahatalous oli vasta tuloillaan ja muut materiaaliset resurssit eivät näyttäytyneet juurikaan työväestön arjessa, sillä omistusoikeus oli rajattu tai mahdollistettu vain ylemmille säädyille. Myös elämänlaatua kuvattiin niukemmin, koska elintasokin oli riittämätön ja puutteellinen. Yhdistystoiminta ja poliittinen aktiivisuus kuitenkin lisääntyivät järjestymisvapauden ja äänioikeuden myötä. Vähäiset sosiaalisen turvan toimenpiteet kohdistuivat elintason kysymyksiin. Ihmisillä ei ollut riittävästi ravintoa ja asunnot olivat keuhkoja. Vaivaishoitoasetus määritteli ainoastaan julkisen vallan vastuulla olevaa sosiaalista turvaa ja nimensä mukaisesti tarjosi vain paikan vaivaistalossa, jos ihminen ei muilla tavoin kyennyt elättämään itseään. Huutolaisuuteen perustuvaa köyhäinhoitoa oli edelleen, joten merkittävä vastuu sosiaalisesta turvasta oli yhteisöillä. Eriarvoisuutta ei kyseenalaistettu, olihan se luojan säätämää. Sivistyneistön itsenäistymispyrkimykset ja helmikuun manifesti saivat kiinnostuksen köyhiä kohtaan heräämään, mutta samaan aikaan työväenyhdistys jo kokosi rivejään. Aikakauden huipennuksena saatiin yleinen äänioikeus ja itsenäistyminen.

Seuraavana aikakautena 1912–1921 elintaso oli edelleen puutteellista. Yhdistyksien ja poliittisten puolueiden nousu kansalaisten edunvalvojiksi vaikutti toisaalta elintason kysymyksiin, mutta oli ennen kaikkea elämänlaadun mitta. Kansan sivistämiseksi määrättiin oppivelvollisuus ja toisaalta se myös mahdollisti osallistumisen poliittiseen toimintaan, koska aiemmin valtaosa työväestöstä oli ollut luku- ja kirjoitustaidotonta. Yhteiskunnan valtasuhteet olivat muuttuneet ja ylintä valtaa käytti demokraattisilla vaaleilla valittu eduskunta. Uutena väestöryhmänä kasvoi keskiluokka, joka kykeni ansiotuloillaan nostamaan elintasoaan ja nousemaan siten yhteiskunnallisessa hierarkiassa. Tulojen merkitys nousi myös torpparilakien myötä, torppari saattoi maksaa torppansa vuokran rahana ja myöhemmin lunastaa torpan itselleen. Sosiaalista turvaa edustivat edelleen vaivaistalot, kodeissa käyvät terveyskeskukset ja lastenvalvojat. Lisäksi aviottomille lapsille määrättiin elatus joko lapsen isältä tai jos tätä ei saatu selvitettyä, niin viime kädessä kunnalta.

Merkittävimmät sosiaaliset uudistukset tapahtuivat torpparien asemassa, joskin nekin liian myöhään. Epävakaa sisäpoliittinen tilanne ja eriarvoisuus johtivat kansalaissotaan, joka jätti jälkeensä kahtiajakautuneen kansan ja katkeruutta. Aikakauden toimenpiteet kohdentuivat pääasiassa elämän laadun kysymyksiin osallistumisen ja poliittisten oikeuksien muodossa. Aineistossa ei juurikaan kuvattu sosiaalisen turvan virallisia muotoja, joten täydensin analyysiä lähdekirjallisuudella.

Aikakaudella 1922–1950 otettiin jo universalismin ensiaskelia myöntämällä vanhuuseläkkeitä vuodesta 1937 alkaen. Vaivaishoitoasetus oli muuttunut köyhäinhoitolaiksi vuonna 1922, mutta se ei vastannut työikäisten hätään, kun maailmanlaajuinen lama aiheutti mittavaa työttömyyttä. Työttömyyttä helpottamaan järjestettiin tuolloin valtion ja kuntien toimesta hätäaputoita, jotka olivat eräänlaista sosiaaliturvaa. Työttömyydestä oli tullut näkyvä ongelma, joka kosketti laajaa väestönosaa. Sodat koskettivat kaikkia ja tekivät sosiaalisesta turvattomuudesta jaettua. Miesväkeä kaatui ja vammautui niin rikkaista kuin köyhistäkin perheistä. Monista riskeistä oli tullut yhteisiä ja niiden ratkaisut eivät voineet jäädä enää yksilöiden varaan. Lisäksi jouduttiin etsimään ratkaisuja luovutetuilta alueilta evakuidun siirtoväen asuttamiseen. Isoja tiloja lohkottiin evakoille ja rintamamiehille asutettavaksi. Asuttamista tuettiin edullisilla lainoilla. Rahasta ja muista materiaalisista resursseista oli tullut keskeinen sosiaalisen turvan muoto agraaritalouden väistyessä teollistumisen tieltä.

- 8) Viimeisenä vaiheena analyysissäni oli tuloksien tulkinta ja johtopäätöksien tekeminen.

7 Sosiaalisen turvan rakentuminen autonomian ajasta jälleenrakennukseen

7.1 Sivistyneistö Suomen asialla 1884–1911

Täällä Pohjantähden alla -trilogian ensimmäisessä osassa kerrotaan Pentinkulman kyläyhteisön elämästä vuosina 1884–1911. Tähän ajanjaksoon kytkeytyy monia historiallisia vaiheita, kuten työväenliikkeen synty, Suomen sortokausi, suurlakko, yleinen äänioikeus, ensimmäiset eduskuntavaalit ja torpparilaki.

Teollistumiskehitys oli päässyt jo alkuun ja elinkeinovapaus sallittiin lainsäädännöllä vuosina 1879–1880. Elinkeinovapaus mahdollisti työväen liikkuvuuden ja vapauden solmia itsenäisesti työsuhteensa. (Haapala 1999, 201–202; Ehrnrooth 2005, 150.) Maa-seutu teollistui kuitenkin hitaasti ja Pentinkulmallakin pääelinkeinona oli maanviljelys. Työväen aate kantautui kuitenkin kyläyhteisöön kulkevien työmiesten mukana ja lukutaitoinen osa työväestöstä pääsi ensimmäistä kertaa näkemään Työmies-lehden. Työväen yhdistyksestä tuli pian näkyvä osa kylän arkea ja yhä useampi työväestöön kuuluva rohkeni järjestäytymään. Seuraava katkelma kuvaa, miten työväen sanoma levisi pitäjistä toiseen ja toi mukanaan uusia tuulia.

”Hän oli ”orkaniseerattu” kirvesmies, sillä hän oli ollut etäälläkin rakennustöissä ja siellä jossakin liittynyt johonkin yhdistykseen. Sosialistiksi häntä myös sanottiin, ja hänelle tuli niiden lehtikin, jokin ”Työmies”. (Linna 1959, 92.)

Kansaa kokosivat yhteen myös muut erilaiset yhdistykset ja liikkeet, kuten raittiusliike ja naisasialiike. Järjestäytyminen tarjosi etenkin oikeudettomalle työväestölle uudenlaisia osallistumisen areenoita, joissa harjoiteltiin demokraattisia käytäntöjä ja nimettiin jäseniä erilaisiin luottamustoimiin. Yhdistystoiminnan viriäminen oli hyvää harjoitusta tulevaan.

Suomi kuului Venäjän suuriruhtinaskuntaan. Venäjän keisari Nikolai II oli myös Suomen hallitsija, vaikka Suomella olikin oma autonominen asemansa. Nikolai II rajoitti

kuitenkin Suomen autonomiaa helmikuun manifestiksi kutsutulla julistuksellaan vuonna 1889. Etenkin suomettarelaiset halusivat vastustaa manifestia näkyvästi ja keisaria vastaan kerättiin kansalaisadressi. Ruotsinkielisen aateliston keskuudessa adressikeräys ei herättänyt vastakaikua. Keisarin nähtiin valtaoikeuksien rajoittamisesta huolimatta turvaavan aatelisten etuoikeuksia, olihan keisari itsekin ylhäinen ja monet aatelismiehet palvelivat keisarin armeijassa.

”-Vai kumoo se keisari lakia...Mikä sitä on kumotessa kun on niin ylhäinen. Kun on niin erinomasen uljas keisari että...Mutta kyllä tämmösten ihmisten nimet saa jäädä kirjottamata. Mitä tämmösten ihmisten nimistä...Kiitetään keisaria vaan kirkossa...Se on tämmösille ihmisille parempi. -Ei ole tarkoitus kiittää keisaria, vaan esittää kansan vastalause.” (Linna 1959, 133.)

Adressin kerääminen ei ollut täysin ongelmaton, sillä kouluttamaton työväestö ei ymmärtänyt manifestin merkitystä, kuten edellä oleva katkelma kuvaa. Työväestölle adressi ei näyttänyt tuovan muutoksia kylän arkiseen elämään ja toisaalta keisari edusti sellaista kukistumatonta ja koskemattonta auktoriteettia, ettei häntä vastaan sopinut kapinoida. Manifestista alkanut sortokausi vauhditti kuitenkin suomenkielisen sivistyneistön itsenäistymispyrkimyksiä ja käänsi näiden katseet kohti kansaa (Siipi 1967, 13).

Venäjän sortotoimia vastustettiin suurlakolla vuonna 1905, mutta se jäi lyhyeksi ja ponnottomaksi. Sivistyneistö tuki lakkoa vaatimuksenaan palauttaa helmikuun manifestia edeltäneet olosuhteet, he odottivat vallan palauttamista säätyeduskunnalle ja sen jälkeen tehtävää eduskuntauudistusta. Työväestölle lakko merkitsi ensisijaisesti omien oikeuksien vaatimista. Maan itsenäistymispyrkimyksiä tärkeämpänä asiana oli jokapäiväisessä arjessa näkyvä epäitsenäisyys, kun omistusoikeutta viljelemäänsä tilaan ei ollut mahdollista saada. Lisäksi työaikalainsäädäntöön haluttiin uudistuksia.

”-Kuinka kumman tavalla ny lakkoillaan? Lakkoillaan keisaria vastaan ja lakkoillaan tehtaanherroja vastaan. Jos lakkoillaan keisaria vastaan, niin mitä tehtaissa lakkoillaan? Ei ne tehtaas keisarin ole. Ja jos lakkoillaan tehtaanherroja vastaan, niin mitä se merkitsee? Ei tehtaan herrat ole keisareita. -Herrat lakkoilee keisaria vastaan ja työmiehet tehtaanherroja vastaan. Ovat vaan sattuneet samaan aikaan...-Ei, kyllä lakon päämäärät ovat yhteiset ja kansalliset. Se suuntautuu sortovaltaa vastaan. -On vaan sitä sortajaa niin monenlaista.” (Linna 1959, 168.)

Suurlakon seurauksena saatiin kuitenkin uusi vaalilaki ja yleinen äänioikeus. Tämä muutti merkittäväällä tavalla yhteiskunnan valtasuhteita. Säätyeduskunnan aikana äänioikeutettuja oli ollut 125 000 ja uudistuksen seurauksena äänioikeutettujen määrä nousi 1 125 000 kansalaiseen (Teljo 1949 ref. Haatanen 1968, 160). Suurimman äänioikeutettujen ryhmän muodostivat siten maaseudun epäitsenäiset viljelijät puolisoineen sekä 24-vuotta täyttäneet maaseudun palkolliset. Nämä ryhmät olivat ennen olleet täysin vailla valtiollisia oikeuksia ja äänioikeuden seurauksena alkoi tämän köyhän ja passiivisen väestön poliittinen herättely. (Haatanen 1968, 160.) Pentinkulmallakin poliittinen toiminta oli vilkasta ja puhujatilaisuuksia järjestettiin runsaasti sekä työväestön että sivistyneistön keskuudessa. Työväestön kiinnostus oli helppoa herättää, kun puhuttiin torppien vapautuksesta ja työaikalainsäädännöstä. Heitä vedottiin äänestämään ja levittämään työväen aatteen sanomaa, vetämään ”punainen viiva”:

”Mutta minä unohdin, että meillä on toinenkin käyttökelpoinen sana, se on viiva, punainen viiva. Älkää unohtako sitä. Ja muistakaa ettei yksikään ääni jää käyttämättä. Teidän on herätettävä naapurinnekin. Puhu, Suomen työväenluokka, vuosituhantisen mykkyytesi jälkeen.” (Linna 1959, 226.)

Aivan vielä ei ollut sosiaalisen kysymyksen esiinnousun aika. Tai ainakaan itsenäistymistä tukeva sivistyneistö ei sitä nähnyt. Sivistyneistö kyllä otti työväestön mukaan itsenäistymispyrkimyksiinsä ja siinä mielessä työväenkysymyksen jossain määrin omakseen (Siipi 1967, 12). Yleistä äänioikeutta oli odotettu sivistyneistön keskuudessa, mutta naiivilla tavalla he kuvittelivat, että puutteessa elävä työväestö käyttäisi ääntään Suomen asiaan. Työväestön omien etujen ajaminen koettiin vastakkainasetteluna luokkien välillä, eikä nähty vallitsevaa eriarvoisuutta.

”...Työväestön tuki tässä taistelussa on ollut erittäin arvokas. Mutta jotkut piirit sen keskuudessa ovat aikoneet kalastaa sameassa vedessä. Onko nyt aika lietsoa luokkavihaa, varsinkin kun on toiveita yleisestä äänioikeudesta? Mutta onneksi meidän työväestömme pääosa on rauhallista ja lainkuuliaista joukkoa. Isänmaan asia on sille tärkeämpi kuin luokkatedut.” (Linna 1959, 175.)

Työväestö käytti laajasti äänioikeuttaan ja sivistyneistön näkökulmasta väärin, sosialistien hyväksi. Ajatus torppien vapautuksesta ja enintään kymmentuntisesta työpäivästä puhuttelivat työväestöä ja punaisia viivoja vedettiin myös Pentinkulmalla. Suomen sosiaalidemokraattinen puolue saikin vaalivoiton ja 80 paikkaa eduskuntaan vuonna 1907.

Torpparien asemaa kohennettiin lainsäädännöllä vuonna 1909, mutta torppien lunastusoikeus jäi vielä odottamaan tulevaa aikaa. Vuokra-ajasta säädettiin kuitenkin vähimmäisajaksi 50 vuotta ja sopimukset tuli laatia kirjallisena. Maanvuokralautakuntia perustettiin valvomaan sopimuksien noudattamista ja kohtuullisia torpan vuokria.

7.1.1 Eriarvoiset luojan armosta

Suomen suuriruhtinaskunnan yhteiskuntarakenne ja vallankäytön mahdollisuudet perustuivat säätyvaltaan. Jako säätyläisten ja rahvaan välillä oli ollut rikkomaton, nousu yhteiskuntaluokasta toiseen ei ollut mahdollista. Pentinkulmalla luokkarakenne muodostui aatelistosta, papistosta ja talonpoikaissäädyn edustajista. Hännänhuippuna oli rahvas, tilaton työväestö, jolla ei ollut poliittista tai taloudellisia oikeuksia. Tämä jako perustui synnynnäiseen, luonnollisena pidettyyn eriarvoisuuteen, eriäviin elämäntapoihin, varallisuuseroihin ja työnteon luonteeseen (Jaakkola 1994, 73, 77–78).

Selkeä rahvaan väen tunnusmerkki oli ruumiillinen, raskas työ (Jaakkola 1994, 77–78). ”Kuu on torpparin aurinko”. Torpparien lapset opetettiin jo varhain tekemään työtä. Jos ei muuta, niin paimentamaan kotieläimiä tai keräämään niille ravintoa. Herrasväen lapset eivät tehneet työtä, koska ei heidän tarvinnut, eikä se olisi ollut sopivaakaan. Alaikäisten työssäkäyntiä tosin pyrittiin säätelämään lailla jo vuonna 1889, taustalla vaikutti ideologia koulusivistyksen ja lasten fyysisen ja moraalisen terveyden turvaamisesta (Pulma 1999, 178). Laista huolimatta lapset osallistuivat maatalouden töihin.

”Alma oli täysin terve, eikä hän pelännyt lisätyötä. Muutaman vuoden hän vielä kestäisi, ja silloin olisi Akseli iso. –Ei sunkan kirkkomatkalla...Mutta täytyy kuulemma lapsia ajeluttaa ja ajaa huvia muutonkin...On kuulunu semmosta, että lasten täytyy saada säätynsä mukainen kasvatus. En tie, mitä kasvatusta semmonen ajelu on...Mutta täytyy lähtee...Ja te pojaat leviätte sen sonnan niissä kulmasaroissa. Menette kanssa säätyinne mukaseen työhön...Ja sen on tehtävä ehtooseen mennessä.” (Linna 1959, 109.)

Suomenkielinen sivistyneistö näki sortokaudella ”säädöttömässä”, rahvaassa väestössä piilevän joukkovoiman kahta hallitsevaa mahtia vastaan. Puheessakin käsite rahvas muuttui kansaksi (Siipi 1967, 13). Venäläisten sortotoimenpiteiden lisäksi toisena suomalaista kansaa sortavana tahona nähtiin ruotsinkielinen aatelisto, joka oli pitänyt kan-

saa sivistymättömyyden ja taantumuksen tilassa (Siipi 1967, 13). Kansasta kiinnostuikin ensimmäisenä suomenkielinen sivistyneistö, joka itsekin pyrki vapautumaan alisteisesta asemastaan. Kielikiista näkyi myös Pentinkulman kyläyhteisössä. Rovasti suomalaisen sivistyneistön edustajana suhtautui paroniin suorastaan ivallisesti, mikä osaltaan kuvasti uuden ajan alkua.

”–Hyvää päivää. Herra paroni on työssä. Anteeksi että häiritsemme, oli tarkoitus kulkea vain ohi. Älkää antako häiritä millään tavalla, mikäli herra paronilla on tärkeitä tehtävää. –Hyvä pava. Ei se miten tärkeä...Ne ei katso. Miten voi kun aina veltot...Mutta mine pyytää anteeksi, mine niin huono puhumaan suomen kieli. Saako lupa käyttöä ruotsi. –Olkaa hyvä...Minä vain luulin että paroni taitaa suomea, kun asuu näin supisuomalaisessa ympäristössä.” (Linna 1959, 86.)

Oikeudenkäynnit olivat harvinaisia ja pelättyjä tapahtumia etenkin kylän työväestön keskuudessa. Lakimiehiin harvalla oli varaa ja jos sellainen tarvittiin, saattoivat kyläläiset kerätä siihen keskenään kolehdin. Lakitupaan saattoi joutua esimerkiksi virkamiehen vastustamisesta tai keisaria vastaan puhumisesta. Satkan (1995) mukaan valtionhallinto olikin yhteiskunnallisen eliitin linnake, oikeudenpalvelijat, virkamiehet ja lakimiehet olivat korkeasti koulutettua väkeä yhteiskunnan ylimmältä portaalta. Näin eliitti oli lojaalia valtionhallinnolle, kun se samanaikaisesti vaikutti hallintoon voimakkaasti. (Satka 1995, 168–169.) Valtiovallalla ei ollut kiire vielä 1800-luvun lopulla puuttua maaseudun sosiaaliin kysymyksiin, sillä ne eivät näyttäneet muodostavan uhkaa yhteiskunta-
rauhalle (Jaakkola 1994, 107).

Uuden vuosisadan kynnyksellä vanhaan säätyvaltaan perustunut yhteiskuntajärjestys alkoi murenemaan. Teollistuminen ja markkinatalous olivat muuttaneet koko elinkeinorakennetta vapauttaen talouden ja työväestön. Suomen itsenäistymispyrkimykset saivat sivistyneistön kiinnittämään huomionsa kansaan ja kiinnostumaan näiden sivistämisestä. Lainsäädännöllä turvatut laajat poliittiset oikeudet ja valtasuhteiden muutos ensimmäisissä eduskuntavaaleissa olivat jo vieneet säädyiltä näiden yksinoikeutena olleen vallankäytön mahdollisuuden. Eriarvoisuus oli muuttunut luonnollisesta ilmiöstä ja luojan tahdosta sosiaalisesti kysymykseksi.

Osa ylemmässä sosiaalisessa asemassa olevista koki, ettei työväestö ole edes kykenevistä osallistumaan itseään koskevaan päätöksentekoon tai omistamaan viljelemäänsä maa-

ta. Osallisuus poliittiseen päätöksentekoon eli äänioikeus evättiin jatkossakin lainsäädännöllä sellaisilta kansalaisilta, jotka olivat köyhäinhoidon tai huollon varassa (Rauhala 1996, 98; Paloheimo ja Wiberg 1997, 70). Toisaalta osa hyväksyi epäoikeudenmukaiset tapahtumat Jumalan tahtona.

Torpparilaki mahdollisti torpparille maansa vuokraamisen rahaa vastaan tai ostamaan viljelemänsä torpan. Tämä helpotti niiden oloja, jotka pystyivät hankkimaan ansioita ulkopuolisissa töissä, taksvärkkipäivät vapautuivat palkkatyöhön. Vuokrien kohtuullisuutta valvoi erityinen maanvuokralautakunta. Vuoden 1909 lakiuudistus oli ensimmäinen, joka toi merkittäviä parannuksia torpparien asemaan, vuokran saattoi maksaa rahana, vuokrasopimukset tuli laatia vähintään 50 vuodeksi ja lain noudattamista valvomaan tuli perustaa jokaiseen kuntaan oma vuokralautakunta (Jaakkola 1994, 109).

7.1.2 Vaivaistalo viimesijaisena turvana

Köyhäinhoito oli kuntien vastuulla. Puutteesta huolimatta turva oli niukkaa ja apua saivat vain kaikkein heikoimmassa asemassa olevat, täysin avuttomat lapset, vanhukset ja vammaiset. Virallinen sosiaalinen turva käsitti lähinnä vaivaistalot sekä ruotu- ja huutolaisjärjestelmän. Tulonsiirrot eivät kuuluneet sosiaaliseen turvaan, mutta kunta saattoi avustaa materiaalisesti kaikkein heikoimmassa asemassa olevia vaatettamalla lapset kouluun tai antamalla ”kunnan viljaa”.

Köyhäinhoidon tarkastaja Gustaf A. Helsingius kuvasi ruotuhoitoa seuraavalla tavalla; ”Kaikkialla otetaan heitä vastaan vastenmielisinä vieraina, välttämättömänä pahana, josta vähimmällä vaivalla tahdotaan päästä. Tuvan pimeimmässä nurkassa tai saunassa on heidän sijansa ja tähteet palkollisten aterista heidän ruokanansa”. Tästä huolimatta ruotujärjestelmää pidettiin inhimillisempänä, kuin vaivaistaloja tai huutolaisuuteen perustuvaa elätehoitoa. (Jaakkola 1994, 130–131.)

Elätehoito järjestettiin huutokauppaamenettelyllä, elätettävän sai se, joka pienimmällä kunnalta saatavalla korvauksella tähän suostui. Vaivaishuutokaupat olivat laajimmillaan käytössä 1870-1880-luvuilla. Lapsia suosittiin taloissa, joissa tarvittiin työvoimaa, kun taas pienemmät talot huusivat elätikseen vanhuksia, sairaita ja vammaisia, koska näistä maksettiin suuremmat korvaukset. Inhimillisenä tätä huutolaisuutta ei voitu pitää, äidit

saattoivat joutua antamaan lapsensa kunnan myytäväksi varattomuutensa vuoksi. (Jaakkola 1994, 132–34.)

Kunta vältteli ottamasta tarpeettomasti lisää elätettäviä. Suurten nälkävuosien seurauksena jäi orpoja lapsia, joiden kohtalona oli päätyä kasvattilapiseksi tai huutolaiseksi. Huutolaislasten kohtalo oli usein kova, mutta tilalliset, joilla ei ollut omia lapsia, saattoivat tarjota huutolaislapselle koulutuksen. Tämä oli kuitenkin poikkeuksellinen onnenpotku. Huutolais- ja kasvattilasten kohtalo saattoikin riippua siitä, oliko kasvattiperheessä muita lapsia ja millä motiiveilla nämä kasvatin ottivat hoiviinsa.

”Kun Halmeella ei ollut lapsia, oli Emma ehdotellut kasvattilapsen ottamista, mutta sellaista Halme itse ei halunnut. Sen sijaan hän päätti ottaa oppipojan. Leppäsen Valenti oli oikeastaan vielä liian nuori oppipojaksi, mutta Halme päätti silti ottaa hänet. Syitä oli useitakin. Oppipoika nostaisi hänen arvoaan ja säästäisi hänet itsensä hieman alentavalta puunkannolta ja –hakkuulta sekä muilta pikku taloustoimilta, joita hän itse teki hyvin vastenmielisesti. Ei laiskuuttaan, vaan siksi, että hänen oli vaikeata nähdä itsensä kulkemassa pilkkeitä sylissä. Hellbergin tuomat kirjat olivat myös syventäneet hänen myötätuntoansa vähäosaisia kohtaan, ja vaikka se olikin peräti teoreettista, hän esitti kuitenkin epäilevälle vaimolleen: - Juuri siksi että hän on likainen ja nälkäinen. Sen vuoksi meidän pitää hänet ottaakin. Vesi ja saippua päästävät sinut tästä vastenmielisyydestä. Voimme pelastaa siten edes yhden ihmistaimen kuolemasta nälkään ja tähin. Meillä on varaa tarjota hänelle toimeentulo, olipa hänellä sitten kykyjä ammattiin tai ei.” (Linna 1959, 96.)

Terveystenhoitoa ei köyhällä työväestöllä ollut ja vaivaisen kohtelu saattoi olla perin julmaa. Kehitysvammaiset lapset sijoitettiin vaivaistaloihin, jos kotona hoitaminen ei ollut mahdollista. Kotioloissa kehitysvammaisen hoiva saattoi olla armotonta ja puutteellista, mutta kovin herkästi ei kuntakaan ottanut lisää huollettavia. Seuraava katkelma kuvaa kehitysvammaisen pojan elämää kotona.

”Anttoo oli muutenkin hermostunut. Hänen vanhin poikansa, idiootti, oli tullut niin suureksi, ettei hänen voitu enää antaa olla irrallaan. Hän ei tosin ollut väkivaltainen, mutta saattoi tehdä muuten pahaa mielijohteidensa mukaan. Rikkoi milloin mitäkin. Ja vasta estettäessä hän suuttui, jolloin Anttoolla oli täysi työ pidellä häntä. Hänet kahlehdittiin seinään ja siinä hän eli ja mölisi. Kunnan miehet olivat kiinnittäneet huomiota kun oli kuultu että Anttoo joskus löi poikaa. Pitäjään oli juuri perustettu vaivaistalo, mutta se täyttyi ääriään myöten, ja kun Anttoo kieltäytyi jyrkästi anttamasta poikaa ”sinne kiusattavaksi”, ei asiaan sen pitemmältä puututtu.

–Pitäköön huolta... On tässä kunnan niskoilla eläjää ilmankin.” (Linna 1959, 116.)

Perheiden ja lähiyhteisöjen tuli pääasiassa itse vastata vaivaistensa hoidosta ja elatuksesta ilman korvausta. Köyhyydessä elävä perhe ei aina kyennyt vaivaisestaan huolehtimaan ja pahimmillaan tämä kuoli nälkään ja hoidonpuutteeseen. Kunta väisti vastuunsa vaivaisen hoidosta, jos huoltaja pystyttiin nimeämään riippumatta siitä, kykenikö tämä tehtävänsä hoitamaan. Lähiyhteisöt auttoivat kuitenkin toisiaan, jos omalta niukuudeltaan pystyivät. Köyhän perintönä saattoi olla sulkasatoinen kana, joka sekini oli yhtä köyhille omaisille onnenpotku.

”Heitä luonnisti muutenkin. Hennan äiti kuoli nälkään samoihin aikoihin. Muija sairasteli eräessä kylänlaidan töllissä yksinään, ja vaikka Henna vei minkä voi, niin ravinnon puutteeseen eukko kuoli. Hennan viemiset eivät häntä olisi hengissä pitäneet niinkään kauan, mutta jotkut kyläläiset auttoivat myös. Muijaa ei otettu kunnan hoiviin, koska katsottiin että hänellä on huoltaja. Eukolta jäi kolme sulkasatoista kanaa, jotka eivät tosin munineet, mutta kuten Preeti sanoi: -Rupée oleen vähän tota elukkaakin.” (Linna 1959, 96.)

Hoivan antajaksi saattoi päätyä myös oman lapsen puoliso, joka avioliiton kautta oli tullut sukuun. Oli tavallista, että perheen naiset vastasivat hoivatyöstä, se oli palkatonta perustuen velvollisuuteen tai tunnesiteeseen (Anttonen ja Sointu 2006, 11). Syytinki oli tyypillinen talollisten ja torpparien keino vastata ikääntyneen hoivaan. Talon nuori isäntä tai pari sai tilan haltuunsa syytinkiä vastaan eli sitoutui elättämään ja huolehtimaan tilan vanhasta parista näiden kuolemaan saakka. Syytinkisuhteet eivät aina olleet ristiiriidattomia, vanhassa pohjalaisessa sananlaskussakin todetaan; ”Syytinkiläinen elää kiusallaankin” (Hoppania, Karsio, Näre, Olakivi, Sointu, Vaittinen ja Zehner 2016, 42.)

Itsenäistymispyrkimykset vaikuttivat välillisesti työväestön elinolojen kohentamispyrkimyksiin. Rahvasta haluttiin sivistää ja kasvattaa heistä kunnollisia kansalaisia, joita itsenäinen maa tarvitsee. Kasvatus ja sivistys nähtiin keinona parantaa sosiaalisia olosuhteita. Pappilat ottivat koulujen ohella vastuuta kansan sivistämisestä, mutta siihen suhtauduttiin työväestön keskuudessa epäluuloisesti.

”–Pappilan pariskunnassa en ole havainnut muuta kuin hyvää pyrkimystä kansan sivistystason kohottamiseen. –Juu. Kasvatetaan suomettarelaisille takamaita. Näillä vedetään köyhää kansaa herrojen rekeen. Tai parem-

minkin sen reen eteen. –Mitä köyhään kansaan tulee, niin valistumattomana se pysyy köyhänä jatkuvasti...Mutta minä pidän kiinni siitä käsityksestä, että kansalaisten yhteiskunnallinen asema paranee valituksen vaikutuksesta”. (Linna 1959, 93.)

Julkinen sosiaalinen turva oli niukkaa ja kohdentui avuttomiin lapsiin, vanhuksiin ja vammaisiin. Työnantajilla oli kuitenkin velvoite huolehtia työläistensä perheiden elatuksesta ja mikäli työsuhde oli kestänyt yli 25 vuotta, myös työntekijän elatuksesta tämän tullessa vanhuuden tai sairauden takia työkyvyttömäksi (Tuori ja Kotkas 2008, 77).

Työikäistä köyhyudessa elävää väestöä ei nähty sosiaalisen turvan tarpeessa olevana väestöryhmänä, vaikka työttömyys oli tullut 1900-luvulle käännyttäessä uutena köyhyysriskinä (Häkkinen ja Peltola 2005, 47). Etenkin kaupunkiväestön köyhyys sai väen liikkumaan kerjuulla ja turvautumaan hyväntekeväisyyteen, koska viljelymahdollisuuksia ei kaupungeissa juurikaan ollut. Kunnat jakoivat erittäin tiukkaan tarveharkintaan perustuen kotiaivustuksina lähinnä vaatteita ja ruokatarvikkeita sellaisille avuntarpeessa oleville, jotka pystyivät asumaan kotonaan (Jaakkola 1994).

7.1.3 Asumisen epävarmuus

Elintaso

Merkityksellinen elintason elementti oli koti. Koti ja asuminen muodostivat myös yhden aikakautensa sosiaalisista kysymyksistä. Kodin omistussuhde määritteli sitä, miten vakaalla pohjalla asuminen oli. Omistusasunto oli etuoikeus, johon suurimmalla osalla väestä ei ollut mahdollisuutta. Viljely- ja asumisoikeus saatettiin siirtää sukupolvelta toiselle, mutta yhtä hyvin saattoi joutua maantielle, jos tilallinen halusi purkaa vuokrasopimuksen torpasta. Asuminen oli turvatonta suullisen sopimuksen varassa tilallisen mailla, eikä paperikaan aina asumista turvannut. Asumisen ehdot olivat muutettavissa koska tahansa, jos isännän etu sitä vaati.

”Mutta taataanhan tässä asumisoikeus. Niin taataan... Jollei virkatalon etu toisin vaadi. Eikös se niin ollu? No mutta eihän se sen paremmin ollu vanhassakan.. Ei tää paperi meittä siitä suojaa, vaikka hänessä lukis mitä..Vaikka siinä luetas kuinka kovat sanat, niin kai sen tiet että meitin lähdeittävä on sinä hetkenä kun käsketään. Niin. Se oli totta. Tuntui helpot-

tavan, kun sitä ajatteli. Paperi ei siis ollutkaan niin tärkeä. Omituista se vain oli, sillä lohdutushan lähti siitä tietoisuudesta että he olivat turvattomia joka tapauksessa.” (Linna 1959, 77.)

Muonamiehillä ja torppareilla asumisoikeus perustui vain työsuhteeseen tai vuokrasopimukseen. Tämän vuoksi kotiin kiintyminen ei ollut isäntien näkökulmasta suotavaa, vaikka asumisen tuntu olisi ollut kuinka vahvaa ja sukupolvesta toiseen kestänyttä. Asumista ja kotia voitiin siis hallita mielivaltaisesti, eikä torpparin tai muonamiehen asemassa ollut keinoja vastustaa tätä mielivaltaisuutta. Tilallisten ei tarvinnut piitata torppariensa mielipiteistä tai kotiin muodostuneesta tunnesiteestä.

”Miksi muuten meidän tässä asiassa tulisi ottaa Koskelan tunteet huomioon? Ei suinkaan hän vain edellytä että hänellä olisi torpan maihin jonkinlainen omistusoikeus. Minusta sinä hienotunteisuudessasi lähdet aivan väärältä pohjalta. Käsittäähän hän itsekin että hänellä on vuokralla vieraita maita, joista hänen joskus kuitenkin olisi luovuttava. Minusta Töyry on aivan oikeassa sanoessaan, että jos aikoo torpparia pitää, niin niitä ei saa päästää pesiytymään pitkäksi aikaa paikoilleen, koska ne vaistomaisesti alkavat aivan väärin perustein tuntea torpan omakseen”. (Linna 1959, 144.)

Torpparien ja muonamiesten työsuhteeseen perustuva asuminen oli tavallista, mutta epäoikeudenmukaisuutta koettiin, jos pitkä, sukupolvesta toiseen jatkunut asumissuhde purettiin. Joskus sopimukset saattoivat olla pelkästään suullisia ja se aiheutti torpparissa epävarmuutta. Mikä tahansa talon etuun liittyvä tilanne saattoi johtaa sopimuksen purkuun tai ehtojen heikentämiseen. Osa herrasväestä ymmärsikin tilanteen ja halusi muuttaa lainsäädäntöä. Torpparit tunnistivat tilanteeseen liittyvän epäoikeudenmukaisuuden, mutta sitä selitettiin Herran tahdolla. Luoja tiesi aina paremmin, mikä oli ihmiselle hyväksi:

”Äiti nousi jakkaraltaan, jolle oli kyyristynyt, ja pyyhki silmänsä lopullisesti. Hän oli jo jälleen tyyni ja sanoi askareihinsa tarttuen; –Niin. Vaikka pitäis oppia tyytyyn siihen, minkä Jumala hyväksi näkee. Ei sen tarkotuksesta parane riidellä...Minkä hän on oikeeks kattonu, niin siihen on tyydyttävä. Poika leimahti: –Älkää siihen Jumalaa vedelkö. Ei Jumala tarvitte meidän suota...Ei Jumala lähetä maitoa meijeriin...Toi papin saatana sen on joka ne vie. Ei kaikkia sentään sovi aina Jumalankaan syyksi panna.” (Linna 1959, 152)

Jos sopimus torpparin tai muonamiehen kanssa haluttiin purkaa, se onnistui isänniltä helposti. Toisinaan hädöllä vain peloteltiin, mutta niitä myös toteutettiin. Laukon suurhädöt aiheuttivat levottomuutta torppareissa kautta maan. Häätö kodista saattoi olla väkivaltainen tapahtuma, koska ihmiset luonnollisesti vastustivat poistamista kodistaan. Mitään majoitusta ei hädettävälle lapsiperheelle ollut tiedossa, vaan nämä ajettiin talvipakkasella ”maantielle”.

”Nimismies otti paperin taskustaan ja luki häätöpäätöksen. Sitten hän kääntyi Töyryn puoleen. –Vaatiiko isäntä päätöksen noudattamista? –Minä olen sanani sanonu ja pysyn sanassani. –Anton Kustaa Laurila. Kehotan teitä perheinenne muuttamaan pois tästä rakennuksesta, samoin kuin viemään kaiken teille kuuluvan karjan sekä irtaimiston. Oikeuden antamaan häätöpäätökseen viitaten ilmoitan, että ellei tämä tapahdu vapaaehtoisesti, minun on suoritettava se poliisien toimesta. –Tappakaa tähän. Tappakaa koko sakki, mukulat ja kaikki. Mutta kotooni minä en mihinkään lähde. Se on mun viimeinen sanani. –Laurila. Huomautan selvyuden vuoksi että mikäli minun on pantava häätö toimeen väkivalloin, seuraa siitä myös syyte virkamiehen vastustamisesta. Aliina alkoi nauraa, hysteeristä ja ilkeätä naurua, jonka taustalla kuitenkin odotteli itku vuoroaan: –Onpa sitten koto meitillekin jossain. Parempi olla linnassa kun maantiellä”. (Linna 1959, 195.)

Torpparien asema oli kovin heikko ja tämä epäkohta kyti yhdessä työväen kysymyksen kanssa. Heidän tilannettaan kohennettiin lainsäädännöllä, joka määräsi, että torpparisopimusten tulee olla kirjallisia ja sopimuskausi on lyhimmillään 50 vuotta. Lunastusoikeutta laki ei kuitenkaan suonut. Vasta kansalaissodan jälkeen torpparit saivat oikeuden lunastaa torppansa.

Elämänlaatu

Autonomian aikana keskeinen elämänlaadun kysymys liittyi poliittisiin oikeuksiin ja osallistumismahdollisuuksiin. Työväestön asema oli heikko, heillä ei ollut säätyyhteiskunnan aikana lainkaan äänioikeutta. Yksin ei kukaan uskaltanut vastustaa eriarvoisuutta, mutta järjestäytyminen erilaisiin yhdistyksiin ja liikkeisiin toi joukkovoimaa. Köyhälle työväestölle työväenliike oli keskeinen vaikutuskanava. Järjestäytyminen ilman sivistyneistöä ei olisi ollut mahdollista, työväestö kun oli osittain luku- ja kirjoitustaidotonta. Sivistyneistö suhtautui myönteisesti kansan kasvattamiseen, taustalla vaikuttivat kansallisuusaate ja pyrkimys itsenäistymiseen.

Elinkeinovapauslaki vuonna 1879 toi työväestölle oikeuksia, he olivat vapaita liikkumaan ja solmimaan työsuhteita. Ihanne vapaan yrittäjän ja vapaan työläisen kohtaamisesta ei kuitenkaan osoittautunut niin mutkattomaksi, kuin ajateltiin. Väestönkasvu aiheutti tilattoman, niin sanotun epäitsenäisen väestönosan lisääntymistä, jonka epäitsenäisyys oli taloudellista ja poliittisten oikeuksien suhteen puutteellista. Etenkin poliittisten oikeuksien puuttuminen nousi työväenkysymyksen ytimeen työväenyhdistysten järjestäytymisen myötä. (Pulma 1999, 163–164.)

Yhdistyksien poliittinen vaikutusvoima oli huomattava, erilaiset naisasialiikkeet saivat aikaan lastentarhoja, tyttökouluja, hoitolaitoksia. Merkittävä yhdistyksien voimannäyte oli yleinen ja yhtäläinen äänioikeus aikuisille miehille ja naisille vuonna 1906. (Anttonen ja Sipilä 2012, 43–44.) Työväenliikkeen järjestäytyminen ja lopulta radikalisoituminen oli myös näkyvä seuraus yhdistyksien voimasta. Sekä suojeluskunnalla että työväenliikkeellä oli omat järjestäytyneet puolisoitilaalliset kaartinsa. Venäjän vallankumous mullisti myös Suomen järjestysvallan ja tilanne johti näiden kahden vastakkaisen valtakeskittymän aseelliseen konfliktiin. (Jaakkola 1994, 107.)

Yhdistyksien syntyminen ja niiden toimintaan osallistuminen oli työajan ulkopuolista aikaa, voidaan puhua uudennaisista tavoista viettää vapaa-aikaa. Vanhemman väen keskuudessa yhdistyksien toimintaan osallistuminen aiheutti paheksuntaa. Vapaa-aika oli uusi ilmiö. Myös herrasväki suhtautui epäillen etenkin työväenyhdistyksen kokoontumisiin ja vapaa-ajan viettoon.

”Paroni ei tunnustanut sellaista kuin torppari- ja maakysymys olevan olemassakaan. Kunnollisilla torppareilla ei ole mitään hätää, ja laiskat rettelöitsijät ja metsänhaaskaajat saa panna menemään ilman muuta. Lyhyemmät työpäivät merkitsevät vain lisääaikaa pahantekoon, juopotteluun ja korttipeliin”. (Linna 1959, 209.)

Työväenyhdistykset ajoivat koko väestölle äänioikeutta ja torpparilakia, joka mahdollistaisi torpparille viljelemänsä torpan maiden ostamista. Ajatus etenkin torpparilaista loi tulevaisuudenuskoa. Tilaton työväestö suhtautui torpparilakiin pessimistisesti, heille laki ei antaisi mitään ja torppareiden kiinnostus työväen asiaan loppuisi, kun he saisivat omat torppansa lunastettua. Tilaton työväestö oli vielä heikommassa asemassa, kuin torpparit. Työväenyhdistykset tekivät myös tarkastuskäyntejä köyhäintaloihin ja rapor-

toivat havaitsemistaan epäkohdista, kuten asukkaiden huonosta kohtelusta (Annola 2011, 236).

Suomettarelaiset ottivat yleisen äänioikeuden ilolla vastaan, vaikkakaan eivät toivoneet työväestön äänestävän vääriä puolueita, kuten sosiaalidemokraatteja. Uhka torpparilaisista sai myös isäntiä irtisanomaan torppareitaan. Kansa kuitenkin käytti äänioikeuttaan ja sosiaalidemokraatit saivat vaalivoiton. Äänestäminen herrasväen tahtoa vastaan aiheutti työväestössä jopa pelkoa, mutta silti monet uskaltautuivat vaaliurnille.

”Halme otti heidät vastaan erittäin kohteliaasti. Hän tunsu Jussin kannan, ja kun tämä sitten kuitenkin ilmestyi koululle, jossa äänestys suoritettiin, hän katsoi sosialismin saavuttaneen jälleen voiton. Hän neuvoi kummallekin mitä piti tehdä ja Hellberg sai jälleen kaksi viivaa. Sillä häntä Jussikin äänesti. –No niin Jussi. Olet nyt osaltasi sinäkin käyttänyt hallitusvaltaa. –Mniin...Tiedä...Jussi piti kiirettä kotiin, eikä jäänyt juttelemaan Halmeen kanssa, joka opettajan ja muutamien isäntien kanssa kuului vaalilautakuntaan. Jussista tuntui niin kuin olisi käynyt pahanteossa, eikä hän muuta toivonut kuin pääsyä kotiin, omaan maailmaansa, pois tämän epäilyttävän ”kulkueen” liepeiltä.” (Linna 1959, 241.)

Ajatus siitä, että työväestö voisi omistaa maata, huolestutti kovasti joitakin herrasväkeen kuuluvia. Laiska työväestö laiminlöisi maan- ja metsien hoidon eikä kykenisi osallistumaan yhteiseen päätöksentekoon.

”Kaikki päin helvetti. Kaikki äänet. Mitä ymmärtä yks piika tai yks Leppänen valtion asiat. Se vie hunninko. Puute tule. Nälkä Tule. Kaikki sekasta. Aatelismiehet ne ei suostu”. Jos torpan mies saa maat, niin leipä ei ole. Nyt he viljelevät vaan kun minä suuren pakon kanssa. Veltoja olevat ja laiskat. Metsät pois. He saa metsät. Kaikki puut nurin, ne myy ja ei tee työt sen aikana kun on rahat. Sekasorto. Maa häviö kaikki”. (Linna, 1959, 177.)

Aatelisto jakoi sivistyneistön mielipiteen kansan sivistyksen tasosta, mutta ei edes nähnyt tarvetta kouluttaa kansaa päättämään yhteisistä asioista. Taantumus oli syvää. Ajateltiin, että ilman raskasta työntekoa leipänsä eteen kansan moraali rappeutuisi. Rahvas oli työn sääty.

Tulot

Teollistumisen myötä palkkatyö oli tullut jäädäkseen. Pentinkulmalla elettiin kuitenkin vielä agraarikulttuurin aikaa ja suurin osa hyödykkeistä kasvatettiin itse. Rahaa ei työväestöllä juurikaan ollut, eikä keinoja hankkia sitä ansiotyöllä. Torpparit viljelivät torppansa maita ja maksoivat torpan vuokraa taksvärkkipäivinä tilallisille. Tilalliset vastustivat taksvärkkipäivien suorittamista rahavuokrana, vaikka se olisi voinut olla ammattitaitoiselle torpparille edullisempi ratkaisu, Omasta torpasta saatiin itselle elantoa ja hyvinä vuosina saattoi viljaa jäädä myytäväksikin. Hallavuosina elettiin torpissa tiukoilla, leipäviljakin jouduttiin ostamaan muualta.

”Se on kaikki mitä meitillä on tuloo. Olis siittä jonkun pennin saanu, mutta ny on omakin leipä ostosessa. Ja millä sitä ostetaan kunnei mitään tuloo ole. (Linna 1959, 51.)

Muonamiesten tilanne on heikko, he asuivat tilallisten mailla ja pääosa elannosta tuli ruokana tilalta, lisäksi he saivat pieniä raha-ansioita. Muonamiesten mökit olivat pieniä, eikä omavaraistalouteen ollut juurikaan mahdollisuuksia. Kaupunkien työväestön tilanne oli osittain sama, mutta he saivat pääosan ansiostaan rahapalkkana. Työttömyys ja lama aiheuttivat erityisesti kaupungeissa nälänhätää ja köyhyyttä.

Tilallisten kokema taloudellinen niukkuus oli jotain aivan muuta, kuin tilattoman väestön. Talouden ollessa tiukoilla, jouduttiin luopumaan jostain ylellisyyksistä. Vaihtoehtoisesti saatettiin myös kiristää torpparien ehtoja tai muuttaa niitä. Tähän ei torpparilla ollut sanomista. Torpparien, muonamiesten ja muun työväestön köyhyys saattoi pahimmillaan olla nälänhätää.

Torpparilain tultua maata saattoi vuokrata rahalla tai ostaa. Vuokrien kohtuullisuutta valvoi maanvuokralautakunta. Lainsäädännölliset muutokset toivat helpotusta torpparien elämään. He saattoivat maksaa torppansa vuokran rahana ja luopua taksvärkkipäivistä. Torppareille, joilla oli ammattitaitoa ja mahdollisuus ansaita talon ulkopuolisissa töissä, tämä oli suuri etu. Lisäksi kahnaukset isäntäväen kanssa vähenivät, kun taksvärkkeistä ei tullut enää kiistaa.

”Laki oli niin kuin tehty Kivivuoren Ottoa varten. Häätö peruuntui ja rahavuokra merkitsi sitä, että hän saisi tehdä hyväpalkkaisia muuraus- ja rakennustöitä. Kun paroni ei muuta kiukuissaan voinut, ilmoitti hän kui-

tenkin, ettei hyväksy Oton kohdalla työvuokraa: -Mine ei katso sinu karta-no työmaa.” (Linna 1959, 305.)

Mahdollisuus ja toive lunastaa oma torppansa eli sitkeänä torpparien mielessä ja tätä tarkoitusta varten säästettiin rahaakin, vaikkei laki vielä lunastusta tuntenutkaan. Vaikka maalaisväestön toimeentulo koostui pitkälti omavaraistaloudesta, jouduttiin hyödykkeitä myös ostamaan. Joskus tuhlaileva mieli meni järjen edelle ja rahalla ostettiin ylellisyyksiä, kuten herkkuja. Kahvi ja pukukankaat olivat etenkin torpan vaimoille harvinainen ylellisyys, koska heillä ei ollut käytössään omaa rahaa. Seuraavassa katkelmassa kuvataan äidin hämmennystä, kun poika antaa äidille rahaa kankaaseen.

”Hän sai hyvän pukukankaan, jäipä rahaakin, vaikka hän antoi siitä osan äidillekin. –Mitäs niitä ny...Kyllä mulla tähän huusholliin on. –En minä anna sitä huusholliin. Ne on teitille ittellenne. Että saatte tekin jotain keran. –Voi voi, sua poika parka...Mitä minä tarvitten? Mulla on kaikkea. Ei ollut äidillä kaikkea. Sen tunsu poika kipeästi ja pakottamalla pakotti tämän ostamaan itselleen pukukankaan.” (Linna 1959, 160.)

Torpparit tekivät ensin taksvärkkinsä tilalliselle, kun kiivain työsesonki oli ja yön tunteina tehtiin torpan työt. Joskus saatettiin taksvärkkien lisäksi pyytää vielä rahapalkalla työhön. Rahasta oli puute, mutta silloin torpan työt kärsivät entistä enemmän. Eikä kieltäytyäkään voinut isännän epäsuosion pelossa, pyyntö oli käytännössä käsky. Joskus torpparia onnisti ja runsas sato mahdollisti viljan myymisen, josta sai tuloja. Talvisin pääsi myös ansaitsemaan metsätöillä, mikäli torpassa oli varaa omaan hevoseen.

Onnellisessa asemassa olivat he, joiden asuminen ja elatus ei ollut riippuvaista työnantajasta, vaan he työskentelivät omaan laskuunsa. Tämä edellytti joko koulutuksen tai työkokemuksen kautta hankittua ammattitaitoa, jota ei jokaisella ollut. Muurarit, rakennusmestarit ja räätälit olivat tämänkaltaisia ammattimiehiä. Maanvuokralain vahvistaminen mahdollisti ammattitaitoiselle torpparille ansiotyöhön osallistumisen ja taksvärkki korvattiin rahavuokrana. Rahatalouden ja elinkeinovapauden myötä kehittyi uusia ammattikuntia ja yrittäjiä, kuten kauppiaita ja liikennöitsijöitä. Talouden kehitys pakotti Pentinkulmankin sopeutumaan rahatalouden sääntöihin.

7.2 Vallan uusjako nuoressa valtiossa 1912–1921

Suomessa elettiin sotien ja itsenäistymisen kynnyksellä. Ensimmäinen maailmansota syttyi vuonna 1914 ja Pentinkulmallekin saapui venäläisiä sotajoukkoja linnoitustoihin. Maailmansodan riehussa nähtiin myös tilaisuus Suomen aseelliselle irrottautumiselle Venäjästä. Monet nuoret miehet matkustivat salaa Saksaan hankkiakseen sotilaskoulutusta ja taistelemaan itärintamalla. Lähtijöistä muodostui jääkäriiliike, jonka oli tarkoitus vapauttaa Suomi venäläisistä. Maailmansota vaikutti Suomessakin elintarvikkeiden saatavuuteen ja laski rahan arvoa. Inflaatio söi työväestön vähäisetkin säästöt, eikä vaihtotavaraa mustaan pörssiin juurikaan ollut. Linnoitustyöt toivatkin kyläläisille työtä ja kaivattuja lisäansioita elintarvikkeiden myynnistä ja sotilaiden majoituksesta.

Maaliskuussa 1917 Venäjän keisari ja Suomen suuriruhtinas Nikolai II syöstiin vallasta ja Venäjän vallankumouksen levottomuudet levisivät Suomeenkin. Työväenliikkeen jäsenet aktivoituvat uudelleen vaatimaan työaikalainsäädäntöä, kunnallista äänioikeutta ja torpparien vapautusta. Vaatimuksia tehostettiin suurlakoilla. Maaseudun työväestön laajamittaiset lakot osaltaan pahensivat vallitsevaa elintarvikepulaa, joka lietsoi lisää levottomuutta. Työväenyhdistykset yrittivät sovittelaa lakkoja ja esittivät yleisiä työehtosopimuksia työnantajille.

”–Se on miesten asia...Minä olen pitänyt semmosta tapaa että minä sovin miesten kanssa. Se on heidän asiansa. –Ei se nyt tällä kerralla ole heidän asiansa yksin. Olisi päästävä yleiseen sopimukseen. (Linna 1960, 386.)

Työväestön vaatimukset tyrmättiin. Työt maataloudessa jatkuivat lakon aikana maanomistajien ja lakkorikkurien toimesta. Lakkolaisten ja rikkurien välille syntyi väkivaltaisia yhteenottoja ja työntekoa pyrittiin häiritsemään kaikilla tavoin. Lakkoja sovittelinkin ja niiden seurauksena saatiin 8-tuntinen työpäivä ja kunnallinen yleinen äänioikeus. Hetkellisesti päästiin juhlimaan myös valtalakia, joka palautti ylimmän päätäntävällän eduskunnalle. Lakia ei kuitenkaan koskaan vahvistettu ja Venäjän väliaikainen hallitus hajotti eduskunnan suomalaisen oikeiston myötävaikutuksella. Tämä lisäsi työväenliikkeen katkeruutta porvaristoa kohtaan.

Lakkorettelöistä seurasi oikeudenkäyntejä, joissa mellakointi jatkui. Oikeudenkäyntejä turvaamaan pyydettiin suojeluskuntajoukkoja, joilla on valmiudet osallistua aseelliseen

järjestyksenpitoon. Suojeluskunnan aseistautuminen ja toimiminen julkisen vallan välineenä herätti levottomuutta työväenliikkeessä. Nämä alkoivat vaatia omia järjestyskaartejaan, niin sanottuja punakaarteja, suojelemaan työväestöä porvarien aseelliselta väkivallalta. Aseistautuminen jakoi työväenliikettä kahteen leiriin, kaikki eivät halunneet tarttua aseisiin, vaan edetä rauhanomaisin keinoin. Järjestyskaarteja kuitenkin muodostettiin turvaamaan työväestöä aseelliselta väkivallalta.

”Te ymmärrätte mitä lakko tämmösenä kiihtyneenä aikana merkitsee. Mellakat on sangen mahdollisia. Porvariston kaarti voi niitä käyttää helposti tekosyynä aseelliseen esiintymiseen, ja sen vuoksi katson tekemäni ehdotuksen toteuttamisen välttämättömäksi. Perustettavan järjestyskaartin tulee turvata ensinnäkin yleinen järjestys lakon aikana ja toiseksi työväestöä porvariston hyvin mahdolliselta väkivallalta.” (Linna 1960, 433.)

Kahden vastakkaisen osapuolen järjestäytyminen aseisiin tavoitteenaan turvata väestöä kuvastaa tilanteen hallitsemattomuutta. Venäjän vallankumous aiheutti sen, ettei Suomessa enää ollut virallista pakkovaltakoneistoa ja se avasi kentän kansan aseelliselle valtataistelulle (Häkkinen ja Peltola 2005, 50).

Suomi julistautui itsenäiseksi 6.12.1917, mutta sitä juhlittiin Pentinkulmalla hyvin vaihteeksi, osa väestä ei halunnut juhlistaa sitä lainkaan. Itsenäistyminen oli ollut tavoitteena yli puoluerajojen, mutta tapa, jolla se ratkaistiin, aiheutti ristiriitoja. Sosiaalidemokraatit olivat odottaneet, että itsenäistymiselle haettaisiin Venäjän suostumus ja säilytettäisiin näin välit Venäjän vallankumoushallitukseen. Senaatti halusi kuitenkin irtautua Venäjästä nopeasti ja poistaa maasta venäläiset sotilaat Saksan tuella. Saksa ei kuitenkaan suostunut tunnustamaan Suomen itsenäisyyttä ennekuin Venäjä oli sen tehnyt. (Kylävaara 1967.)

Levottomuuksien jatkuminen Venäjällä tyrehdytti kaupankäynnin, eikä Suomeen enää saatu sotatarviketilauksia tai elintarvikkeita. Työttömyys ja elintarvikepula syvenivät ja kansan ahdinko kasvoi. Esitys torppien vapautuksesta tammikuussa 1918 tuli liian myöhään. Kansa oli jo varustautunut sotaan ja aseellisia yhteenottoja sekä terroria tapahtui useilla paikkakunnilla. Maan sisäistä turvallisuutta ei kyetty enää saamaan haltuun esivallan keinoin. (Siipi 1967; Kylävaara 1967.) Senaatti julisti tammikuussa 1918 suojeluskunnat hallituksen joukoiksi ja punakaarti reagoi antamalla joukoilleen valmiuskäskyn:

”...Plutoona liikekannalle heti, ilman vähäisintäkään viivytystä. Yleisesikunta määrännyt kaartit liikekannalle. Vallankumous on alkanut. Toisen plutoonan ryhdyttävä viipymättä suorittamaan tehtävänsä sovittujen ohjeitten mukaan. Viittaamme aikaisempiin käskyihin aseiden takavarikoinnista, vankien kohtelusta y.m. Mahdollinen vastarinta murskattava nopeasti ja säälimättä. Suomen Työväenluokan nimessä; Eteenpäin toverit!” (Linna 1960, 449.)

Sota kesti vain muutaman kuukauden päättyen punakaartin häviöön. Sodan jälkeen alkoivat vangitsemiset ja oikeudenkäynnit, punakaartiin kuuluneita teloitettiin ja tuomittiin vankileireille. Kulunutta vuosikymmentä voi sotia lukuun ottamatta luonnehtia pysähtyneisyyden kaudeksi, jolloin lähes ainoa sosiaalinen uudistus oli laki oppivelvollisuudesta, joka astui voimaan 15.4.1921 (Laki oppivelvollisuudesta).

Keijo Kylävaara (1967, 76–79) on kuvannut kolme vedenjakajaa, jotka vaikuttivat ristiriitojen syvenemiseen ja konfliktin puhkeamiseen. Ensimmäisenä oli Venäjän vallankumouksen heijastuminen suomalaiseen yhteiskuntaan. Vallankumouksen jälkeen Suomeen jäi venäläisiä sotilaita, joilla ei ollut enää sotilasjohtoa. Sotilaat olivat näkyvä osa suomalaisessa katukuvassa levittäen vallankumouksen sanomaa. Sotilaat myös syyllistyivät murhiin ja ryöstöihin. Osa työväestöstä oli vastaanottavaista venäläisten sotilaiden aatteille ja sotilaat osallistuivat työläisten lakkoihin. Porvaristo näki tämän kanssakäymisen epäilyttävänä veljeilynä ja suoranaisena suomalaisten rintamakarkuruutena. Toisena vedenjakajana olivat yhteiskunnalliset ongelmat, työväestön heikko asema aiheutti vastarintaa ja ammattiyhdistys toisensa jälkeen järjesti lakkoja. Kolmas konfliktin siemen iti pahenevassa elintarvikepulassa, johon hallitus ei kyennyt juurikaan vastaamaan. Kansa kulki kaduilla ja vaati leipää. Samalla työväestön keskuudessa epäiltiin, että maanviljelijät ja hyväosaiset pimittävät ruokaa salaisissa varastoissa. Osa väestöstä syyllistyi elintarvikkeiden ryöstöihinkin. (Kylävaara 1967.)

Kansalaisota leimahti nopeasti, mutta siihen johtaneet olosuhteet olivat monen tekijän summa ja ne tekijät olivat kehittyneet pitkän ajan kuluessa. Valtiovalta oli heikko aikana, jolloin sen olisi pitänyt turvata kansalaisena keskinäiseltä väkivallalta. Aseellinen järjestäytyminen käynnistyi valtiojohtoisen suojelun puuttuessa ja ristiriitojen repimässä nuoressa valtiossa väkivaltaisten konfliktien syttyminen oli vain ajan kysymys.

Henrik Meinanderin (2012) mukaan kansalaissodan seurauksena menetti henkensä noin 38 000 ihmistä, joista teloitettujen punakaartilaisten osuus oli arvioiden mukaan 8380

henkeä, kun rintamalla heitä kaatui 5300 henkeä. Lievempänä rangaistuksena punakaartilaisia tuomittiin vankeuteen ja kansalaisluottamuksen menetykseen. Vuoden 1918 eduskuntavaalien aikaan Suomessa oli noin 60 000 täysi-ikäistä kansalaisluottamuksensa menettänyttä henkilöä, jotka eivät saaneet äänestää. (Meinander 2012, 27–29.) Tämä vaikutti väistämättä myös valtasuhteisiin, sillä osa työväestöstä oli menettänyt äänioikeutensa.

7.2.1 Keskiluokan nousukkaat syrjäyttävät säädyt

Sääty-yhteiskunnan vanha eliitti oli huvennut 1900-luvulle tultaessa, mutta yläluokkaan oli uusia tulijoita, raharahvasta. Nämä nousukkaat olivat suomenkielistä oppineistoa, joille oli auennut pääsy yliopistoihin sekä liiketoimillaan rikastuneita yrittäjiä. Uusi ja kasvava ryhmä oli kuitenkin keskiluokka, johon kuului pienyrittäjiä, käsityöläismestareita ja virkamiehiä. (Siipi 1967, 38–39.) Hyvä sosiaalinen asema ei siten enää edellyttänyt aatellisia sukujuuria ja luonnolliseen eriarvoisuuteen perustunut yhteiskuntahierarkia murtui. Maaseudun työväestön kohdalla luokka-aseman nousu oli harvinaisempaa, mutta erikoistunut ammattiosaaminen tai yrittäjäyys saattoivat nostaa elintasoa ja yhteiskunnallista asemaa. Vuokranmaksu rahana kieli itsenäisestä asemasta:

”–Mutta miksi Kivivuori lakkoilee? Minulla on sellainen käsitys että Kivivuori ei tee työtä muuten kuin itsenäisenä urakkatyönä. Tehän olette oma työnantajanne. Ettekö maksa vuokrannekin rahalla?”. (Linna 1962, 388.)

Keskiluokka ilmaantui luokkarakenteeseen uutena, kasvavana ryhmänä. Työväestö eli kuitenkin edelleen niukasti ja etenkin kansalaissodan jälkeen köyhyys ja nälkä koettelivat monia perheitä. Vankileireiltä vapautetut punakaartilaiset olivat liian heikossa kunnossa tehdäksään töitä, joten elintason nostaminen omilla ansioillaan ei ollut monellekaan mahdollista.

Keskiluokkaisuuden ihanne vaikutti myös köyhäinhoitoon. Köyhäinhoidon työntekijöiltä edellytettiin kuulumista keskiluokkaiseen sivistyneistöön, jotta nämä olisivat välittäneet köyhäinhoidon varaan joutuneille mallikansalaisuuden kuvaa. (Annola 2011.)

”Kansalainen” oli sivistyneistön ihanne:

”–Meidän on kaikkien koitettava. Tällä kansalla ei olisi nyt varaa olla herrana tai työmiehenä. Kunpa tähän kansaan kerran juurtuisi käsite kansalainen noiden hajottavien nimitysten sijaan.” (Linna 1962, 416.)

Keskiluokka oli sosiaalisessa hierarkiassa asettunut herrasväen ja työväestön väliin. He tekivät kyllä työtä, mutta nauttivat ansioista ja elämäntavasta, joihin työväki ei yltänyt. Osa keskiluokkaisesta sivistyneistöstä halusi luopua sosiaalista asemaa kuvaavista tittleistä ja korostaa sitä, että jokainen omaksuisi ”kansalaisuuden” identiteetin. Elämäntavoiltaan ja poliittiselta aatemaailmaltaan tämä keskiluokka oli kuitenkin lähempänä vanhaa porvaristoa, kuin työväestöä. Opettajan elämänlaatu oli huomattavasti korkeampi, kuin kartanossa uurastavalla rengillä, vaikka molemmat olivat työsuhteisia palkansaajia.

7.2.2 Sosiaalinen turva on kontrollia ja kasvatusta

Sodat toivat näkyviin sosiaaliturvajärjestelmän puutteellisuuden. Kansalaissota jätti jälkeensä leskiä ja orpoja, jotka olivat vailla elatusta ja turvaa. Erityisesti punalesket ja –orvot olivat heikossa asemassa, sillä heidän puolisonsa ja isänsä olivat saaneet maanpetturin aseman. Valkoisten puolella kaatuneet sotilaat olivat sankarivainajia ja heidän perheensä saivat tukea suojeluskunnilta ja lotilta.

Huolta aiheuttikin se, miten punaorvot kasvatetaan lainkuuliaisiksi ja luotettaviksi kansalaisiksi. Lasten huollon, kasvatuksen ja yleisen oppivelvollisuuden aiheuttamat kustannukset siedettiin, koska tavoitteet kunnollisten kansalaisten kasvattamiseksi nähtiin tärkeänä. (Satka 1994, 272–273; Annola 2011.)

Aikuisväestölle ei sodan jälkeen ollut juurikaan turvaa saatavilla. Vaivaistalot täytyivät sodan jälkeen vangituista punakaartilaisista, joissa nämä odottivat tuomioitaan. Suojeluskuntalaiset auttoivat omia leskiään ja orpojaan sodan jälkeen ja työväestö koitti selvitä suoranaudessa puutteessa.

”Aune tuli todellakin kurjissa vaatteissa ja huonossa kunnossa. Mutta hänen tulonsa lievensi Hennan ja Preetin surua. Kun Leppäsellä ei juuri ollut ruoasta tietoa ja Aunen oli aina nälkä niin kuin kaikkien leiriltä tulleiden, joissa usein käskettiin oman väen mukana syömään kun otti sopivasti puheeksi alituisen nälkänsä”. (Linna 1960, 645.)

Köyhistä haluttiin kasvattaa kunniallisia kansalaisia kontrollin ja kasvatuksen keinoin. Erityisesti punaorpojen asema ja huoli kasvavasta yhteiskuntakelvottomasta luokasta vaikutti lastensuojelun kehittymiseen. Punaorpojen kasvatusta ja kotiooloja valvoivat lastentarkastajat, jotka kiersivät kodeissa ja arvioivat, oliko kasvuympäristö lapselle kunnollinen. (Satka 1995, 74–77.) Lastentarkastajat pyrkivät hankkimaan myös aviottomille lapsille elatuksen joko selvittämällä lapsen isän ja laittamalla tämän vastuuseen tai viime kädessä elatus maksettiin kunnasta.

Sosiaaliseen turvaan liittyi myös vastentahtoisuutta. Tämä kosketi erityisesti virallista hoivaa, köyhäinhoitoa, lastenvalvojan työtä ja kasvatusta sekä vaivaishoitolaitoksia. Köyhäinhoito oli avunsaajalle nöyryyttävää, apua piti erikseen tarpeen mukaan anoa kunnasta ja se voitiin periä takaisin, avunsaaja menetti äänioikeutensa sekä usein sai yhteisössään kunnanelätin leiman (Satka 1994, 275). Köyhäinhoito oli ankaraa ja kontrolloivaa ja siihen kuului työvelvollisuus köyhäintaloissa (Hoppania, Karsio ym. 2016, 43.)

Ammatillista hoivaa luonnehti sen viimesijaisuus, kun ei ollut ketään muuta, joka huolehtisi tai jos hoivan laatu oli niin heikkoa, että siihen piti puuttua. Kun epäiltiin hoivan laiminlyömistä, puuttui asiaan lastenvalvoja tai kodeissa kiertävä terveyssisar. Satkan (1994; 1995) mukaan lastenvalvojat kiersivät köyhäinhoidon alaisuudessa olevissa taloissa säännöllisesti, vähintään kuusi kertaa vuodessa ja valvoivat tarkkaan millaisessa kasvuympäristössä ja millä tavoin lasta hoidettiin sekä kasvatettiin. Lastenvalvojalla oli oikeus kuulla myös naapureita ja selvittää, miten lapsesta huolehditaan. (Satka 1994, 275; 1995, 77.)

Pienelle lapselle vanhemmat ja elatus olivat oikeus, jota toisinaan rikottiin. Aviottoman lapsen isyyttä ei välttämättä tunnustettu, jolloin lapsi jäi vaille elatusta ja perintöä. Lapsen etua pyrittiin näissä tilanteissa turvaamaan kunnan järjestämällä elatuksella. Kuntien tuli asettaa lastenvalvoja huolehtimaan näistä lapsista. Lastenvalvojat toimivat myös lasten holhoojina, sillä aviottoman lapsen saanutta äitiä ei katsottu elämäntapansa vuoksi kelpolliseksi huoltajaksi. (Urponen 1994, 184).

Kunnallisen sosiaalihuollon painopistekin oli lastensuojelussa ja kasvatuksellista näkökulmaa korostettiin kansalaissodan kahtia repimässä maassa, jossa ankarat kontrollitoi-

met kohdistuivat hävinneisiin, punaleskiin ja näiden lapsiin. Mikäli punaleski haki köyhäinhoidon apua, häneltä vaadittiin joissakin kunnissa allekirjoitettavaksi huoltovälikirja, jossa äiti sitoutui laittamaan lapsensa määrättyssä iässä kansakouluun. Yleinen oppivelvollisuus astui voimaan vuonna 1921 ja kansakoulujärjestelmä vakiintui. (Satka 1994, 275–277.)

Perhe oli edelleen vastuussa lapsistaan ja vanhuksistaan. Yksineläjän kohtaloksi koitui vaivaistalo, kun tämä ei kyennyt enää asumaan kotonaan. Se vähäinen sosiaalinen turva jota olemassa oli, kohdistui lähinnä lapsiin. Köyhät punalesket jäivät lähinnä kyläyhteisön armeliaisuuden varaan.

7.2.3 Poliittiset oikeudet ja järjestäytymisvapaus otetaan käyttöön

Elintaso

Keskeinen kyläyhteisön elintasossa tapahtunut muutos oli koulun rakentaminen. Aloite koulun perustamiseen tuli kylän sivistyneistöltä, lapsia haluttiin kasvattaa ja pitää poissa pahanteosta. Kaikki lapset määrättiinkin kouluun, mutta mieleistä se ei aina ollut lapsille, saati vanhemmillekaan. Lapsia olisi tarvittu maatalojen töissä. Monen lapsen oppimäärä jäikin lyhyimpään mahdolliseen, eikä puhuttakaan opiskelun jatkamisesta ollut. Varakkaiden perheiden lapset lähetettiin jatko-opintoihin kaupunkiin. Seuraava katkelma kuvaa sosiaalista liikkuvuutta, lapsi halutaan kouluttaa isäänsä korkeammalle:

”-Setäni, joka toimii henkivakuutuslalla Tampereella, on luvannut ottaa Allanin kouluajoiksi heille asumaan. Heillä on kyllä runsaasti tiloja ja Allan tulee saamaan hyvän huolenpidon. Vaikeata on kyllä tottua siihen, että joutuu jättämään hänet niin pitkäksi aikaa, mutta tulevaisuutta ajatellen se on pakko tehdä. Olemme ajatelleet hänestä tuomaria. Kun isä on asianajaja, niin täytyyhän pojan nousta askelta korkeammalle samalla alalla. Janne heitti joskus pahimmissa paikoissa leikkisän huomautuksen puheen sekaan. Muuten hän kuunteli vaimonsa puhetta välinpitämättömänä, ja joskus ilmestyi hänen suupielinsä väsynyt ja katkera piirre. Kun poika hetkeksi pääsi yksin touhuamaan kahvipöydässä, Osku sanoi Sannille: - Kattokkos vähän. Toi tuomari ajaa pullasuttua sokeriaskiin.” (Linna 1960, 327.)

Aikuisen työväestön elintaso ei juurikaan noussut ja monissa perheissä elämä oli hyvin köyhää. Mahdollisuus kouluttautua helpotti vasta tulevia sukupolvia, aikuiset eivät kou-

lusivistyksestä päässeet osalliseksi. Köyhyys ei aiheuttanut juurikaan toimenpiteitä tilanteen korjaamiseksi. Työväestön käytöstä kuitenkin kontrolloitiin, eikä aviottomiin lapsiin suhtauduttu kovinkaan suopeasti. Herrasväki katsoi oikeudekseen myös nuhdella vastoin normeja elävää työväestöä.

”Rouva usutti miestänsä ottamaan Aunen nuhdeltavakseen: –Sinulla ei ole siihen ainoastaan oikeutta vaan velvollisuuskin. Miksi sinä lukusijoilla kyselet onko lahkoissa vietetty huonoa elämää, kun annat tapahtua sellaista omien silmiesi alla? –Niin, niin...Onhan minulla oikeus nuhdella ketä hyvänsä seurakuntalaista...Mutta en minä nyt osaa pitää häntä muita syntisempänä...Olisi ikävä ruveta yhtä merkitsemään. –Niin, ja odottaa kunnes hän jälleen hankkii maailmaan lapsen. On kai sentään kysymys lapsesta-kin. (Linna 1960, 361.)

Työväenliike esitti vaatimuksia kahdeksan tunnin työpäivästä, sillä työaikalainsäädäntöä ei ollut ja työolot olivat raskaat. Työnantajat eivät vaatimuksiin suostuneet. Työaikalainsäädäntö olisi vaikeuttanut maatalouden kausiluontoisista töistä suoriutumista ja eläinten ympärivuorokautista hoitoa. Isännät kannattivatkin paikallista sopimista työehtoihin, jolloin he olisivat voineet jatkaa yksipuolisten työehtojen sanelemista. Työväestön asemaan ei kyetty asettumaan millään tavoin.

–Kuinkas pikkutaloissa? Ei niissä kannata palvelijoita päivää joutilana pitää. –Tässä pitäjässä on pikkutaloja hyvin vähän. Te olette ne aikojen kuluessa syöneet, ja vähän niissä palvelijoita on. Ja onhan se nyt pirua jos se pikkutalonkin turva täytyy aina siitä kaikkein onnettomimmasta haakee.” (Linna 1960, 404).

Hetkellisesti ensimmäinen maailmansota helpotti työväestön tilannetta, sillä linnoitustöiden mukanaan tuomat venäläiset sotilaat työllistivät kyläläisiä. Tilanne oli kuitenkin ohimenevä ja kansallinen kriisi eteni sisällissodaksi. Kansalaissodan jälkeen elintaso monissa perheissä laski entisestään miesten jouduttua vankileireille ja teloitetuksi. Punaleskiä myös häädettiin torpistaan, sillä torpan sopimukset katsottiin rauenneen. Vankileireiltä palanneet olivat heikossa kunnossa ja aliravittuja.

Torppien lunastusoikeus mahdollisti vuokratorppien ostamisen, mutta lunastusoikeus oli eväty kansalaissodassa tuomituilta punakaartilaisilta. Tämä niin sanottu ”punikkipykälä” kuitenkin kumottiin pian ja myös leireiltä vapautuneet kaartilaiset saivat lunastaa viljelemänsä torpan. Tämä oli järkevä ratkaisu ajatellen sovun ja rauhan palauttamista

kahtiajakautuneeseen kansakuntaan. Torpissaan työskentelevät ja lunastuslainojaan maksavat pienviljelijät eivät ehkä uudelleen nousisi kapinaan.

Elämänlaatu

Autonomian aikana käynnistyi virkeä yhdistystoiminta ja kansalaiset saivat poliittisia oikeuksia yleisen äänioikeuden myötä. Erilaiset yhdistykset ja liikkeet, kuten raittius- ja naisliike, sekä monet kansanterveyttä tai poliittisia pyrkimyksiä edistävät yhdistykset kokosivatkin kyläläisiä yhteen. Pentinkulmallekin perustettiin vapaapalokunta ja työväenyhdistys. Työaikalainsäädännön puuttuminen ja torpparien heikko asema saivat uusia jäseniä liittymään työväenyhdistykseen, joukkovoimassa oli vaikutusmahdollisuuksien ja turvallisuuden tuntua.

”Kokous siis on päättänyt valtuuttaa Ty. Riennon johtokunnan toimimaan työväen edustajana työaika koskeissa neuvotteluissa kaikkien kylään kuuluvien työnantajien kanssa. Tehdyn päätöksen mukaan asetetaan vaatimukseksi kahdeksan tunnin työaika sen periaatteen mukaisesti että työaika tulee kesällä olemaan yhdeksän ja talvikuukausina seitsemän tuntia. Lisäksi sallitaan ylityötunteja kesäaikana yhteensä kaksisataa viidenkymmenen prosentin palkankorotuksella”. (Linna 1960, 385.)

Yhdistyksillä oli roolinsa kansalaissodan puhkeamisessa. Suojeluskunta oli järjestäytynyt aseellisesti turvamaan suurlakkojen aikaisia oikeudenkäyntejä. Työväenyhdistyksen jäseniä järjestäytyi punakaarteiksi turvaamaan kansalaisia porvareiden aseelliselta väkivallalta. Valtiojohtoista turvallisuuslaitosta ei ollut, joten käytännössä valta järjestyksenvalvontaan annettiin järjestäytyneille siviileille. Eriarvoisessa ja osittain kahtiajakautuneessa kansakunnassa ratkaisu oli mahdollisimman huono ja johti sisällissotaan. Kanssa otti oikeuden omiin käsiinsä:

”Kun huutelu jatkui ja väkijoukko askel askeleelta siirtyi lähemmäs portaita, tuli nimismies ulos. Hän puhui rauhoittavasti ja kohteliaasti selittäen, että suojeluskunta ei ole ollut paikalla omin päin vaan hänen suostumuksellaan. -Oleppo sinä niitten päällikkö? Ei järjestyksenpito tähänkään asti ole tommosille kuulunu... Yhtä hyvin tässä jokainen voi ottaa pyssyn taskuunsa ja sanoo toiselle että minä lahtaan sun”. (Linna 1960, 424.)

Väkivaltaisuuksien puhjettua osa halusi jättäytyä pois yhdistyksien toiminnasta. Työväenaatetta haluttiin edistää rauhanomaisin keinoin, eikä aseistautumisen nähty edistävän aatteen asiaa. Osittain jo nähtiin, että aseistautuminen voi johtaa ennen pitkää sotatilaan.

”Kaartin perustamiskokous pidettiin. Asiasta ei syntynyt edes keskustelua, sillä Halme jäi kokouksesta pois. Myös Otto sanoutui irti kaartista, mutta Oskari liittyi mukaan, vieläpä kaartin ainoan ase-omistajana”. (Linna 1960, 442.)

Kansalaissodan aikana ja sen jälkimainingeissa ihmisiä murhattiin ja teloitettiin surutta ilman oikeudenkäyntiä. Kukaan ei valvonut, mitä kotoa tai vankileireiltä haetuille ihmisille tapahtui ja monet surmattiin ilman kuulemistä. Punakaartien terrorin motiivina näytti usein olevan kosto. VäkivaltaisuuDET kohdistuivat hyväosaisiin, joiden koettiin joko yksilöinä tai rakenteellisesti sortaneen työväestöä. Sodan päätyttyä valkoisen armeijan voittoon, joutuivat punakaartiin kuuluneet sotilaat sekä heidän perheensä koston toimien kohteeksi. Maa oli syvän vihan vallassa.

”Montulla katsottiin teloittajia enimmäkseen silmät täynnä synkkää vihaa viimeiseen saakka. Ja samanlaisin silmin ampujat tuijottivat tähtäimien yli, jotka huonosti näkyivät kesäyön hämärässä. E huudettu eikä näytelty. Katsottiin vain puolin ja toisin, sillä tämä viha oli oikeasta suomalaista vihaa. Niin kuin suolampi: musta, kylmä, syvä ja samea”. (Linna 1960, 605–606.)

Teloitukset ja murhat olivat täysin tarpeettomia rauhan tultua ja niillä näyttikin olevan enemmän puhdistuksellinen luonne. Työväenaate haluttiin kitkeä ja sammuttaa. Joskus saatettiin hävittää kokonainen perhekin tai muutoin rangaista kansalaissotaan osallistuneiden perheenjäseniä. Toisinaan isännät yrittivät pelastaa kyläläisiä, mutta rangaistuksista päätettiin muualla.

”Isännän posket punoittivat, ja hän ryki vihaisena. Muut naurahtelivat hämillään, ja Elinan käskettiin lähteä kotiin. Isäntä oli saanut punaisten taholta olla täysin rauhassa, sillä kenelläkään ei ollut häntä kohtaan mitään vihaa, ja hyväntahtoisena miehenä hän oli muutenkin ruvennut puhumaan rankaisutoimenpiteitä vastaan. Omassa kylässä häntä kuunneltiin, mutta kirkolla hänen sanoillaan ei ollut mitään painoa, joten hän ei yrityksistään huolimatta saanut pelastetuksi kyläläisiä”. (Linna 1960, 601.)

Kansalaissodan jälkeen lievänä rangaistuksena saattoi teloituksen tai vankileirin sijaan olla teloitettujen hautaaminen nimettömiin joukkohautoihin, joiden äärellä nämä oli ammuttu. Kyläläiset joutuivat hautaamaan naapureitaan ja ystäviäänkin. Osa kyläläisistä onnistui välttämään sodanjälkeiset selkkaukset pakenemalla Venäjälle, mutta samalla he joutuivat jättämään kotinsa ja perheensä. Sodan jälkeen työväenyhdistyksen toimintakin

hiipui hetkeksi, sillä monet aktiivijäsenet olivat vangittuina, teloitettuina tai paenneet maasta. Voittanut osapuoli kokosi rivejään ja monet osallistuvatkin erilaisiin maanpuolustusyhdistyksiin.

Tulot

Rahatalous oli tullut jäädäkseen myös Pentinkulmalle. Yhä useampi työskenteli tilansa ulkopuolisissa töissä rahapalkkaa vastaan ja maksoi tilansa vuokraa tai lainaa. Ensimmäisen maailmansodan aikainen elintarvikepula aiheutti kuitenkin sen, että vaikka rahaa olisi ollutkin, ei kaikkia hyödykkeitä ollut saatavilla. Maaseudun väestö selvisi elintarvikepulasta kaupunkien väestöä paremmin, koska monia tuotteita saatiin omavaraistaloudesta. Elintarvikepula ajoi kaupunkien työväestöä kerjäämään maaseudulle, kun taas kaupunkien varakas väki saattoi hankkia tuotteita maaseudulla salakauppaa harjoittavilta trokareilta.

”Sukulaiset olivat enimmäkseen varakasta väkeä. Koskaan heidän ei ollut tarvinnut ruokansa suhteen pohtia muuta kuin mitä kulloinkin laittaisi. Ensimmäisen kerran elämässään he nyt joutuivat kokemaan, että sen hankkiminenkin voi olla vaikeata. Heillä ei ollut puutetta rahasta, mutta kaikki eivät vielä olleet oppineet asioimaan trokarien kanssa, koska siihen liittyi myös kiusallisen alentavaa salakähmäisyyttä ja noiden hävyttömien veijarien tuttavallista röyhkeyttä”. (Linna 1960, 416.)

Elintarvikepulaan oli helppo löytää syylliset lakkoilevasta työväestöstä, vaikka tilanteeseen oli johtanut riehuva maailmansota. Maaseudulla saattoi vielä elää lähes ilman rahaa metsästäen, kalastaen, viljellen ja tehden vaihtokauppaa hyödykkeillä. Rahattomuus ei ollut este elämiselle, jos oli keinoja hankkia kaikki tarvittava muulla tavoin.

”Vesilinnut kirkuivat järvellä, ja Susi-Kustaa seisoa jurotti mökkien ovenpielessä nippu komeita haukia vitsasta riippuen. Hän vaihtoi niitä vaimoväen kanssa leipään. Koskaan hän ei sanonut paljonko niistä pitäisi antaa. Naiset kävivät mielessään kamppailua laittaessaan komerossa leipiä nyytiin. –Täytykö vielä yks panna...jos se suuttuu. Kustaa otti nyytin siihen katsomattakaan, murahti jotakin ja lähti. Hänellä oli nyt parempi takkikin, sillä leiriltä päässyt Kankaanpään Elias oli vaihtanut isänsä takin Kustaan kanssa ketunnahkaan.” (Linna 1960, 663.)

Raha osoitti arvottomuutensa aikana, jolloin elintarvikepula oli pahimmillaan. Maaseudun väestöllä oli mahdollisuus viljellä ja tuottaa osa välttämättömistä elintarvikkeista itse, mutta raha oli muuttunut tärkeäksi asumisen mahdollistajaksi. Torppien vuokrat

maksettiin rahana uuden lain myötä ja kun torppien lunastus sallittiin lainsäädännöllä, yhä useampi torppari hankki lainaa lunastusta varten. Rahaa tarvittiin myös sisarosuuksien maksamiseen.

7.3 Pienviljelijästä maanpuolustajaksi 1922–1951

Kansalaissodan jälkeen elämä palautui pikkuhiljaa uomiinsa. Menneistä tapahtumista ei juurikaan puhuttu, vaan kyläläiset yrittivät jatkaa arkeaan mahdollisimman tavalliseen tapaan. Työväenyhdistyksen toiminta hiljeni, torpparit olivat saaneet vapautuksensa ja tilaton työväestö ei oikein uskaltanut kokoontua. Punaisiin kohdistuneet rangaistukset olivat olleet sodan jälkeen ankaria. Työväenliikkeen lamaantuminen sai toiset kiinnostumaan kommunistisesta puolueesta, joka oli juuri perustettu. Näkyvää suosiota sekään ei saanut ja poliisit takavarikoivat kannattajilta kommunistista kirjallisuutta. Monilla eli vahvana pelko vankileirille palauttamisesta.

Yhteiskuntarauhan säilyttäminen, kansan yhdistäminen ja eriarvoisuuden lieventäminen ohjasivat poliittista toimintaa. Teollistumiskehityksestä huolimatta maaseudulla eli edelleen runsaasti tilatonta työväestöä, jolla ei ollut omaa asuntoa. Pientilan nähtiin turvaavan tuon ajan mittapuun mukaan taloudellisen ja sosiaalisen minimitoimeentulon tason. Valtio toteuttikin sosiaalipolitiikkaa lähinnä maatalouspolitiikan kautta ja laki maatalueiden lunastamisesta asutustarkoituksessa (ns. Lex Kallio), vahvistettiin 25.11.1922. Laki oikeutti jokaisen tilattoman ja vähävaraisen maatalousammattiin perehtyneen täysi-ikäisen henkilön saamaan itselleen maata enintään 20 hehtaaria. Pakkolunastusvelvollisia olivat suurmaanomistajat, joilla oli viljelysmaata yli 200 hehtaaria. Tilatonta väestöä tuettiin lainarahastolla ja valtio sekä kunnat velvoitettiin ostamaan tarjolla olevia tiloja myytäväksi asuttamistarkoituksiin. (Haatanen 1968, 185–190.)

Lunastusoikeudella oli vapauttava vaikutus ja se loi tulevaisuudenuskoa maaseudun väestöön. Omistusoikeus loi uudenlaista identiteettiä pienviljelijänä ja sai väestön toimeliaana suunnittelemaan tilojensa kehittämistä.

”He kertoivat omista lunastuksistaan ja kyselivät hänen asioitaan. Heidän puheistaan paistoi paineen alta vapautunut itsetunto ja tulevaisuudenusko. Minä laitan. Minä rakennan kuma kerkiin. Minä otan ylös sen laidunmaan kun pojaat vähän kasvaa että saa apua niistä”. He totuttelivat jo ni-

mittämään itseään pienviljelijöiksi. 'Minun torppani...taikka niin talo...mikä hän nyt on'. Kiviojan Vikki tuli kerran Akselia vastaan ja huusi jo kaukaa rattailla seisomaan nousten: –Jumalauta, tää on yhtä juhlaa vaan.' (Linna 1962, 702–703.)

Huolimatta hyvistä tavoitteistaan, tulevaisuus osoitti Lex Kallion osittain ongelmalliseksi uudistukseksi. Teollistumiskehitys oli jo alkanut ja yleinen elintaso nousi. Pienet, hädin tuskin elinkelpoiset tilat eivät pysyneet enää elintason kehityksen mukana, vaan viljelijät jäivät keskimääräisen elintason alapuolelle. (Haatainen 1968, 189–190.) Vahvasti maatalouteen perustunut elinkeinorakenne viivästytti teollistumista ja kaupungistumiskehitystä. Siemenet 1960-luvun suurelle muutolle ja lähiökehitykselle oli kuitenkin jo kylvetty. (Jokinen ja Saaristo 2006, 145–147). Teollistuminen nähtiin väylänä parempiin elinolosuhteisiin ja pienviljelijöitä pidettiin jo hieman taantuneina mökkiläisinä:

”Mutta minä en ymmärrä mikä piru tätä maata ja kansaa vaivaa. Siirrytään tapelleen taantumasta toiseen. Kolmekymmentä vuotta sitten muutos olisi vastannut tarkoitustaan. Mutta tulevaisuuden yhteiskunta on joka tapauksessa teollinen yhteiskunta. Olkoon se sitten sosialistinen taikka kapitalistinen, se on se ja sama mutta teollinen se on joka tapauksessa. Elin-tarvikkeet, siis maantuote, rupee oleen aina pienempi osa kulutuksesta. Teollisuutta pitäis luoda eikä uusia mökkiläisiä.” (Linna 1962, 694–695.)

Joka tapauksessa Lex Kallio näyttäytyy ensimmäisensä merkittävänä uudistuksena, jolla pyrittiin turvaamaan väestölle kelvollisia sosiaalisia ja taloudellisia olosuhteita. Voi myös pohtia, millainen merkitys Lex Kalliolla oli kansakunnan eheyttämisessä ja yhteiskuntarauhan ylläpitämisessä. Oma tila kiinnitti väestöä työhön ja tarjosi kiinnostuksen jälkikasvulle, jos pystyi lunastamaan itselleen asuttamansa tilan.

”Kankaanpään Elias oli yllyttänyt huvikseen Preetiäkin anomaan vapautusta. Olihan Preeti oikeastaan mäkitupalainen, ja mökki sekä tontti kuuluvat hänelle. Preeti innostui. Henna oli asiassa mukana ja toimitti ihmisille: -Itsenäiseksi Preeti koittaa. Se on niin kova ton itsenäisyyden perään, toi meidän Preeti. Janne, jolle Preeti asiansa esitti, murskasi kuitenkin hänen toiveensa. Ei Preeti ole mäkitupalainen, vaan muonamies. Asunto ja tontti kuuluvat hänen palkkaansa eivätkä ole vuokralain alaisia. Elämä oli nuijinnut Preetin niin pehmeäksi, ettei häneen enää sattunut. – Aattelin vaan...että olis tolle pojaalle jotain elämisen tietoo... ja niin kun kiinnekohtaa...”. (Linna 1962, 703.)

Kuntiin perustettiin köyhäinhoitolautakuntia, sillä köyhäinhoitolaki vuodelta 1922 korvasi vaivaishoitoasetuksen vuodelta 1897. Kuntien tuli lain velvoittamana turvata asukkailleen elatus ja hoiva silloin, kun nämä eivät itse sitä pystyneet järjestämään. Ensijaista oli kuitenkin yksilön velvollisuus huolehtia omasta ja lähiomaistensa toimeentulosta. Köyhäinhoitolautakuntien jäsenet koostuivat miehistä, sillä miehillä katsottiin olevan tehtävään soveltuvaa harkintakykyä ja jämäkkyyttä. Naisille sopivaksi tehtäväksi nähtiin varsinainen köyhäinhoitotyö kodeissa ja laitoksissa. (Urponen 1994, 177–181.) Köyhäinhoitolautakunnan jäsenyys oli poliittinen luottamustoimi ja kohotti asemaa sosiaalisessa hierarkiassa.

”Pojista oli hieman juhlallista, kun enon nimi näkyi usein lehdessä juuri kunnallisten asioiden yhteydessä: ...`köyhäinhoitolautakunnan puheenjohtajaksi valittiin uudelleen muurari Janne Kivivuori`”. (Linna 1962, 779.)

Maailmanlaajuinen suurlama vuonna 1929 ulotti vaikutuksena myös Pentinkulmalle. Puun hinnan romahdettua ja kaupankäynnin tyrehtyttyä moni metsästä ansionsa saava työmies jäi työttömäksi. Taantuma koetteli myös muuta työväestöä, sillä muuallakin alkutuotannossa työvoiman tarve väheni. Maaseudun tilaton työväestö sekä kaupunkien työläiset kokivat nälkää ja puutetta, joka ajoi kerjuulle ja turvautumaan köyhäinapuun. Valtio ja kunnat järjestivät hätäaputoita työttömille, josta nämä saivat pientä ansiota. Hätäaputyöt olivat vain tilapäistä teiden rakentamista ja tilapäisyys muistettiin kipeästi:

”–Tehdään pojat maantietä, että on helpompi kävellä kun työ loppuu”. (Linna 1962, 898.)

Laman ohella ilmapiiriä kiristivät myös nousevat aatteet, kommunismi ja äärioikeistolaisuus. Kommunistinen toiminta kiellettiin lainsäädännöllä, joten järjestäytymistä harjoitettiin salaa. Aatteen kannattajia pahoinpideltiin ja uhkailtiin äärioikeistolaisen kansanliikkeen toimesta. Tämän Lapuan liikkeeksi nimetyn järjestön kannattajat hävittivät kommunistista kirjallisuutta ja tuhosivat muun muassa kirjapainoja.

”...Tietääkö opettaja, että pian on maantiet täysi kulkijaa? Ensin pannaan ihmiset nälkään, ja kun pelätään niitä nälkäsiä, niin pannaan joitakin lapualaisia kirkuun maanpetturia ja sitten vaan moukarilla kirjapainot pieneksi. –Kommunistilehtien kirjapainot hävitetään kaikki. Ellei hallitus niitä sulje, niin kansa tietää mitä se tekee.” (Linna 1962, 841.)

Väkivallalla painostettiin myös sosiaalidemokraattisen puolueen luottamustoimissa olevia jäseniä eroamaan tehtävistään. Jälleen oltiin valmiita turvautumaan oman käden oikeuteen. Lapuan liikkeen toiminta tyrehtyi kuitenkin epäonnistuneeseen kapinaan Mäntsälässä, jossa armeija kukisti kapinoivan joukon. Lapuan liike lakkautettiin valtiovallan toimesta laittomana.

Kansalaissodan päätyttyä poliittisesti tulenarka tilanne jatkui. Kommunismin pelossa yhdistymisvapautta rajoitettiin lainsäädännöllä, eikä lakkautettuja, lähinnä vasemmistolaisia, yhdistyksiä saatu enää käynnistää uudelleen toisella nimellä (Meinander 2012, 71–71). Lapuan liikkeen nimissä tehtiin kylässä muilutuksiakin, jotka eivät koskaan selvinneet. Kyläläiset eivät työpaikan ja asunnon menettämisen pelossa uskaltaneet todistaa, vaikka olisivat nähneet tapahtumat.

Myös maan hallitus oli voimaton Lapuan liikkeen edessä, sillä sen kannattajakunta koostui suurimman puolueen, Maalaisliiton, kannattajista. Avoin vastustus olisi aiheuttanut puolueen sisäisiä ristiriitoja ja hallituskriisin. Lapuan liike harjoitti näkyvää terroria työnväenliikettä kohtaan, johon virkavalta ja oikeuslaitos suhtautuivat passiivisesti. Tämä valtiovallan epäröinti johti yhä lisääntyviin terroritekoihin ja sosiaalidemokratien kyydityksiin koko maassa. (Meinander 2012, 75–76.) Lapuan liike kukistui Mäntsälän kapinaan valtiovallan ylimmän johdon reagoidessa tilanteeseen. Järjestö lakkautettiin viranomaisten toimesta ja kapinaan osallistuneita tuomittiin oikeudenkäynnissä rangaistuksiin. Tämä oli oikeusvaltioperiaatteen voitto ja muutti poliittista kulttuuria kompromissihakuiseen suuntaan. (Meinander 2012, 86–87.)

Suurlaman taituttua ja poliittisen tilanteen rauhoituttua kyläläisten elintaso nousi hiljakseen. Uutena ylellisyytenä moneen talouteen hankittiin radio, maailma uutisineen ja viihdemusiikkeineen tuli näin hieman lähemmäs. Monet pientilalliset olivat jo maksaneet torppiensa lunastusvelat ja ikääntyneelle väestölle myönnettiin vanhuuseläkkeitä toimeentulon turvaksi. Elintaso oli noussut huomattavasti.

Kesä 1939 oli kuitenkin viimeinen rauhan kesä ennen sotia. Uutiset Kannaksen linnoitustöistä aiheuttivat jo pelokkuutta ja enteilivät sotaa. Tieto toisen maailmansodan syttymisestä saatiin syksyllä, jonka vuoksi asevelvollisuusiässä oleville nuorille miehille jaettiin palvelukseenastumismääräykset. Uomiinsa asettunut elämä järkkäyi, marraskuus-

sa 1939 venäläiset ylittivät Suomen rajan ja talvisota syttyi. Pian Pentinkulmallekin saatiin uutisia ensimmäisistä sankarivainajista. Raskas talvisota kesti 105 päivää.

”Niin oli alkanut sadan ja viiden kunnianpäivän raskas ja katkera arki”.
(Linna 1962, 960.)

Talvisota päättyi 13.3.1940 ankariin rauhanehtoihin. Suomi menetti alueitaan Karjalasta ja siirtoväkeä saapui myös Pentinkulmalle. Siirtoväen asuttamiseksi lohkottiin tiloja ja evakkoja majoitettiin kodeissa. Monet perheet olivat menettäneet miesväkeään ja osa palasi rintamalta psyykkisesti tai fyysisesti vammautuneena.

Jatkosota syttyi vain lyhyen rauhan jälkeen kesäkuussa 1941. Tieto liikekannallepanosta otettiin vastaan työväestön keskuudessa alakuloisena. Herrasväki elätteli kuitenkin toivoa Suur-Suomesta ja menetettyjen alueiden valloittamisesta. Sodan vuoksi pakko-otettiin karjaa, kulkuneuvoja, hevosia ja elintarvikkeita. Lisäksi monella tilalla viljan korjuu jäi naisten, lasten ja vanhusten hoidettavaksi. Maassa kärsittiin elintarvikepulausta. Venäjän suurhyökkäys Kannaksella kesällä 1944 enteili sodan päättymistä. Syyskuussa solmittiin rauha, joskin sotatoimet jatkuivat vielä Lapissa entistä liittolaista, Saksa, vastaan. Jälleen oltiin menetetty alueita ja ihmishenkiä. Evakoiden asuttaminen, sodasta toipuminen ja jälleenrakennus alkoivat uudelleen.

7.3.1 Sosiaalisesta liikkuvuudesta tulee totta

Teollisuuden myötä yleistynyt rahatalous ja mahdollisuus vaurastua omilla ansioillaan olivat murtaneet jo sääty-yhteiskunnan luonnollisena pidettyyn eriarvoisuuteen perustettua jyrkkiä luokkarajoja. ”Raha alkoi uudenaikaisesti ratkaista asioita omistuksen sijasta (Siipi 1967, 75)”.

Keskiluokkainen elämäntapa tuli lähemmäs monen pientilallisenkin arkea. Maailmanlaajuinen lama vuonna 1930 hidasti kuitenkin talouskasvua ja elintason nousua. Monet jäivät työttömäksi ja pientilallisetkaan eivät saaneet enää palkkatuloa viljelyksensä oheen. Kansalaissodan muisto eli vielä tuoreena ihmisten mielissä ja huoli kansan katiajakautumisesta uudelleen oli todellinen uhka. Osa herrasväestäkin tiedosti tilanteen ongelmallisuuden. Heikoimmassa asemassa oleva väestö jäi vaille turvaa ja kokoontu-

misvapaus sekä kansan järjestäytyminen olisivat mahdollistaneet uuden luokkasodan. Seuraava katkelma havainnollistaa tilanteen monimutkaisuutta herrasväen silmin:

”Sinähän puhut kuin kommunisti. –Ehkä minä puhun niin kuin kommunisti. Minä teen asiasta kuitenkin päinvastaiset johtopäätökset. Minä tahdon säilyttää tämän maan itsenäisyyden, ja kun sitä ei voida säilyttää hyvällä, on se tehtävä väkisin. –Minä...minä en koskaan voisi ajatella noin. –Sitten sinun on luovuttava kaikista etuoikeuksistasi. Nykyinen järjestelmä on kestämätön juuri sen vuoksi, että siinä vallitsee kaksi toisiinsa sopeutumaton vapautta. Vapaus näännyttää ihmisiä nälkään ja toisaalta vapaus kiihottaa näitä katkeroituneita joukkoja”. (Linna 1962, 890.)

Vanhat säätyerot kuitenkin vielä tiedostettiin ja ne vaikuttivat ihmisten keskinäiseen kanssakäymiseen etenkin parisuhteissa, joita ei juurikaan solmittu yli vanhojen säätyrajojen. Sotaponnistukset vähitellen mursivat viimeisiä henkisiä raja-aitoja puolin ja toisin. Edelleen eli kuitenkin ”työn sääty”, jolla ei ollut aikaa tai mahdollisuutta osallistua maan asioihin muutoin kuin hädän hetkellä.

”Sano vielä kirkonmäellä toi Päkin rouva, joka itte vanhan patruunan tytär on, sen Mellolan, niin että ny on niin kun paremmin kaikki yhteistä...Kädestä sano hyvästi. Minä sitä kanssa sanon, että kun voi ny toi vähäosasepikin tän isänmaan eteen näin sota-aikana...Kunnei sitä rauhan aikana niin ole tilaisuttakan. On vaan niin kun toi työnteko päällimmäisenä. Se on rauhanaikana niin kun paremman väen asia toi isänmaa, mutta sodassa passaa sitten vähän huonommankin koittaa...” (Linna 1962, 968.)

Talvisota osittain tietoisten pyrkimyksien seurauksena ja osittain tahtomattaan häivytti kansalaissodan repimän kuilun. Kahtiajakautunut kansa yhdistyi yhteisen vihollisen edessä, sosiaaliset erot kapenivat ja kansa ponnisteli yhdessä. Tämä oli talvisodan ihme. (Satka 1995, 107.) Seuraava katkelma on kuvaus tästä ihmeestä:

”Kun tapaa ihmisen, johon ei ole ennen saanut minkäänlaista kosketusta, huomaakin nyt tulleen tämän kanssa läheiseksi tutuksi. Mikä tämä uusi tunne on? Se on veljeyden ja kohtalonyhteyden tunne. Poissa ovat arkiset raja-aidat. Ei ole rikkaita eikä köyhiä, ei puolueita eikä ryhmiä. On vain yksi ja yksimielinen, olemassaolostaan kamppaileva kansa. Ja ehkä juuri tämä onkin koettelemuksemme kaunein palkinto.” (Linna 1962, 964.)

Rintamalla koettu kauhu ja vaikeudet olivat yhteisiä, eikä sodasta palanneet miehet piittäneet enää vanhasta järjestyksestä. Sota oli karaissut ja karsinut nuorista maaseudun

pojista nöyryyden. Sosiaalisella arvolla ei ollut rintamalla merkitystä, pelko ja kuolema olivat yhteisiä kaikille.

”Mutta Lemetin ja Koirinojan metsissä oli revitty rikki hänen kyläläis-sielunsa. Hänen silmillään ei yksinkertaisesti enää voinut katsella ylöspäin. Mitä merkitystä oli näiden ihmisten arvoilla? Hän oli rintamalla nähnyt herrojen ja työmiesten kuolevan samalla tavalla, silmissään samanlainen kauhu ja hätä”. (Linna 1962, 987.)

Jo kansalaissota aiemmin oli jollain tavalla vapauttanut työväestöä ja herranpelko oli kadonnut käytöksestä. Sotien jälkeen koettiin tarvetta kansalaissovinnolle ja punaisten joukkohaudat kunnostettiin. Ne pääsivät pannastaan ja omaiset saivat käydä haudoilla muistamassa vainajiaan. Sotien päätyttyä jälleenrakennuksen kausi ja työvoiman runsas tarve saivat elintason taas pikkuhiljaa kasvamaan. Evakoille ja rintamamiehille luovutettiin maata ja nämä aloittivat pientilojensa rakentamisen. Asuttamista tuettiin lainoilla, jotta mahdollisimman moni pääsi rakentamaan oman pientilan. Myös kylän tilattomalle työväestölle tarjottiin mahdollisuus ostaa maata viljeltäväksi.

Torpparijärjestelmä oli tullut tiensä päähän jo vuonna 1918, jolloin lainsäädännöllä vahvistettiin torpparien ja mäkitupalaisten oikeus lunastaa vuokraamansa tila omakseen riippumatta maanomistajan tahdosta (Jaakkola 1994, 109.) Vanhat, sosiaaliseen hierarkiaan perustuneet valtarakenteet murtuivat, kun isot tilat menettivät mahtiaan. Yhteiskunnallista eriarvoisuutta lievennettiin lohkomalla isoista tiloista elintilaa myös maatomille. Korvauksen saivat myös kotitiloiltaan hädetyt evakot ja rintamamiehet (Alasuutari 1996, 61). Aiemmin osa tilallisista kielsi täysin kysymyksen torppari- ja maaky-symyksen olemassaolosta, joten muutos maattomien ja työväestön oikeuksissa oli huomattava. Monet ottivat velkaa lunastaakseen tilansa, sekin oli työväestölle uusi mahdollisuus.

”Kiviojan Lauri määritteli noiden uusien tilojen laadun sanomalla, että ne olivat miljoonan taloja, joissa oli kaksi miljoonaa velkaa, mutta hänen kuorma-autollaan oli jatkuvaa ajoa juuri tuon rakentamisen vuoksi.” (Linna 1962, 1026.)

Jo aiemmin käynnistynyt keskiluokkaistuminen pääsi kunnolla vauhtiin sotien jälkeen, kun jälleenrakennus vauhditti taloutta. Maaomaisuuden rinnalle alkoi kertymään muunlaistakin taloudellista vaurautta, kiinteistöjä, rahaa, kulkuneuvoja ja ylellisyystarvikkei-

ta. Maanviljelijä pystyi omistamaan tilansa ja hankkimaan koneita tilan töihin. Seuraavassa katkelmassa vanha eno kummastelee sisarenpoikansa huolta maatalouden heikosta kannattavuudesta ja suhteuttaa pojan tilannetta aiempaan elämänmenoon:

”–Niin. Poika istuu vankan talon pöydän päässä ja puhuu niin kuin mikään proletari...Tämä elämä taitaa tehdä meille kaikille pelkkää vääryyttä...Aikoinaan tuommoista miestä tässä kylässä pidettiin sortajana...Ja taitaa joku pitää nytkin...Niin, niin. Päivä on tehnyt kierroksensa.” (Linna 1962, 1043.)

Universaalit eläke-etuudet turvasivat ikääntyvän väestön taloudellista tilannetta ja jonkinlainen minimielintaso saavutettiin siten kansallisesti. Muuttoliike kaupunkeihin käynnistyi ja koulutuksesta tuli normi. Kaupunkilaisten elintaso ylittikin pian maaseudun olosuhteet, kun omavaraistaloudesta oltiin siirrytty rahatalouteen.

7.3.2 Sosiaaliturvaa koko kansalle

Rahatalouden myötä myös sosiaalinen turva alkoi kehittyä taloudellisten olosuhteiden turvaamiseksi. Ikääntyneiden eläkkeiden ohella myös lasten elatus turvattiin. Myös erilaiset yhdistykset, kuten Mannerheimin lastensuojeluliitto tulivat osaksi sosiaalista turvaa. Lastenvalvojat järjestivät aviottomille lapsille elatuksen, ensisijaisesti vastuuseen yritettiin aina saada lapsen isä, muussa tapauksessa kunta maksoi elatuksen. Lastenvalvojiin suhtauduttiin ivallisesti tai jopa vihamielisesti, etenkin jos lapsen isä löytyi ja joutui maksamaan elatusta:

”Oton antama pilkkanimi oli vakiintunut käyttöön. Se sanottiin useimpien nauraen, mutta monissa paikoissa, joissa poika hänen toimestaan oli joutunut maksamaan lapseneläkettä, kähistiin myös ilkeästi: –Kivivuoren pillupoliisi menee”. (Linna 1962, 694.)

Köyhäinhuoltolaki vuonna 1922 uudisti sosiaalista turvaa aiempaa kattavammaksi. Laki oikeutti myös työikäiset ja -kykyiset saamaan köyhäinapua, mikäli nämä eivät muilla tavoin pystyneet elatustaan hankkimaan. Vaivaistalot muuttuivat kunnalliskodeiksi ja lastensuojelulaitoksiksi. Työikäisille ensisijainen elatuksen muoto oli kotiavustus rahana tai tavarana. Avustusten myöntäminen perustui kuitenkin tarkkaan tarveharkintaan, avustuksen joutui korvaamaan takaisin ja samalla avunsaaja menetti poliittiset oikeuten-

sa. (Tuori ja Kotkas 2008, 81–81.) Avustusta saaneet joutuivat tiukan kontrollin kohteeksi ja kunnalliset köyhäinhoidon tarkastajat kiersivät taloissa ja valvoivat avustuksen käyttöä.

”-Kylläs juokset ympäri ja nuuskit joka penniä minkäs sieltä kunnasta olet antanu. Ja ne on yhteisiä rahoja kanssa, niin ettei sinun kannata niin suurta herraa niitten kanssa näytellä. –Niin on, mutta ne on annettu pojalle eikä Eliaksen motteihin...Minä hommaan pojan lastenkotiin jollei se peli lopu”. (Linna 1962, 804.)

Vuosien 1929–1930 lama teki näkyväksi laajamittaisella tavalla erään turvattoman väestöryhmän, työikäiset, jotka eivät kyenneet elättämään itseään. Aikuisväestön kyvyttömyys elättää itsensä on sosiaalinen riski, johon hyvinvointivaltio on varautunut myöntämällä erilaisia etuuksia sekä tarjoamalla sosiaali- ja terveyspalveluja (Zechner 2010, 13). Ennen hyvinvointivaltiota aikuisväestön hoiva ei ollut kovinkaan kattavaa, kuten kerjuukäytäntökin osoittaa. Julkisen vallan tarjoama köyhäinhoito levisi maaseudulle kaupunkeja hitaammin ja vielä sotien välissä maaseudun sosiaalinen turva saattoi olla yhteisön tuottamaa. Vauraalla väestöllä oli edelleen moraalinen vastuu köyhistä ja sanattomalla sopimuksella nämä auttoivat köyhän ollessa kiitollinen ja nöyrä avunsaaja. (Satka 1994, 281.) Maanpuolustushengessä Lotta-järjestön naiset tarjosivat hyväntekeväisyytenä muonitusta hätäaputyömailla.

Työttömyyden aiheuttamaan ahdinkoon vastattiin valtion taholta järjestämällä hätäaputoita. Jorma Peltola (2008, 24) määrittelee nämä hätäaputyöt eräänlaiseksi sosiaaliturvaksi. Ne vastasivat sosiaaliseen ongelmaan eli työttömyyteen, olivat kytkettynä sen aikaiseen sosiaaliturvaan ja noudattivat ajan työeetoksellista luonnetta, eivätkä ne olleet statukseltaan rinnastettavissa palkkatyösuhteeseen. Annetun köyhäinavun tuli perustua työsuoritukseen, eikä vastikkeetonta turvaa työkykyiselle ollut tarjolla (Urponen 1994, 182).

Kunnanvaltuustot päättivät yhteisten varojen käyttämisestä ja kohdentamisesta. Erityisesti köyhäinhoito jakoi mielipiteitä. Köyhyyden yhteiskunnalliset syyt kyllä tunnistettiin lainsäädännössä, mutta lain toimeenpano keskittyi yksilökeskeiseen ja ankaraan kohteluun. Köyhäinhoidon varaan joutuneen työkykyisen katsottiin olevan psyykkisesti, fyysisesti ja moraalisesti rappioutilassa ja tähän pyrittiin vastaamaan kasvatuksellisin keinoin, kuten sijoittamalla avun varaan joutunut työlaitokseen. (Urponen 1994, 182.)

Suurtyöttömyyden aikana köyhäinhoidon kustannukset nousivat ja tätä eivät kaikki olisi hyväksyneet, vaikka yhteisesti tiedettiin, ettei ansiotyötä ole saatavilla. Varojen käytössä jouduttiin usein päätymään kunnallisdemokratian mukaisesti jonkinlaiseen kompromissiin kaikkien tahojen intressit huomioiden.

”Kenttää ei kuitenkaan aiottu tehdä pelkästään talkoilla. Kunta oli myöntänyt varoja, joilla voitaisiin teettää osa tärkeimmistä töistä, kuten salaojitus ja muu sellainen. Tästä määrärahasta oli kyllä ollut ankara riita niin kuin kaikistakin suojeluskunnan avuksi myönnettyistä rahoista. Sosialistit vastustivat niitä jyrkästi, ja kun heillä olisi ollut mahdollisuus evätä nämä varat, täytyi aina hieroa kauppaa. Janne kiristi sillä tavoin varoja köyhäinhoitoon, kouluavustuksiin, kunnalliskodille ja kunnan työttömyyteen.” (Linna 1962, 814–815.)

Siirtymä agraaritaloudesta teollistuvaan yhteiskuntaan ja erityisesti naisten palkkatyöläistyminen pakottivat ratkaisemaan sosiaalisen turvan uudella tavalla. Aikuisten lasten elatussuhteet vanhempiinsa murenivat ja uudenlaiset eläkeratkaisut turvasivat ikääntyneiden taloudellista asemaa. (Rauhala 1996, 185–186, 188.) Raija Julkunen (2006, 22) toteaa, että ”Eläkkeet ovat muuttaneet alun perin yksityisen sukupolvien ketjukirjeen julkiseksi. Kukaan tuskin kaavailee enää eläketurvan vaihtamista omien vanhempien elatusvelvollisuuteen”. Syytinki säilyi kuitenkin edelleen maaseudulla tyypillisenä eläketurvana (Tuori ja Kotkas 2008, 88). Kunnalliskoteihin sijoitettiin vanhuksia, joilla ei ollut huoltajaa. Lähteminen kunnalliskotiin oli usein vastentahtoista, mutta välttämätöntä, jos ei ollut omaisia hoitamassa.

”Huono aika teki Halmeen Emmankin elämän kestäättömäksi. Ihmisillä oli aikaa suorittaa kehuunsa itse, ja maksut pienenivät siitäkin vähästä mitä työtä tarjoutui. Emma olisi jo myynyt mestarin vanhoja vaatteita, mutta niiden kuosi oli niin vanhentunut, etteivät ne kenellekään kelvanneet. Hänen jalkansakin olivat käyneet niin huonoiksi, että Janne suostuteli häntä lähtemään kunnalliskotiin. Pitkän aikaa Emma vastusteli, mutta käsitti itsekin lopulta, että muuta mahdollisuutta ei ollut.” (Linna 1962, 891.)

Lamaa seuranneella nousukaudella suhtautuminen työikäisen väestön köyhyysen muuttui oleellisesti. Köyhäinhoitolautakunnilta alettiin vaatia toimenpiteitä köyhyyden ja poikkeavuuden poistamiseksi. Köyhyyttä ei pidetty enää luonnollisena asiana, luojan tahtona, vaan asiantilana, jolle voitiin tehdä jotakin. Ryysyköyhälistön ei katsottu enää kuuluvan vaurastuvan yhteiskunnan kuvaan. Myönnetty köyhäinapu oli kuitenkin niuk-

kaa ja se perittiin mahdollisuuksien mukaan takaisin. Avustaminen poisti tosiasiallisesti vain sen hetkisen hädän, eikä nostanut avunsaajaa pysyvästi kiinni elämän syrjään. Pitkääkajaisista avunsaajista muodostui ”todellisia huoltotapauksia”, sosiaalihuollon pysyviä asiakkaita. (Siipi 1967, 114–115.) Vaikka apu olikin niukkaa, oli edistystä kuitenkin tapahtunut. Vanhan sääty-yhteiskunnan aikana köyhyyttä ja huono-osaisuutta pidettiin pysyvänä ominaisuutena ja luojan tahtona, jolle ei tarvinnut tai voinut tehdä mitään.

Sodanjälkeinen kausi oli sosiaalipolitiikan ja sosiaalisten oikeuksien kasvun aikaa. Valtion tuli turvata väestönkasvu, työolot ja perheiden hyvinvointi. Tämä edellytti sääntelyä työ- ja asuntomarkkinoilla sekä taloudellisen turvan luomista, esimerkiksi lapsilisäjärjestelmällä. (Satka 1995, 109–110.) Hyvinvointivaltio on sosiaalisten oikeuksien ilmentymä, jossa kansalaisten terveyteen ja toimeentuloon liittyvistä tarpeista on tehty perusoikeuksia. Hyvinvointivaltion kansalaisuus ja oikeudet ulottuvat myös ihmisten yksityiselämään tukien ja korvaten aiemmin perheiden ja kyläyhteisöjen muodostamien sosiaalisten verkostojen piiriin kuuluvia asioita. (Mokka ja Neuvonen 2006, 47.)

Ennen sotia sosiaalipoliittiset toimenpiteet kohdentuivat työväestöön ja köyhälistöön ollen ankaria, kasvatukseen ja kontrolliin perustuvia toimia. Kuten Anttonen ja Sipilä (2000, 58) toteavat, ensimmäinen askel universaaliin sosiaaliturvaan otettiin 1930-luvun lopulla laman jälkeisen talouskasvun aikana, jolloin luotiin kansaneläkejärjestelmä. Talvi- ja jatkosota käynnistivät sosiaalipoliittiset uudistukset, sillä sotien jälkeen nousivat esiin laajoja väestönosia koskettaneet kysymykset. Sota jätti jälkeensä vammautuneita, orpoja, leskiä, mittavat sotakorvaukset ja siirtoväen asutuksen. Sota oli koskettanut niin köyhiä, kuin rikkaitakin. Sosiaalipolitiikka ei vastannut enää työväen kysymykseen, vaan se laajeni koskettamaan koko väestöä. Hyvinvointivaltio ei syntynyt vielä sotien jälkeen, vaan odotti laajentumistaan 1970-luvulle. Perusta sille kuitenkin luotiin sotien jälkeen kansakunnan eheyttäjänä. (Anttonen ja Sipilä 2000, 58–63.)

Sosiaalipolitiikan laajeneminen koko väestöä koskettavaksi muutti sen luonnetta. Aiemmin vain määrätty väestöryhmät olivat olleet sosiaalipolitiikan kohteena, mutta sosiaalipolitiikka muuttui ylhäältä päin tulevasta armeliaisuudesta tai pakkotoimista kansalaisoikeudeksi. (Siipi 1967, 173.) Kaikki eivät kuitenkaan kokeneet sosiaalista turvaa ja palveluja kansalaisoikeutena. Kysymys heitteillejätön ja itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen rajanvedosta nousi esiin, kun valtio otti vastuun kaikista kansalai-

sistaan. Seuraavassa katkelmassa on kuvaus vastentahtoisesta hoitoon päätymisestä tilanteessa, jossa ikääntynyt mies ei enää pärjännyt omatoimisesti:

”Kustaan elämä kävi kuitenkin yhä huonommaksi. Kala järvestä väheni ja riista metsästä myös. Paljon Kustaa ei elääkseen tosin tarvinnut, mutta sitten hän kaiken lisäksi sairastui. Häneen tuli liian vuoksi pahoja ajoksia ja ihotauti. Puhuttiin, että hän toisinaan oli sekaisinkin. Hänen sanottiin näkevän pöydän kulmalla harmaita piruja, joita hän muka koetti rautalestillä hakata kuoliaaksi. Kustaasta tuli kylän puheenaihe, ja Jannen oli pakko tarttua asiaan. Hän vei kunnanlääkärin Kustaan mökkiin, mutta Kustaa ei antanut lääkärin tarkastaa itseään. Lääkäri kysyi, näkikö Kustaa todella piruja, mutta Kustaa totesi vain: -Huoli sinä siitä. Janne ja lääkäri tulivat uuden kerran ja nyt poliisin kanssa. Kustaa vietiin väkisin autoon, ja vielä siinäkin hän paini ja reuhtoi niin, että poliisin ja Jannen oli pideltävä häntä.” (Linna 1962, 937).

Kansaneläkelaki vuodelta 1937 oli ensimmäinen universaali toimeentuloturvan muoto Suomessa (Anttonen ja Sipilä 2000, 69). Muonamiesten ja muiden tilattomien maataloustyöläisten jäätyä eläkkeelle osallistuivat työnantajat vielä elatukseen. Vanhusta ei olisi aina haluttu laskea kunnalliskotiin, koska samalla menetettiin tilallisen elatus. Monille siirtymä kunnalliskotiin tiesi parempia oloja, kuin kotona oli koskaan ollut.

”Olojaan kunnalliskodissa hän kiitteli aina käydessään: -Minulla on siellä kyllä hyvät olot. Lakana oikein sänkyssä ja kaks kertaa hyvä ruoka. Töitä saa tehdä jos jaksaa. Puita minä olen siinä hakkaillu...Käy vähän päästä itte toi Janne Kivivuori ja pitää tarkan syynin. Onko valittamista, kysyy, ja jos ei puhuta mitään, kysyy toisen kerran ja sanoo, että puhuu vaan jos on asiaa...”. (Linna 1962, 937.)

Jälleenrakennuksen kaudella perhe oli edelleen se yhteiskunnan perusyksikkö, johon huomio kohdistui. Agraaritalouden kuihtuminen, perinteiden mureneminen, teollistumiskehitys ja raskaat sotakorvaukset, joihin kaikkien ponnisteluja tarvittiin, edellyttivät erilaista väestönsuojelua. Väestönkasvun turvaaminen, asunto- ja työpolitiikka sekä sotainvalidien ja -orpojen tilanne nousi sosiaalipolitiikan keskiöön. Erilaiset perhetyön muodot kehittyivät suojaamaan perheiden hyvinvointia, sillä perinteisiin kyläyhteisöihin kiinnittyneet yhteisöturvan muodot eivät enää olleet perheiden tukena. (Satka 1995, 107, 109–110.)

7.3.3 Raha turvaa elintason

Elintaso

Kansalaissodan jälkeen suomenkielinen sivistyneistö piti lasten kasvattamista ja koulutusta tärkeänä. Aiempi kielikiista oli jo menettänyt merkitystään ja katseet suunnattiin kasvavaan sukupolveen. Kouluissa harjoitettiin runsaasti liikuntaa, veisattiin virsiä ja opiskeltiin suomalaisia sankaritarinoita. Kuri oli ankaraa, lähes sotilaallista ja poliittiset ideologiat läpäisivät opetusohjelman.

”Ruustinna ei kuitenkaan enää jaksanut innostua pohjiaan myöten kieliasiaista. Nyt oli edessä paljon tärkeämpiä asioita. Maanpuolustushenki, punikkiviha ja marxilaisuuden pelko, joka ilmeni enimmäkseen eduskunnan sättimisenä. Opettajantehtävänsä Rautajärvi piti kutsumustehtävänä: –On kasvatettava uusi sukupolvi vanhan ja mädäntyneen tilalle. Siinä asiassa hän sai voimakasta tukea rovasilta ja ruustinnalta: –Juuri niin. Vanhemmat on ehkä menetetty, mutta lapset ovat vielä pelastettavissa. Ja nimenomaan tässä meidän kylässämme riittää työmaata. Tämä on ollut kaikkein tyypillisimpiä punikkipesiä, joskin nyt olosuhteiden pakosta on hieman hiljaisempaa.” (Linna 1962, 794.)

Kaikki vanhemmat eivät hyväksyneet koulun kovaa kuria, vaikka lapsia sinne patistettiin oppivelvollisuuslain nojalla. Sopimattomasta käytöksestä oppilasta saatettiin kurittaa fyysisesti. Monissa perheissä rangaistusta hävettiin ja se katsottiin oikeutetuksi, mutta kaikki eivät hyväksyneet kuritusta. Lastenvalvojan silmin fyysinen kuritus oli kuitenkin tavallinen asia, josta ei olisi ollut syytä nostaa meteliä. Oppivelvollisuuttaan rikkova lapsi saatettiin sijoittaa pakkokeinona kasvatuslaitokseen.

”Poika ei mennyt kouluun, eikä Aune häntä pakottanut, vaan asettui pojan puolelle: –Minun mukulaani ei rääkätä...Ja se on vale että se on kironnu. Minä en ole kirosanaa sen suusta kuullu kun juur joskus, kun toiset opettaa. Mutta seuraavana päivänä saapui Janne Leppäselle: –Kyllä sinun poika on kouluun pantava. –Vai niin...Tommosten puolellako sinäkin olet, jonka pitäis valvoo mukuloitten hyvää...Minun mukulaani ei revitä että tiet. –No, ei siitä nyt kuole jos vähän tukasta vedetään. Janne selitteli Aunelle oppivelvollisuuslakia, mutta Aune oli lujana, ja kun Janne alkoi myös kovistella, syntyi riita...” (Linna 1962, 803.)

Kylä oli kokenut runsaasti menetyksiä kansalaissodan aikana, mutta lapsille se oli jo kaukainen asia. Koulussa kansalaissotaa käsiteltiin voittaneen osapuolen näkökulmasta,

sillä opettajat olivat valkoisia tukenutta sivistyneistöä. Teloituksista puhumista vältettiin lasten kuullen ja käytettiin kiertoilmaisuja sodan raakuuksille.

”Pentinkulmalaisillakin oli paljon ”vainaita”. Oli Halme-vainaa, Laurila-vainaa, Aleksi-vainaa, Akusti-vainaa, Valenti-vainaa, Aliina-vainaa ja monta muuta vainaata. Aivan nuoret lapset, joiden muistikuvat eivät ulottuneet kovinkaan kauas, saattoivat kysellä, kuka se ja se vainaa oli ollut: - Se oli semmonen Halme. Ton Emma tädin mies se oli. - Missä se ny on? - Se meni kapinassa. Lapset muistivat hämäästi aikaa, jolloin oli kulkenut miehiä kivääri selässä, mutta sittenkään he eivät täysin käsittäneet, mitä merkitsi ”mennä kapinassa”. ” (Linna 1962, 687.)

Sotien jälkeen torpparijärjestelmä oli lopullisesti kadonnut, eikä kodin ja maanomistaminen ollut enää varakkaiden ihmisten etuoikeus. Päinvastoin, isoja tiloja jaettiin siirtolaisten ja rintamamiesten asuttamiseksi. Kolme vuosisataa kylää hallinnutkin kartanokin joutui luopumaan mahdollistaan. Jopa muonamiehet saivat lunastaa mökkinsä kartanon mailta. Maiden jakamisesta ja väestön asuttamisesta oli tullut Pentinkulmallakin jo arkipäivää.

”Taas jaettiin maita Pentinkulmalla. Kylään oli tullut karjalaista siirtoväkeä, jolle muodostettiin maatiloja enimmäkseen kartanosta ja suuremmista taloista. Mutta myös rintamamiehille annettiin parin hehtaarin tontteja, joille he lainojen avulla voisivat rakentaa sen kodin, jota puolustamassa olivat etukäteen viisi vuotta olleet. Kukaan ei oikein tiennyt sanoa, miten ja millä he niissä sitten eläisivät ja velkojaan maksaisivat, mutta kun on puuhaa ja toivoa, niin on elämäkin.” (Linna 1962, 1026.)

Työtä oli paljon ja se läpäisi koko arkisen elämän, vaikka vapaa-aikakin yleistyi nuoremman polven keskuudessa. Erilaiset koneet ja kulkuneuvot tulivat helpottamaan maatalouden raskaita töitä ja liikkumista. Torpan vanhat isännät tekivät kuitenkin työtään viimeiseen asti ja monesti päivät päättyivät työmaan ääreen.

”Elina istui vuoteen vieressä. Nähdessään Juhanin nostavan isää selkäänsä ojan varressa hän oli kirkaissut ja lähtenyt juoksemaan vastaan. Mutta jo matkalla oli hätäännys vaihtunut alistumiseksi. Hän pyyhkieli silmiään nenäliinaansa ja soperteli mummulle: -Täytyy... osata..osata ottaa. Keran hän kuitenkin menetti itsehillintänsä, heittäytyi Akselin päälle, itki lohduttomasti ja hoki:-...isä...isä...Kun hän oli rauhoittunut, he istuivat äänettöminä, ja pitkän hiljaisuuden jälkeen mummu sanoi: -Kaikki ne on menneet jaloiltansa”. (Linna 1962, 1029.)

Yrittäjyydellä saattoi hankkia itselleen hyvän elintason, mutta se vaati paljon työtä ja ovelaa luonnetta. Kun aiemmin raskas työ oli ollut rahvaan tunnusmerkki, olivat yrittäjät uusi ammattiryhmä, joka teki runsaasti töitä. Siitä huolimatta yrittäjiä arvostettiin myös herrasväen keskuudessa. Hekin hyötyivät yrittäjien palveluista ja toisaalta yrittäjät ansiot ja varallisuus nostivat näiden sosiaalista asemaa.

”Natsu ansaitsi maidonkuljetuksesta sekä puutavaran ajosta hyvin. Kiviojalaiset olivat pysytelleet Päkin kanssa hyvissä väleissä, ja sen vuoksi heillä oli huononakin aikana ansiota. Päkin lausunto painoi myös linja-auton liikenneluvan hankkimisessa, ja Vikki selitti: –Oltiin siinä vähän niin kun lapualaistakin hädissämme vähän aikaa...Täytyy pikkasen kattoo...Kylläs tiet. Punaisuus heistä olikin jo kadonnut tyystin, sikäli kun sitä syvemmässä mielessä oli ollutkaan”. (Linna 1962, 922.)

Suuren, maailmanlaajuisen laman seurauksena aiheutui työttömyyttä, joka koetteli maaseudun tilatonta työväestöä. Kunnan avustuksia ei mielellään haettu, vaan koitettiin pärjätä muutoin. Naapuriltakin pyydettiin apua mieluummin, kuin kunnasta. Entisten punavankien ja kommunistien tilanne oli kaikkein vaikein, heitä ei haluttu ottaa töihin.

” –Eikö sitä vois ottaa...vaikka maksas huonomminkin... -Niin...mutta mistä sen pienenkän palkan maksaa? Eikö se kunnasta ole kysynyt? Elinan silmät räpyttelivät. –Kun mies pyytää leipää kotio vietäväksi, niin...ei se ole enää leikkiä...-Niin niin...Akseli ärähti sanansa melkein vihaisesti, mutta illalla hän sanoi Vilholle: -Mene sanoon että tulkoon nyt vähäksi aikaa...Saa ruokansa ja vähän rahaa.” (Linna 1962, 843.)

Erityisen kovasti lama iski kaupunkien työväestöön, joka vaelsi töitä etsien pitkin maakuntia. Maaseudulla omavaraistalous mahdollisti työväestölle toimeentulon, kaupungeissa ei elintarviketuotantoa ollut. Valtio järjesti hätäaputoimia hankkeita, kuten tienrakennusta työttömille. Tienrakentajien muonitustehtävät tarjosivat kaivattua työtä ja elantoa myös kylän naisille. Seuraava katkelma kuvaa tätä ”kansanliikettä”, kun työväestö siirtyi tietöiden mukana paikkakunnalta toiselle.

”Kansanliike jatkui. Miehiä kulki pitkin maantietä nuhraantuneeseen sanomalehteen kiedottu nyytti kainalossa. Heidän askelensa olivat jo kouliintuneet säästäviksi ja taloudellisiksi. Seuraavana talvena alettiin oikasta asemankylästä Hollonkulmalle vievää tietä. Valtio oli antanut rahaa ja kunta pani osansa, ja työmaalle piti tulla miehiä vierailtakin paikkakunnilta. Ihmisten masentunut mieli virkistyi hieman.” (Linna 1962, 894.)

Köyhäinhoitolautakunnan puheenjohtajuus oli kunnallinen luottamustoimi. Laman aiheuttama puute ja kunnallinen köyhäinhoitovelvoite nostivat veroluonteisia köyhäinhoiton maksuja. Puheenjohtajan työ oli haasteellista, toisaalta avustuksia jaettiin vain suurimpaan hätään ja ne olivat niukkoja. Siitä huolimatta köyhäinhoitomaksut aiheuttivat maksajissa närää. Pettyneitä olivat myös avustusten saajat, sillä avustukset olivat liian pieniä perheen elatukseen.

”Siukola eli kunnan avustuksen turvin, tai oikeammin kitui, niin kuin moni muukin. Hiljainen, katkera epätoivo levisi varsinkin pitäjän syrjäkulmilla mökistä mökkiin. Janne kantoi köyhäinhoitolautakunnan puheenjohtajana koko ”ajan hengen” paineen. Kunnan elimissä häntä työnnettiin sellaisiin paikkoihin, joissa joutui vastuuseen työttömyyden aiheuttamasta häädystä. Siihen toimittivat häntä vastustajatkin. Ja niin kävi, että häntä ennen pitkää vihasivat nekin, joita hän yritti auttaa”. (Linna 1962, 887.)

Talvisota toi uudelleen esiin kysymyksen siitä, miten perheen elintasolle käy, jos perheen työikäinen mies kaatuu sodassa. Tiina Lintusen (2015) mukaan kansalaissodan uhrien perheitä autettiin vain omiensa keskuudessa, valkoisten perheet auttoivat valkoisia ja punaiset toisia punaisia, jos pystyivät. Valkoisten leskien ja orpojen turvaksi myönnettiin korvauksia ja eläkkeitä, joihin punaleskillä ja -orvoilla ei ollut oikeutta. Työväenyhdistykset tukivat taloudellisesti punaisten perheitä. (Lintunen 2015, 168, 174). Talvisodan uhrit olivat kaatuneet yhteisen asian puolesta ja kaatuneiden perheitä muistettiin riippumatta näiden sosiaalisesta asemasta tai poliittisesta suuntauksesta.

”Tieto Valtun kaatumisesta sävähdetti koko kylää. Koskelassakin se lisäsi sitä hiljaista pelkoa, jota omien poikien puolesta tunnettiin. Aunelle rupesi virtaamaan paketteja. Kylän lotat, Töyryn emäntä ja Rautjärven rouva etunenässä kävivät Aunen luona ja veivät ruokatarvikkeiden lisäksi mennessään rahaa. Hänelle ojennettiin kukkakimppukin, ja Töyryn emäntä piti puheen. –Me naiset saamme kantaa raskaimpana ne uhrit, jotka kansakunnan ja isänmaan alttarille on luovutettava. Tämä touhu nostikin Aunen surustaan. Hän kävi kylällä kertoilemassa mitä kaikkea hänelle oli sanottu ja tuotu. Kartanon herran tuhatmarkkasenkin hän puheissaan kaksinkertaisti.” (Linna 1962, 963.)

Terveystieteidenhuollosta vastasivat kodeissa kiertävät terveyssisarret ja hätätapauksissa kylään haettiin kunnanlääkäri. Terveyssisarret valvoivat erityisesti lasten kasvuolosuhteita ja puuttuivat siivottomiin koteihin, joissa sairaudet ja syöpäläiset levisivät. Sairauksien

diagnostiikka kehittyi, vaikkakaan hoitoa ei kaikkiiin sairauksiin, kuten syöpään ollut vielä löydetty. Aiemmin useimmat ihmiset kuolivat koteihinsa, mutta sairaaloiden yleistyessä vakavasti sairastuneet pääsivät hoitoon. Lääkärien yleistyminen myös maaseutupaikajissa kohensikin kansan terveysoloja, lapsikuolleisuus väheni ja eliniän odote alkoi kasvaa (Siipi 1967, 55–56.) Sairaalat aiheuttivat myös hämmennystä, miten hoitokustannuksista selvitäisiin.

”Ennen Ottoa ei kukaan tavallinen kyläläinen ollut sairastanut ja kuollut oikein sairaalassa. –Mikä Oton sielä ollessa oli. Kunnan sairaala on, ja Janne niissäkin asioissa sanansa sanoo. Kuinka vaan sielä maksaminenkin sumplitaan”. (Linna 1962, 933.)

Elintaso nousi sotien jälkeen maaseudulla ja kaupungeissa. Jälleenrakennuksen vuoksi tarvittiin työvoimaa ja uutta liiketoimintaa syntyi. Elintason nousun myötä ihmisten elämäntavat alkoivat muuttua. Yksityisautoilu ja erilaiset vapaa-ajanviettotavat tavat yleistyivät. Nuoret kävivät tansseissa ja lukivat naistenlehtiä. Raha mahdollisti uudenlaisia kulutustottumuksia ja ylellisyyttä myös työväestölle.

Elämänlaatu

Poliittisesti kireä tilanne jatkui kansalaissodan jälkeen ja kommunismin nousua pelättiin. Lapuan liikkeen hengessä tehtiin muilutuksiakin, johon osallistui kylän merkkihenkilöitä. Silminnäkijöitä peloteltiin hiljaiseksi, jotta nämä eivät todistaisi tapahtumia mahdollisissa oikeudenkäynneissä. Nimismieskin selvitti tapahtumia vain näennäisesti. Lainsäädäntö ei tuonut turvaa samalla tavoin kaikille yksityishenkilöille, sillä lainvalvojat olivat oikeistolaismielisiä.

”Herran katse kierteli sinne tänne. Hänessä oli jotakin vaivautunutta ja kiusaantunutta. –Jos teidät haastetaan, niin te teette niin kuin parhaaksi katsotte. Mutta jos te ette kerran nähnyt...-En, en minä nähny...huudon minä vaan kuulin...Ettei vaan...en minä sekaannu...kai minä työssä saan olla...-Kyllä, kyllä te saatte...Siukola kävi vielä muutaman kerran nimismiehen luona, mutta lopulta tämä lakkasi näennäisestäikin huolehtimasta asiasta: -Minä olen sanonut teille, ettei ole todisteita...Menkää ulos täältä”. (Linna 1962, 861.)

Kansalaissodan jälkimainingeissa poliittisia oikeuksia rajattiin. Maanpetoksesta tuomitut punakaartilaiset menettivät äänioikeutensa ja kommunistinen toiminta kiellettiin.

lainsäädännöllä. Työväenyhdistyksen toimintakin oli vaimeaa, monet johtohahmot oli teloitettu tai tuomittu vankeuteen sodan jälkeen ja työväestö ei oikein uskaltanut koontua. Oikeistolaiset maanpuolustushenkiset yhdistykset lisääntyivät, naisetkin perustivat suojeluskunnan oheen Lotta Svärd-järjestön. Maanpuolustusvalmiutta ja -henkeä haluttiin nostaa myös urheilusaavutuksilla ja hiihdosta tuli kouluissa suosittu kilpailulaji. Hyväntekeväisyystyötä köyhien parissa tehtiin myös maanpuolustushengessä.

”Ruustinna oli keksinyt, että lottien tulisi tarjota työttömyystyömaalla lämmin aterialle silloin tällöin, ja hän ajoi tahtonsa läpi, vaikka monet sitä vastustivat ajatellessaan miestensä ja isiensä nureksintaa, kun he joutuisivat luovuttamaan aineksia näihin keittoihin. Mutta ruustinna selitti: – Minä lahjoitan yksin ensimmäisen keiton ainekset. Puhumattakaan siitä, että jokaisen parempiosaisen on autettava puutteeseen joutuneita, tällaisella toimenpiteellä on vielä sekin merkitys, että saadaan maanpuolustusjärjestö lähemmäksi syviä rivejä.” (Linna 1962, 896–897.)

Äärioikeistolainen Lapuan liike perustettiin vastustamaan kommunismia. Fasistiset aatteet kantautuivat Euroopasta Suomeen ja äärioikeiston keskuudessa valkoisen Suur-Suomen ideologia oli lyönyt läpi. Lapuan liikkeen toiminta ei kuitenkaan saanut kannatusta keskustavoittoisen hallituksen puolelta. Liike myös jakoi porvariston kenttää, sillä kaikki eivät hyväksyneet liikkeen radikaaleja ja lainvastaisia toimia. Lapuan liike lakautettiin epäonnistuneen Mäntsälän kapinan jälkeen. Muutama äärioikeistolainen liike yritti vielä nousua, mutta valtiopäättäjiin kohdistuneet muilutussuunnitelmat tuomittiin ja liikkeiden toiminta kiellettiin lainsäädännöllä.

Talvi- ja jatkosota yhdistivät jälleen kyläläisiä ja kansalaissodan aikaiset kaunat alkoivat hälventyä tai ainakin ne haluttiin unohtaa. Sankarivainajia tuli niin rikkaista, kuin köyhistäkin taloista. Sotien aikana luokkien väliset raja-aidat murtuivat, sillä myös työväestön jälkeläiset saattoivat omilla ansioillaan edetä sotilasuralla. Jokaista tarvittiin yhteistä ja ylivoimaiselta tuntunutta vihollista vastaan. Aseveljeydestä oli tullut uusi sillanrakennuksen käsite. Sillanrakentajana toimi myös punaisten hautojen vapauttaminen panasta ja vainajien siunaaminen. Tunnustuksella oli iso merkitys kotirintaman naisille, jotka olivat menettäneet jo perheenjäseniään kansalaissodassa.

”Rautajärvi pääsi siviiliin suoraan sotasairaalarasta ja alkoi heti touhuta kansalaissovintoa huolimatta siitä, että ontui vielä haavoittunutta jalkaansa. Hän kävi kaikkien joukkueestaan kaatuneiden miesten kotona, myös

Koskelassa. –Asetoverien puolesta tulin ilmoittamaan osanottomme. Sana asetoveri ja aseveli toistuikin hyvin usein hänen puheissaan. Hän oli mukana vapauttamassa teloitettujen kapinallisten hautaakin siitä pannasta, jossa se tähän saakka oli ollut. Myös rovasti oli asialle myötämielinen, vaikka jotkut kirkonkylän isännistä ja herroista pitivät niiden asioiden esilleottoa vaarallisena. Olisi parempi unohtaa koko asia puolin ja toisin, he sanoivat. Tosiasiassa he tahtoivat vain unohtaa oman osuutensa noihin tapahtumiin.” (Linna 1962, 987.)

Sotien jälkeen kylän elämä ei enää palannut entisiin uomiinsa. Kylään asettui paljon siirtolaisia ja evakoita, joille jaettiin maata kylän mahtitaloista. Myös muu työväestö saattoi ostaa maata. Isot isännät menettivät maitaan ja arvovaltaansa. Evakot, kuten muukin maaseudun työväestö oli köyhää. Jälleenrakennus kuitenkin pakotti toimimaan ja sopeutumaan uuteen elämään.

Tulot

Kunta keräsi varoja köyhäinhoitoon. Lama ja työttömyys johtivat siihen, että köyhäinhoitomaksuja piti korottaa. Tämä aiheutti vastustusta kunnanvaltuustoissa. Loppujen lopuksi avustuskohdeilla käytiin poliittista vaihtokauppaa. Osa vaati varoja maanpuolustustyöhön ja osa köyhäinhoitoon, niinpä jouduttiin tekemään kompromisseja ja kohdentamaan varoja eri kohteisiin, jotta jokainen sai tahtomansa osittain läpi.

Isännät ja muut työnantajat teettivät laman aikana töitä niin pienellä palkalla, ettei se tahtonut riittää elämiseen. Lama ja työttömyys mahdollistivat varakkaille ihmisille toisten heikon aseman hyödyntäminen, sahuri saattoi ostaa puuta pilkkahintaan ja teettää työn pienellä korvauksella. Huonostakin työpaikasta oli pidettävä kiinni, koska muutaakaan ei ollut tarjolla, lisäksi irtisanomisen seurauksena olisi menettänyt kotinsa. Yhden ihmisen ansioilla saattoi joutua elättämään koko perheen, jos muut olivat jääneet työttömiksi.

”Leppäsellä oltiin pelkästään Preetin ansioiden varassa, jotka olivat entistä huonommat, kun kartanon herrakin oli alentanut palkkoja. Lisäksi vähennettiin väkeä yhtenä ja lopputilin sai pienimmästäkin.” (Linna 1962, 886.)

Työväestön taloudellisen ahdingon hyväksikäyttöön uskalsi ottaa kantaa myös osa herasväkeen kuuluvista, koska köyhäinhoitomaksut koskettivat kaikkia ja vain osa hyötyi

heikosta tilanteesta. Myös suurlakot ja kansalaissodan muisto olivat tuoreena sodan voittaneiden mielessä. Yhteiskuntarauhan ylläpitäminen oli yhtä veitsenterällä taitelua, kun köyhä kansanosa oli vailla taloudellista turvaa, mutta osoittanut jo kykynsä järjestäytyä ja nousta jopa aseelliseen vastarintaan.

”Hän osasi kyllä ahdistaa Päkkiä. Kunnanverot nousivat nousemistaan ja Päkki rikastui rikastumistaan. Isännät valittivat luonnottomia köyhäishoitomaksuja, ja Janne osasi iskeä oikeaan kohtaan: -Mitä te valitatte? Päkkihän täällä hallitsee koko pitäjän metsätöitä, jotka ovat suurin piirtein ainoa tulonlähde talvisin työvälle. Mies teettää ilmaiseksi töitä ja te elättätte jollain lailla perheet. Siinä asian ydin on. Älkää antako sille ilmaiseksi metsiänne älkääkö päästäkö tuommoista miestä määräämään asioistanne. Tähän ajatukseen yhtyivät varovasti usein Korri ja hänen puoluetoverinsa, mutta heillä ei ollut sisua asettua samaan rintamaan maanpetturin kanssa, vaikka he keskenään puhuivat: -Kyllä se siinä asiasa oikeessa on. Päkki pystys maksamaan paremmat palkat. Meiltä se lopulta imetään kaikki”. (Linna 1962, 888.)

Monet lapsiperheetkin elivät köyhyudessa kunnan avustusten turvin. Avustukset tuntuivat riittämättömiltä ja niiden oikeudenmukainen jakaminen kyseenalaistettiin. Köyhät perheet osasivat suhtautua myös toisiinsa melko armottomasti ja arvioiden, kuka ansaitsee apua. Köyhäinhoidosta vastaavat saivat usein syytöksiä osakseen, vaikkei tilanne heistä johtunutkaan.

”Katto siittä ettäs näät...Ruoki itte kuus mukulaa semmosella. -Kyllä minä sen tiedän, mutta minä en muutu leiväksi. Hysterinen vaimo purskahti itkuun ja sähisi silmittömästi: -Kylläs niitten huorien mukuloille hankit apua ja eläkkeitä...mutta kunnon ihmisten mukulat tapat nälkään”. (Linna 1962, 887.)

Aiemmin lapset olivat huolehtineet ikääntyvistä vanhemmistaan ja vastanneet näiden elatuksesta. Sodassa kaatui työikäisiä miehiä, joiden varaan perheen taloudellinen turva nojasi. Myös sotien jälkeinen palkkatyön yleistyminen ja muutto maaseudulta kasvu-keskuksiin rikkoivat ylisukupolvisia perherakenteita ja ikääntyneiden sosiaalinen turva tuli ratkaista uudella tavalla. Toisille eläke tarjosi paremman elintason, kuin mitä heillä oli koskaan ollut.

”Aune oli saanut Valtusta sururistin, ja hän kävi sitä näyttämässä kyläläisille. Kun kaatuneita nykyään oli jo kuinka ja paljon, ei Auneen kiinnitetty

huomioita niin kuin alkuun, mutta hän sai sentään Valtusta eläkettä, joten elämä oli pysyvästi hänen kohdallaan kohentunut”. (Linna 1962, 984.)

Kun ikääntynyt ei enää pärjännyt omatoimisesti kotonaan, järjestettiin hänelle paikka kunnalliskodista. Ennen sitä taloudellista turvaa toi kuitenkin eläke, jota saattoi saada, kun ei enää kyennyt elättämään itseään ansiotyöllä. Taloudellisista avustuksista tuli yhä yleisempi sosiaalisen turvan muoto, sillä perinteinen agraariyhteiskunta oli modernisoitumassa. Entisen kaltaiset ruotu- ja työlaitokset eivät enää soveltuneet uuteen aikakautteen.

8 Luokkarakenteen ja sosiaalisen turvan välinen yhteys

Tutkielmani keskeinen tulos on se, että hyvinvointia edistävä sosiaalinen turva ja tasavertainen yhteiskunta voivat rakentua olosuhteissa, joissa eriarvoisuus ja siihen johtavat mekanismit tunnistetaan. Keskeistä on se, millä tavoin huono-osaisuus selitetään. Sääty-yhteiskunnan luonnolliseen eriarvoisuuteen perustunut valta- ja luokkarakenne estivät näkemästä huono-osaisuuden rakenteellisia syitä, kuten maaseudun tilattoman työväestön heikkoa elintasoa tai asumisen epävarmuutta. Elinkeinovapaus oli mahdollistanut työväestön liikkuvuuden, mutta Suomen hidas teollistuminen ja maatalouteen nojaava tuotanto vaikeuttivat työväestön tilannetta. Lisäksi työväestö oli vailla poliittisia oikeuksia ja siten keinottomia vaikuttamaan omaan tilanteeseensa. Säätyjen rajat olivat rikkumattomat, eikä työväestöllä ollut mitään mahdollisuuksia nousta ylempään säätyyn. Huono-osaisuutta selitettiin luojaan tahdolla ja hyväosaiset olivat päässeet asemaansa herran armosta. Kun huono-osaisuuden syy löytyi jostain ylimaallisesta, ei siihen edes osattu etsiä ihmisen keksimää ratkaisua.

Suomalaisen sivistyneistön itsenäistymispyrkimykset ja kansan valjastaminen aatteen saivat hyväosaisten huomion kiinnittymään kansaan. Valistuksen ja erilaisten yleishyödyllisten yhdistyksien avulla pyrittiin mobilisoimaan (aktivoimaan!) kansaa kasvamaan terveeksi ja hyvätapaiseksi. Sellaiseksi, jota itsenäistynyt maa tarvitsi. Kiinnostavaa on se, miten kansan järjestäytyminen vaikutti poliittisen kansalaisuuden kasvuun. Näyttäisi siltä, että demokratiaan kasvaminen järjestöissä ja liikkeissä valmisti

kansaa myös käyttämään tulevaa äänioikeuttaan. Kansalaisten valistus ja liikkeiden saama kannatus yhteiskuntaluokkarajat ylittäen mahdollistivat osallisuuden ja järjestäytymisen. Suomea sanotaan yhdistyksien maaksi ja on hyvin kuvaava ilmaus. Yhdistystoiminnalla on ollut merkittävä vaikutus suomalaisen yhteiskunnan ja sosiaalipolitiikan kehitykseen.

Luokkien väliset raja-aidat olivat jo alkaneet murtua rahan tullessa keskeiseksi sosiaalis- ta asemaa määrittäväksi tekijäksi. Huono-osaisuutta katsottiin voivan hoitaa kasvatuk- sella ja valistuksella eli sen nähtiin olevan seurausta yksilön omista huonoista elämänta- voista ja sivistymättömyydestä. Koulutus mahdollistikin jo nuorempien polvien sosiaa- lisen kohoamisen, mutta aikuisen työväestön puutetta koulutus ei korjannut. Laman ai- kaiset niukasti palkatut hätäaputyöt tekivät näkyväksi sen, että työ ei poistanut köyhyyt- tä, jos siitä maksettiin liian vähän. Työpainotteinen, rankaiseva köyhäinhoito oli toimi- maton ratkaisu rakenteellisten ongelmien edessä.

Vasta talvi- ja jatkosota kuroivat sosiaalista kuilua umpeen. Sodan menetykset olivat yhteisiä ja jälleenrakennuksen alkaessa hyvinvoinnin kysymyksetkin muuttuivat yleisik- si ja yhteisiksi. Sota oli jättänyt jälkeensä leskiä, orpoja sekä fyysisesti ja psyykkisesti vammautuneita miehiä koskettaen koko kansakuntaa. Taloudellisista etuuksista alkoi kehittyä keskeinen osa sosiaalista turvaa, sillä agraaritalouden väistyessä ei kyläyhteisö- jen keskinäinen turva enää ratkaissut hoivan ja huolenpidon kysymyksiä. Omavaraista- loudesta oli siirrytty jo rahatalouden aikaan. Sodanjälkeinen väestönkasvu ja jälleenra- kennus tuli turvata ja ratkaisuna olivat erilaiset universaalit eläke- ja perhe-etuudet sekä asumisen rahoittaminen. Tasa-arvo ja solidaarisuus näyttivät tulevan ikään kuin kollek- tiivisen kärsimyksen seurauksena.

Solidaarisuudesta todetaan, että se on yhteisöjä ja yhteiskuntia koossapitävä voima. Yh- teiskunnallisen solidaarisuuden keskeinen kysymys on se, millä tavoin yhteisölliset hyödykkeet jaetaan. Hyvinvointivaltiossa tulonjako, korkea verotus ja kattava palvelu- taso kuvaavat institutionalisoitua solidaarisuutta. Se takaa kansalaisilleen luokka- asemasta riippumatta yksilöllisiä, poliittisia, sosiaalisia ja taloudellisia oikeuksia vähen- täen näin luokka-asemien välisiä jännitteitä. (Laitinen ja Pessi 2011, 21; Laitinen, Pessi ja Saari 2011, 100.)

Hyvinvointivaltio on turvannut kaikki kansalaisensa sosiaalivakuutuksin ja –palveluin riskien varalta. Emme enää tunne jokaista, jota kohtaan olemme veroja maksamalla solidaarisia, vaan veronmaksuhalukkuus perustuu ajatukseen siitä, että hyvinvointivaltio on vakuuttanut näin kaikki kansalaisensa. Yksityinen vastuu on yhteiskunnallistettu, sillä kaupankäynnin, työnjaon ja toisilleen tuntemattomien ihmisten välisen taloudellisen riippuvuuden lisääntyessä vastuun jakamisen käytännöt ovat muotoutuneet laajoiksi ja monimutkaisiksi. Tästä seurasi yhteiskunnan vakuutuksellistaminen ja lopuksi vakuutuksen valtiollistuminen, hyvinvointivaltio. (Liukko 2013, 29.)

Walter Lorenz (2014) pohtii näkökulmaa kansalaisyhteiskunnan tuottamasta solidaarisuudesta, jossa valtio toimii taustalla vain sääntelijänä ja mahdollistajana. Kansalaisyhteiskunnassa erilaiset yhteisöt tuottavat solidaarisuuden funktioita, eikä pyrkimyksenä ole poistaa sosiaalista eriarvoisuutta, sillä sosiaalista järjestystä ylläpitää verkottunut kansalaisyhteiskunta. (Lorenz 2014, 19.) Myös Otso Sandberg (2015, 325) tuo esiin näkemyksen, että pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden ideaalivaltio kansalaisistaan huolehtivana paimenena on siirtymässä yksilövastuuta korostavaan mahdollisuuksia tarjoavaan valtioon. Vastuu ”hyvän kansalaisen” normeista poikkeamiseen siirtyy näin enenevässä määrin valtiolta elämänpoliittista valintoja tekeville yksilölle. Tästäkin syystä yhteiskuntaluokista ja sosiaalisesta liikkuvuudesta puhuminen on ajankohtaista. Ilman aitoa elämänvalintojen mahdollisuutta ja sosiaalisten erojen tasaamista on mahdollista luisua takaisin ”luonnolliseen” eriarvoisuuteen.

9 Pohdinta

Tässä tutkielmassa keskeiset eettisyyden ja luotettavuuden kysymykset kytkeytyvät aineistoon ja siihen, millä tavoin totuus käsitetään. Olin valinnut aineistokseni tunnetun suomalaisen kaunokirjallisen teoksen, joka itsessään voi jo herättää ihmisissä mielikuvia ja tunteita. Olen siis kajonnut rakastettuun merkkiteokseen, kyseenalaistamatta sitä, onko minulla siihen oikeutta. Tuloslukuani elävöittävät aineistokatkkelmat ja pohdinkin alkuperäisten lainauksien hyödyntämistä miellyttävän lukukokemuksen näkökulmasta. Olisinko onnistunut kirjoittamaan tuloksista yhtä eläväisesti ja lukijaa puhutelleen ilman otteita aineistosta.

Toisaalta haluan nostaa esille sen, että tunnettuun teokseen tarttuminen vaatii myös rohkeutta. En voi piiloutua tutkimusaineiston taakse, vaan kuka tahansa voi lukea alkupe räisen aineiston ja tehdä omat johtopäätöksensä tutkielman onnistumisesta. Tutkielmaani voi siis vapaasti arvioida ja esittää siitä omia näkemyksiään, koska aineisto on kaikkien saatavilla. Tämä tekee tutkielmasta läpinäkyvän ja lisää siten sen luotettavuutta. Epävarmuustekijän muodostaakin tulkinnallisuus ja todellisuuden olemus.

Hietikko (2008) on pohtinut sulkeistamista eli niiden tekijöiden poissulkemista, jotka ovat voineet vaikuttaa kirjailijaan ja siten hänen tuottamaansa tekstiin. Itse näen tämän sosiaalisen konstruktionismin ja tulkinnallisuuden näkökulmasta ongelmallisena seikkana. Kirjoitettu kieli on vaiti ja ainoastaan lukija puhuu molempien puolesta. Parhaimmillaakin kirjailijan motiivit ja tekstin merkitys ovat vain arvailtavissa. (Ricoeur 2000, 120.) Tämä epävarmuus ja virhetulkintojen suuri riski tekevät sulkeistamisesta tässä tutkielmassa tarpeettoman. Tutkimusprosessi onkin aina henkilökohtainen, omiin ajatuksiin ja tunteisiin vaikuttava ja niistä ammentava kokemus, kun pyritään ymmärtämään toisen ihmisen elämää osana kontekstia ja historiallisia prosesseja (Leskelä-Kärki 2001, 118).

Hietikon (2008, 21–22) mukaan todellisuuden ja fiktion vuoropuhelu on keskeinen teoreettinen lähtökohta ja vaikeimmin hallittava metodologinen ongelma. Mari Hatavara (2010, 158–159) kuitenkin muistuttaa, että historiallinen romaani viittaa aina historiankirjoituksesta tuttuihin tapahtumiin tai henkilöihin. Mikäli lukija ei tunne näitä historiallisia taustoja, ei historiallisen romaanin tulkinta poikkea muiden romaanien tulkinnasta. Kaunokirjalliset teokset ovat kuvaus jostain toisesta todellisuudesta ja kuitenkin aina juurtuneena arkielämän todellisuuteen (Berger ja Luckmann 1995, 48–50). Olen täydentänyt tuloksiani lähdekirjallisuudella ja siten keskusteluttanut todellisuutta ja fiktiota keskenään. Tutkielman kirjoittamisen ohella olen tutustunut myös muuhun kirjallisuuteen ja kulttuurituotteisiin, jotka kuvaavat Suomen lähihistoriaa. Näin Suomen juhla-vuotena se on ollut helppoa, historialliset aiheet ovat olleet hyvin edustettuina. Olen pyrkinyt lähestymään aihettani monesta näkökulmasta välttääkseni Hatavaran (2010) kuvaamaa tilannetta, jossa lukija/tutkija ei tunne historiallisen teoksen kontekstia.

Pekka Haatanen (1968, 311) on tutkimuksessaan todennut, että kaunokirjallisilla teoksilla on arvoa yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen aineistona. Ne voivat toimia kuvittaji-

na, tekstin elävoittäjinä ja ilmiön visualisoijina. Erityisesti Suomen maalausköyhyyden historiasta on runsaammin kaunokirjallista, kuin tieteellistä aineistoa. Historiallisten aineistojen luotettavuuden arviointi on haastavaa ja jää usein subjektiivisten arvostusten ja arvioiden varaan. Luotettavuuden kriteerinä voikin käyttää muista lähteistä koottua tietoa samoista ilmiöistä ja tapahtumista. Kaunokirjallinen teos ei välttämättä anna uutta, luotettavaa tietoa historian tutkijalle, mutta se havainnollistaa jo aiemmin tunnettuja ilmiöitä. (Haatanen 1968, 311–313.) Olen hyödyntänyt omassa tutkielmassani kaunokirjallisen aineiston ohella myös tieteellistä kirjallisuutta. Joitakin osioita olen täydentänyt runsaammin tieteellisen kirjallisuuden perusteella, sillä aineisto jätti jonkin verran aukkoja analyysiini. Tunnistan Haatanen (1968) kuvauksen kaunokirjallisesta teoksesta tutkimusaineistona nimenomaan tutkimuksen elävoittäjänä ja visualisoijana.

Koin haastavimmaksi vaiheeksi tässä tutkielmassa analyysin toteuttamisen. Tutkimustehtäväni on laaja ja analyysissä tuli hallita tämä monitahoinen ja -ulotteinen tehtävä. Minua auttoi tutkimustehtävän visualisoiminen ja näitä luonnoksia tehdessäni muodostin myös analyysissä käyttämäni työvälineen. Analyysiä varten tekemäni väline voisi mahdollistaa monitahoisten tutkimustehtävien tarkastelun myös muilta ajanjaksoilta, vaikkapa nykypäivän sosiaaliturvasta ja yhteiskunnan luokka- ja valtarakenteesta. Aineistoa voisi koota rikkaasti hyödyntäen erilaisia lähteitä. Itselleni aineistoksi valikoitui teos, joka inspiroi minua ja herätti kiinnostuksen historiaan.

Jos tekisin tämän tutkielman nyt uudestaan, niin keskittyisin mahdollisesti vain johonkin tiettyyn trilogian osaan. Kolmen erilaisen ajanjakson analysoiminen oli haastavaa ja epäilen, että analyysini jäi osittain pinnalliseksi. Pohdin analyysia tehdessäni, josko tarkentaisin tutkimustehtävääni ja keskittyisin johonkin teemaan yksityiskohtaisemmin. Luovuin kuitenkin tästä ajatuksesta, sillä pinnallisuudestaan huolimatta havaitsin, että olin löytänyt ajanjaksoille toisistaan poikkeavia piirteitä ja koin onnistuneeni analyysissä riittävällä tavalla. Myös analyysin rakentaminen kaunokirjallisen teoksen ja lähdekirjallisuuden vuorovaikutuksessa oli suorastaan koukuttavaa, enkä malttanut jättää osaa teoksesta käsittelemättä. Narratiivinen lähestymistapa mahdollisti luovan tavan käsitellä aineistoa ja tehdä analyysiä.

Haastavaa oli myös sosiaalityön näkökulman säilyttäminen kaikissa tutkimukseni vaiheissa. Täällä Pohjantähden alla -trilogia on elämäkerrallisen sukuromaanin kaltainen

teos, eikä sitä ole kirjoitettu tietoisesti sosiaalityön näkökulmaa esillä pitäen. Toisaalta tämä palauttaa mieleeni sen, että ihmisten elämäntarinoissa vaikuttavat monet erilaiset sisäiset ja ulkoiset olosuhteet. Sosiaalityö on osana ihmisten arkea, mutta pääroolia se ei aikakirjoissa saa. Tutkielma myös paikantuu ajallisesti suomalaisen sosiaalityön juurille, joten se kuvailee lähinnä olosuhteita, joista nykyinen sosiaaliturvajärjestelmä hyvinvointiammatteineen on muotoutunut.

Lähteet

- Aittola, Tapio ja Raiskila, Vesa (1995) Jälkisanat. Teoksessa Berger, Peter L. ja Luckmann, Thomas, Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Helsinki: Gaudeamus. 213–231.
- Alasuutari, Pertti (1996) Toinen tasavalta. Suomi 1946–1994. Tampere: Vastapaino.
- Alber, Jan (2010) Mahdottomat tarinamaailmat – ja mitä niillä voi tehdä. Teoksessa Hatavara, Mari, Lehtimäki, Markku ja Tammi, Pekka (toim.) Luonnolliset ja luonnottomat kertomukset. Jälkiklassisen narratologian suuntia. Helsinki: Gaudeamus. 44–64.
- Allardt, Erik (1995) Sosiologia. Helsinki: WSOY.
- Annola, Johanna (2011) Äiti, emäntä, virkanainen, vartija. Köyhäintalojen johtajattaret ja yhteiskunnallinen äitiys 1880–1918. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.
- Anttonen, Anneli ja Sipilä, Jorma (2000) Suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Tampere: Vastapaino.
- Anttonen, Anneli ja Sointu, Liina (2006) Hoivapolitiikka muutoksessa. Julkinen vastuu pienten lasten ja ikääntyneiden hoivasta 12:ssa Euroopan maassa. Stakes. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201210319568>, viitattu 17.10.2016.
- Berger, Peter L. ja Luckmann, Thomas (1995) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Helsinki: Gaudeamus.
- Ehrnrooth, Leo (2005) Nykyaikainen yhteiskuntapolitiikka, sen edellytykset ja tehtävät. Teoksessa Eräsaari, Risto ja Rahkonen, Keijo (toim.) Työväenkysymyksestä sosiaalipolitiikkaan Yrjö-Koskisesta Heikki Warikseen. Helsinki: Gaudeamus. 148–163.
- Erola, Jani (2010) Johdanto. Teoksessa Erola Jani (toim.) Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Gaudeamus. 19–26.
- Erola, Jani (2010) Luokkarakenne ja luokkiin samaistuminen Suomessa. Teoksessa Erola Jani (toim.) Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Gaudeamus. 27–44.
- Erola, Jani (2010) Yhteenveto: Yhteiskuntaluokat 2000-luvun alun Suomessa. Teoksessa Erola Jani (toim.) Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Gaudeamus. 237–241.
- Haapala, Pertti (1999) Työväenluokan synty. Teoksessa Haapala, Pertti (toim.) Talous, valta ja valtio. Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta. Tampere: Vastapaino. 199–220.
- Haatanen, Pekka (1968) Suomen maalaissäköyhälistö. Helsinki: WSOY.
- Harrikari, Timo, Rauhala, Pirkko-Liisa ja Virokannas, Elina (2014) Modernization and Social Work: Toward Governing Risks, Advanced Liberalism and Crumbling Solidarity? Teoksessa Harrikari, Timo, Rauhala, Pirkko-Liisa ja Virokannas, Elina (toim.) Social Change and Social Work. United Kingdom: Ashgate. 1–14.
- Hatavara, Mari (2010) Mahdollinen ja mahdoton kerronta historiallisessa romaanissa. Teoksessa Hatavara, Mari, Lehtimäki, Markku ja Tammi, Pekka (toim.) Luonnolliset ja luonnottomat kertomukset. Jälkiklassisen narratologian suuntia. Helsinki: Gaudeamus. 157–187.

Heikkilä, Matti (1990) *Köyhyys ja huono-osaisuus hyvinvointivaltiossa. Tutkimus köyhyydestä ja hyvinvoinnin puutteiden kasautumisesta Suomessa*. Helsinki: Sosiaalihuoltus.

Heikkinen, Jarmo (2008) *Sosiaalityön ammattikuva sosiaalihuollossa*. Akateeminen väitöskirja. Kuopion yliopisto.

Helsingin sanomat. Talonmiehen tytär väitteli tohtoriksi ja törmäsi ulkopuolisuuteen – ”Luokkaeroja on kaikkialla, ja on vaarallista, kun niitä ei haluta nähdä”. 3.11.2016. <http://www.hs.fi/elama/a1478062146917>, viitattu 4.11.2016.

Hermanoff, Anneli (2016) ”Mukava mennä iloisella mielellä”. Narratiivinen tutkimus kehitysvammaisten nuorten toisen asteen opinnoista. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-890-9>, viitattu 18.5.2016.

Hietikko, Harri (2008) *Valta, johtajuus, tuho ja toivo J.R.R. Tolkienin teoksessa Taru Sormusten Herrasta eli ”Management by Sauron”*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.

Hoppania, Hanna-Kaisa, Karsio, Olli, Näre, Lena, Olakivi, Antero, Sointu, Liina, Vaitinen, Tiina ja Zechner, Minna (2016) *Hoivan arvoiset. Vaiva yhteiskunnan ytimessä*. Helsinki: Gaudeamus.

Hyvärinen, Matti (2006) *Kertomuksen tutkimus*.
<http://www.uta.fi/yky/yhteystiedot/henkilokunta/mattikhyvarinen/index/Kerronnallinen%20tutkimus.pdf>, viitattu 25.2.2016

Häkkinen, Antti ja Peltola, Jarmo (2005) *Suomalaisen ”alaluokan” historiaa: köyhyys ja työttömyys Suomessa 1860–2000*. Teoksessa Häkkinen, Antti, Pulma, Panu ja Tervonen, Miika (toim.) *Vieraat kulkijat–tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa*. Helsinki: SKS. 39–94.

Hänninen, Vilma (2000) *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.

Härkönen, Juho (2010) *Sosiaalinen periytyvyys ja sosiaalinen liikkuvuus*. Teoksessa Erola, Jani (toim.) *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus. 51–66.

Jaakkola, Jouko (1994) *Sosiaalisen kysymyksen yhteiskunta*. Teoksessa Jaakkola, Jouko, Pulma, Panu, Satka, Mirja ja Urponen, Kyösti (toim.) *Armeliaisuus, yhteisöapu ja sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto. 71–162.

Jaakkola, Jouko, Pulma, Panu, Satka, Mirja ja Urponen, Kyösti (1994) *Johdanto*. Teoksessa Jaakkola, Jouko, Pulma, Panu, Satka, Mirja ja Urponen, Kyösti (toim.) *Armeliaisuus, yhteisöapu ja sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto. 11–14.

Jokinen, Kimmo ja Saaristo, Kimmo (2006) *Suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: WSOY.

Julkunen, Raija (2006) *Perhe, työ, hoiva ja valtio – oma ja yhteinen, yksityinen ja julkinen hoivavastuu*. Teoksessa Hokkanen, Liisa ja Sauvola, Maritta (toim.) *Puhumattomat paikat. Puheenvuoroja perheestä*. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Julkaisusarja 22. 15–45.

Järvinen, Katriina (2010) Keskiluokan pinnan alta. Teoksessa Erola Jani (toim.) Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Gaudeamus. 231–236.

Kaasila, Raimo (2008) Eri lähestymistapojen integroiminen narratiivisessa Analyysissä. Teoksessa Kaasila, Raimo, Rajala, Raimo ja Nurmi, Kari E. (toim.). Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 41–67.

Kalela, Jorma (2000) Historiantutkimus ja historia. Helsinki: Gaudeamus.

Kolbe, Laura (2010) Esipuhe: Luokat, myytit ja suuri kansallinen kertomus. Teoksessa Erola Jani (toim.) Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Gaudeamus. 5–18.

Kröger, Teppo (2004) Sosiaalipalvelujen tutkimus ja sosiaalityö. JANUS vol. 12 (2) 2004, 200–216.

Kylävaara, Keijo (1967) Vuosi seitsemäntoista. Reportaasi itsenäisen Suomen syntymävuodesta. Helsinki: Helsingin sanomat.

Käyhkö, Mari (2014) Kelpaanko? Riitänkö? Kuulunko? Työläistaustaiset naiset, yliopisto-opiskelu ja luokan kokemukset. Sosiologia 1/2014. 4–20.

Laitinen, Arto, Pessi, Anne Birgitta ja Saari, Juho (2011) Yhteiskuntien solidaarisuus – kolme peruskysymystä. Teoksessa Laitinen, Arto ja Pessi, Anne Birgitta (toim.) Solidaarisuus. Helsinki: Gaudeamus. 135–158.

Laitinen, Arto ja Pessi, Anne Birgitta (2011) Moniongelmainen solidaarisuus. Teoksessa Laitinen, Arto ja Pessi, Anne Birgitta (toim.) Solidaarisuus. Helsinki: Gaudeamus. 7–34.

Laki oppivelvollisuudesta.

<https://www.eduskunta.fi/pdf/saadokset/101-1921.pdf>, viitattu 13.5.2017.

Leighninger, Leslie (2012) The History of Social Work and Social Welfare. Teoksessa Dulmus, N. Catherine ja Sowers, Karen M. (toim.) The Profession of Social Work. Guided by History, Led by Evidence. New Jersey: Wiley. 1–34.

Leskelä-Kärki, Maarit (2001) Kerrottu elämä. Naishistorioitsija ja toisen ihmisen historian kirjoittamisen ongelma. Teoksessa Kalela, Jorma ja Lindroos, Ilari (toim.) Jokapäiväinen historia. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 98–120.

Lieblich, Amia, Tuval-Mashiach, Rivka ja Zilber, Tamar (1998) Narrative Research. Reading, Analysis and Interpretation. London: SAGE Publications.

Linna, Väinö (2012) Täällä Pohjantähden alla 1–3. Alkuperäiset painokset vuosilta 1959, 1960 ja 1962. Helsinki: WSOY.

Lintunen, Tiina (2015) Punaisten naisten tiet. Valtiorikosoikeuteen vuonna 1918 joutuneiden Porin seudun naisten toiminta sota-aikana, tuomiot ja myöhemmät elämänvaiheet. Akateeminen väitöskirja. Turun yliopisto.

<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/113971/AnnalesC412Lintunen.pdf?sequence=2>, viitattu 26.5.2017.

Liukko, Jyri (2013) Solidaarisuuskone. Elämän vakuuttaminen ja vastuuajattelun muutos. Helsinki: Gaudeamus.

Lorenz, Walter (2014) Is History Repeating Itself? Reinventing Social Works's Role in Ensuring Social Solidarity Under Conditions of Globalization. Teoksessa Harrikari,

Timo, Rauhala, Pirkko-Liisa ja Virokannas, Elina (toim.) *Social Change and Social Work*. United Kingdom: Ashgate. 15–30.

Markkola, Pirjo (1996) Marginaali historian keskipisteessä. Teoksessa Peltola, Jarmo ja Markkola, Pirjo (toim.) *Kuokkavieraiden pidot*. Tampere: Vastapaino. 7–22.

Meinander, Henrik (2012) *Tasavallan tiellä: Suomi kansalaissodasta 2010-luvulle*. Porvoo: Bookwell Oy.

Melin, Harri (2010) Tarvitaako vielä luokkatutkimusta? Teoksessa Erola Jani (toim.) *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus. 211–230.

Mokka, Roope ja Neuvonen, Aleksi (2006) *Yksilön ääni. Hyvinvointivaltio yhteisöjen ajalla*. Helsinki: Edita.

Niemelä, Pauli (1997) *Suomalainen turvattomuus*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Paloheimo, Heikki ja Wiberg, Matti (1997) *Politiikan perusteet*. Porvoo: WSOY.

Peltola, Jorma (2008) *Lama, pula ja työttömyys. Tamperelaisperheiden toimeentulo 1928–1938. 1930-luvun lama teollisuuskaupungissa II. Akateeminen väitöskirja*. Tampereen yliopisto.

Pulma, Panu (1999) *Köyhästäkö kansalainen? –köyhyys poliittisena ongelmana*. Teoksessa Haapala, Pertti (toim.), *Talous, valta ja valtio. Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta*. Tampere: Vastapaino. 163–182.

Puusa, Anu ja Juuti, Pauli (2011) *Tieteenfilosofisista kysymyksistä laadullisen tutkimuksen näkökulmasta*. Teoksessa Puusa, Anu ja Juuti, Pauli (toim.) *Menetelmäviidakon raivaajat*. Vantaa: Hansaprint. 11–28.

Rahikainen, Marjatta (1996) *Kasvot väkijoukossa. Historian kirjurit ja tekijät*. Teoksessa Rahikainen, Marjatta (toim.) *Matkoja moderniin*. Helsinki: Suomen historiallinen seura. 19–30.

Rauhala, Pirkko-Liisa (1996) *Miten sosiaalipalvelut ovat tulleet osaksi suomalaista sosiaaliturvaa? Akateeminen väitöskirja*. Tampereen yliopisto.

Raunio, Kyösti (2003) *Sosiaalipolitiikan lähtökohdat*. Helsinki: Gaudeamus.

Ricoeur, Paul (2000) *Tulkinnan teoria*. Helsinki: Tutkijaliitto.

Roos, J.P. (1987) *Suomalainen elämä*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Sanberg, Otso (2015) *Hallittu syrjäytyminen. Miten syrjäytymisestä muodostui lähes jokaiseen meistä ulottuva riski? Akateeminen väitöskirja*. Tampereen yliopisto.

Satka, Mirja (1995) *Making Social Citizenship. Conceptual Practices from the Finnish Poor Law to professional social work*. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.

Satka, Mirja (1994) *Sosiaalinen työ peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi*. Teoksessa Jaakkola, Jouko, Pulma, Panu, Satka Mirja ja Urponen, Kyösti (toim.) *Armeliaisuus, yhteisöapu ja sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto. 261–335.

Satka, Mirja (1997) *Sosiaalityö ajassa – ydinkysymysten äärellä*. Teoksessa Viialainen, Riitta ja Maaniittu Maisa (toim.) *”Tehdä itsensä tarpeettomaksi” Sosiaalityö 1990-luvulla*. Helsinki: STAKES. 27–38.

Siipi, Jouko (1967) Ryysyrannasta hyvinvointivaltioon. Sosiaalinen kehitys itsenäisessä Suomessa. Helsinki: Tammi.

Sulkunen, Pekka (1999) Johdatus sosiologiaan. Helsinki: WSOY.

Toikko, Timo (2005) Sosiaalityön ideat. Johdatus sosiaalityön historiaan. Tampere: Vastapaino.

Torsti, Pilvi (2012) Suomalaiset ja historia. Helsinki: Gaudeamus.

Talentia. Sosiaalityön maailmanlaajuinen määritelmä.

Tuori, Kaarlo ja Kotkas, Toomas (2004) Sosiaalioikeus. Helsinki: WSOY.

Urponen, Kyösti (1994), Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon. Teoksessa Jaakkola, Jouko, Pulma, Panu, Satka Mirja ja Urponen, Kyösti (toim.) Armeliaisuus, yhteisöapu ja sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto. 163–260.

Witkin, Stanley L. ja Rehner Iversen, Roberta (2012) Contemporary Issues in Social Work. Teoksessa Dulmus, N. Catherine ja Sowers, Karen M. (toim.) The Profession of Social Work. Guided by History, Led by Evidence. New Jersey: Wiley. 225–262.

Zechner, Minna (2010) Informaali hoiva sosiaalipoliittisessa kontekstissa. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.

Äikäs, Aino (2012) Toiselta asteelta eteenpäin. Narratiivinen tutkimus vaikeavammaisen nuoren aikuisen koulutuksesta ja työllistymisestä. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.